

**ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ІВАНИЦЬКА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 342.9

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Н. О. Іваницька

Науковий керівник –
Муравйов Кирило Володимирович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Іваницька Н. О. Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». – Київ, 2025.

Дисертацію присвячено науковим дослідженням адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні, зокрема викликів та перспектив на шляху її розвитку. В дослідженні виявлено основні тенденції та сформульовано пропозиції щодо реформування освіти, а також досліджено вплив цифровізації на правову освіту. Одержані у процесі дослідження наукові результати дають підстави для висновків, які мають як теоретичне, так і практичне значення.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю розробки на теоретичному рівні нових підходів до реформування правової освіти в Україні через призму використання цифрових технологій, а також для розробки практичних пропозицій щодо покращення адміністративно-правового регулювання реформування правової освіти в нашій державі.

У роботі обґрунтовано особливості процесу реформування правової освіти. У такому контексті встановлено, що правова освіта в сучасній Україні формується під впливом складних і динамічних процесів суспільно-політичного середовища, в якому розвивається країна. Цей процес охоплює кілька фундаментальних аспектів, зокрема створення умов для ефективного функціонування верховенства права, розвиток громадянського суспільства, а також активну інтеграцію у європейський правовий простір. На тлі цих змін трансформується характер взаємин між державою і громадянами, що зумовлює підвищення рівня індивідуальної відповідальності та самостійності.

Досліджено, основні етапи розвитку правової освіти на теренах України. Загалом доведено, що сучасні виклики реформування правової освіти в Україні мають масштабний і багатовимірний характер.

У процесі дослідження встановлено, що впровадження в освітній процес інноваційних методик, орієнтованих на реалізацію принципів особистісно спрямованої освіти, є важливим кроком до досягнення спільної мети. Це дозволяє не тільки вдосконалити якість правової освіти майбутніх юристів, але й сприяє формуванню антикорупційного світогляду, що стає ключовим фактором у підготовці сучасних фахівців, здатних до етичної, відповідальної діяльності у сфері юриспруденції.

Доведено, що адміністративно-правові аспекти забезпечення якості освіти мають формуватися через ефективну систему законодавства та інституційних механізмів, які здійснюють об'єктивний процес оцінювання якості освітніх послуг. Відзначається, що нинішня фрагментарність нормативних положень створює необхідність їх консолідації у вигляді єдиного нормативно-правового акту, наприклад, спеціального розділу Закону України «Про освіту», «Про вищу освіту». Такий метод підходу до регулювання стане не тільки логічним кроком для удосконалення законодавчої бази, але й забезпечить відповідність із практиками європейських країн, де існує централізований і прозорий механізм управління освітніми процесами. Завдяки такій системі можливо досягти балансу між законодавчою ясністю та інституційною ефективністю.

У дослідженні встановлено, що перспективні напрямки розвитку системи вищої освіти в Україні повинні формуватися на основі принципів стійкості, інноваційності та адаптивності, враховуючи складні умови післявоєнного періоду, який визначає ключові вектори національного прогресу. У цьому контексті центральним завданням стає інтеграція інноваційних рішень у сфері вищої правової освіти, які мають базуватися на сучасних тенденціях цифрової трансформації, новітніх педагогічних методах, а також активному впровадженні технологій штучного інтелекту. Особливу

увагу автор зосереджує на широкому застосуванні методів цифрового навчання, розробці адаптивних віртуальних освітніх платформ, інтерактивних засобів навчання та створенні багатофункціональних цифрових середовищ для студентів і викладачів. Також автор звертає увагу на необхідності гармонізації освітніх програм відповідно до міжнародних, європейських і глобальних стандартів якості, що надасть можливість інтегруватися у світовий освітній і науковий простір, розширювати доступ до нових дослідницьких платформ і розвивати спільні міжнародні проєкти. Окрім того, важливим кроком на шляху до модернізації є розвиток державно-приватного партнерства (держава=бізнес=освіта), яке має стати дієвим механізмом для залучення фінансових ресурсів, створення ефективної взаємодії між структурами державної влади, бізнесом і університетською спільнотою. Така співпраця сприятиме фінансуванню перспективних наукових розробок і стане потужним рушієм економічної та технологічної реконструкції країни.

У дослідженні визначено, що одним із найбільш перспективних напрямів сучасних цифрових освітніх інновацій стало активне впровадження компонентів STEM-освіти у навчальний процес юридичних дисциплін.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що цифрова трансформація задає новий вектор переосмислення традиційних підходів до викладання у системі вищої юридичної освіти.

Автором запропоновано та сформульовано основні інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації. Підкреслено важливість формування професійної компетентності та правої культури студентів. Наголошено на важливості імплементації європейських стандартів у систему правової освіти України.

Ключові слова: правова освіта, адміністративно-правові засади, реформування правової освіти, цифровізація, виклики реформування, адміністративно-правове регулювання, освітні заклади, нормативно-правова база, система правової освіти України.

SUMMARY

Ivanytska N.O. Administrative and legal principles of reforming legal education in Ukraine: modern challenges and prospects. - *Qualifying scientific work as a manuscript.*

The thesis for the degree of Candidate of Juridical Sciences on speciality 12.00.07 «Administrative law and a process; financial law; information law». – PrJSC «Higher educational institution «Interregional Academy of Personnel Management». – Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to scientific research on the administrative and legal principles of reforming legal education in Ukraine, in particular the challenges and prospects for its development. The study identifies the main trends and formulates proposals for reforming education, and also examines the impact of digitalization on legal education. The scientific results obtained in the process of the study provide grounds for conclusions that have both theoretical and practical significance.

The relevance of the chosen research topic is due to the need to develop new approaches to reforming legal education in Ukraine at the theoretical level through the prism of the use of digital technologies, as well as to develop practical proposals for improving the administrative and legal regulation of reforming legal education in our country.

The work substantiates the peculiarities of the process of reforming legal education. In this context, it is established that legal education in modern Ukraine is formed under the influence of complex and dynamic processes of the socio-political environment in which the country is developing. This process encompasses several fundamental aspects, including the creation of conditions for the effective functioning of the rule of law, the development of civil society, and active integration into the European legal space. Against the background of these changes, the nature of relations between the state and citizens is transforming, which leads to an increase in the level of individual responsibility and independence.

The main stages of the development of legal education in Ukraine have been studied. In general, it has been proven that the current challenges of reforming legal education in Ukraine are large-scale and multidimensional.

In the process of research, it was established that the introduction of innovative methods into the educational process, focused on the implementation of the principles of personally oriented education, is an important step towards achieving a common goal. This allows not only to improve the quality of legal education of future lawyers, but also contributes to the formation of an anti-corruption worldview, which becomes a key factor in the training of modern specialists capable of ethical, responsible activity in the field of jurisprudence.

It is proven that the administrative and legal aspects of ensuring the quality of education should be formed through an effective system of legislation and institutional mechanisms that implement an objective process of assessing the quality of educational services. It is noted that the current fragmentation of regulatory provisions creates the need for their consolidation in the form of a single

regulatory legal act, for example, a special section of the Law of Ukraine "On Education", "On Higher Education". Such a method of approach to regulation will not only be a logical step for improving the legislative framework, but will also ensure compliance with the practices of European countries, where there is a centralized and transparent mechanism for managing educational processes. Thanks to such a system, it is possible to achieve a balance between legislative clarity and institutional efficiency.

The study found that promising directions for the development of the higher education system in Ukraine should be formed on the basis of the principles of sustainability, innovation and adaptability, taking into account the difficult conditions of the post-war period, which determines the key vectors of national progress. In this context, the central task is the integration of innovative solutions in the field of higher legal education, which should be based on modern trends in digital transformation, the latest pedagogical methods, as well as the active implementation of artificial intelligence technologies. The author focuses particular attention on the

widespread use of digital learning methods, the development of adaptive virtual educational platforms, interactive learning tools, and the creation of multifunctional digital environments for students and teachers. The author also draws attention to the need to harmonize educational programs in accordance with international, European, and global quality standards, which will provide an opportunity to integrate into the global educational and scientific space, expand access to new research platforms, and develop joint international projects. In addition, an important step on the path to modernization is the development of public-private partnerships (state=business=education), which should become an effective mechanism for attracting financial resources and creating effective interaction between state authorities, business, and the university community. Such cooperation will contribute to the financing of promising scientific developments and will become a powerful driver of the country's economic and technological reconstruction.

The study determined that one of the most promising areas of modern digital educational innovations was the active introduction of STEM education components into the educational process of legal disciplines.

As a result of the study, it was found that digital transformation sets a new vector for rethinking traditional approaches to teaching in the system of higher legal education.

The author proposed and formulated the main innovative approaches to training lawyers in the context of digital transformation. The importance of forming professional competence and legal culture of students was emphasized. The importance of implementing European standards in the legal education system of Ukraine was emphasized.

Key words: legal education, administrative and legal principles, reform of legal education, digitalization, challenges of reform, administrative and legal regulation, educational institutions, regulatory and legal framework, legal education system of Ukraine.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в українських та міжнародних наукових фахових виданнях:

1. Іваницька, Н. О. (2024). Дослідження взаємозв'язку між правовою освітою та формуванням правосвідомості громадян в умовах сучасного суспільства. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, (2(30)), 23-28. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-2\(30\)-23-28](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-2(30)-23-28).
2. Іваницька Н. (2024). Аналіз ефективності сучасної системи юридичної освіти в Україні: ідентифікація та вивчення ключових проблем. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, (2(70)), 32-37. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.7>
3. **N. Iwanicka**. Charakterystyka roli współpracy międzynarodowej w podnoszeniu edukacji prawnej na Ukrainie poprzez pryzmat interakcji z partnerami międzynarodowymi. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024, № 3 (63). Page. 202-209. / Наталія Іваницька. Характеристика ролі міжнародного співробітництва у вдосконаленні юридичної освіти в Україні через призму взаємодії з міжнародними партнерами. *Науковий журнал KELM*, Випуск № 3 (63), 2024. С. 202-209. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.32>.

Статті у наукових виданнях, що індексуються в наукометричній базі Scopus:

4. Tarasenko, I., Tarasenko, O., Chernysh, O., Buhaiko, Y., & **Ivanytska, N.** (2024). Governance strategies for university-level education amidst Ukraine's postwar reconstruction and growth. *Multidisciplinary Reviews*, 8, 2024spe056. DOI: <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe056>.
5. Havryliuk, A. , Pletsan, K. , **Ivanytska, N.** , Potapova, N. , Kuznetsova, O. (2024). Synergy of social and institutional transformations in higher education in the context of post-war recovery: foreign experience for Ukraine | Sinergia de las transformaciones sociales e institucionales en la enseñanza superior en el contexto de la recuperación de posguerra: experiencia extranjera para Ucrania. *Salud, Ciencia*

y Tecnologia - Serie de Conferencias , 3, 1129. DOI: <https://doi.org/10.56294/sctconf20241129>

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

6. Іваницька Н. Імплементация європейських стандартів у систему правової освіти України. Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 26 грудня 2024р. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2024. 114-115.

7. Іваницька Н.О. Вплив воєнного стану на зміст вищої юридичної освіти в Україні: сучасні виклики та напрямки реформування. *Науковий часопис Міжрегіональної академії управління персоналом. Проблеми модернізації України*. Випуск 17, 2024. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності». С. 359-363.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	11
ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ.....	23
1.1 Правова освіта як об’єкт адміністративно-правового регулювання.....	23
1.2 Нормативно-правова база реформування правової освіти.....	50
1.3 Проблеми якості правової освіти в Україні.....	66
1.4 Вплив цифровізації на правову освіту.....	81
Висновки до Розділу 1.....	95
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ.....	98
2.1 Адміністративно-правові інструменти реалізації реформ у правовій освіті.....	98
2.2 Взаємодія державних органів та освітніх установ у процесі реформування.....	107
2.3 Правове регулювання діяльності освітніх закладів, які займаються підготовкою юристів.....	116
Висновки до Розділу 2.....	125
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	129
3.1 Вдосконалення нормативно-правової бази освіти.....	129
3.2 Інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації.....	142
3.3 Імплементация європейських стандартів у систему правової освіти України.....	156
Висновки до Розділу 3.....	170
ВИСНОВКИ.....	174
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	181
ДОДАТКИ.....	222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

LLL Lifelong Learning – навчання впродовж життя

ЄДКІ – Єдиний державний кваліфікаційний іспит

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Європейська конвенція з прав людини – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами)

ЗВО – заклад вищої освіти

ІКТ – інформаційно-комп'ютерні технології

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НАЗЯВО – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

РЄ – Рада Європи

СВО – система вищої освіти

ЮНЕСКО – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність досліджуваної теми не викликає сумнівів, з огляду на сучасні реалії динамічних суспільно-політичних і економічних змін, які на сьогодні супроводжують розвиток України. Останні десять років наша держава перебуває у динамічному русі до членства в Європейському Союзі. Одним із ключових інструментів оцінки прогресу є звіт Європейської комісії в межах Пакету розширення Європейського Союзу. Так, у звіті за 2024 рік, представленому 30 жовтня 2024 року в Брюсселі Україна отримала комплексну оцінку виконання зобов'язань, зокрема у сфері реформування системи вищої освіти. Європейська інтеграція України вимагає перетворення освіти на простір, де цінності не лише проголошуються, а й реалізуються, що створює образ держави, заснованої на принципах свободи, відповідальності та верховенства права.

Вища правова освіта – це саме та сфера, де формується професійна компетентність та етичні погляди майбутніх фахівців. Вона має створювати культуру для побудови відповідального та прозорого суспільства. У такому контексті правова освіта виконує не тільки суто гносеологічну функцію, а набуває виняткового значення як інструмент формування правосвідомості та правової культури серед громадян, що, в свою чергу, є гарантією забезпечення стабільності верховенства права, яке є фундаментом успішного функціонування демократичного суспільства. Отже, реформування правової освіти постає не просто як бажаний крок, а як нагальна необхідність, що продиктована потребою адаптації до нових внутрішньодержавних та міжнародних викликів, інтеграції в європейський освітній простір і забезпечення високої конкурентоздатності випускників у юридичній сфері.

Актуальність обраної теми визначається потребою в розробці нових адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні, які б дозволили адаптувати надання освіти в сфері права до інтеграційних вимог, умов воєнного стану та після воєнної відбудови. Нагальною є необхідність

розробки концептуальних підходів до організації освітнього процесу майбутнього правника враховуючи активні процеси цифровізації навчання. Також актуальним в цій сфері є питання пошуку пропозицій альтернативних джерел фінансування процесу здобуття освіти майбутніми правниками. Внесення відповідних змін до законодавства про вищу освіту щодо більш глибокого занурення студентів в практичний досвід в період навчання допоможе готувати більш адаптованого до майбутньої юридичної професії професіонала (Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання правової освіти» (Додаток Є).

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Дослідженню питань публічного адміністрування в галузі освіти приділяв увагу Р. Щокін. Проблеми адміністративно-правового регулювання вищої освіти стали предметом досліджень М. Курка. Адміністративно-правовому забезпеченню вищої юридичної освіти присвятили свої наукові праці О. Яра. Питанням адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні приділяли увагу: І. Варава та С. Головка, Н. Потапенко, А. Заєць, А. Ключко, А. Іванцова, Н. Морська, Я. Ювсечко, І. Вербовський, В. Татаренко, Н. Ногас.

Питання особливостей реформування правової освіти в Україні піднімали у своїх працях такі науковці як В. Тернавська, Р. Майданик, О. Кот, В. Палєха, А. Крулевський, О. Новікова, В. Савіцька, тощо.

Основою дослідження адміністративно-правових засад реформування правової освіти та їх проблематика відображені в працях Б. Грушецького, О. Акімова, В. Антонюка, В. Уложенко, Л. Пшеничної, М. Головатого, М. Михайліченка, І. Бідзюри, Н. Грабовенко та інших.

Перспективи та напрями реформування правової освіти в Україні відображено в наукових доробках Є. Литвиненко, М. Криштановича, К. Вовчастого, А. Нітченко, Н. Верлоса, Т. Коломоєць, І. Шумейко, А. Гельбак.

Однак, аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що питання адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні,

зокрема сучасні виклики та перспективи розвитку даної галузі не знайшли належного висвітлення. Зазначена тематика на науковому рівні розкрита лише частково та фрагментарно, у зв'язку з чим й обумовлена доцільність та актуальність цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дослідження належить до пріоритетних у галузі адміністративного права. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр., затвердженої Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21; Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р., ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р; Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106; загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2019–2024 рр.: «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (ДР № 0119U100492).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правових

засад реформування правової освіти в Україні на основі аналізу сучасних викликів та перспектив.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- визначення особливостей правової освіти, як об'єкта адміністративно-правового регулювання;
- проаналізувати нормативно-правову базу реформування правової освіти;
- підкреслити проблеми якості правової освіти в Україні;
- дослідити питання впливу процесів цифровізації на правову освіту;
- провести аналіз адміністративно-правових інструментів реалізації реформ у правовій освіті;
- вказати особливості взаємодії державних органів та освітніх установ у процесі реформування;
- визначити особливості правового регулювання діяльності освітніх закладів, які займаються підготовкою юристів;
- розкрити особливості вдосконалення нормативно-правової бази освіти;
- дослідити інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації;
- дослідити значення імплементації європейських стандартів у систему правової освіти України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері правового регулювання правової освіти в Україні.

Предмет дослідження - адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, застосування *діалектичного методу* сприяло дослідженню сутності правової освіти, як об'єкта адміністративно-правового регулювання та опису кола проблем якості правової освіти в Україні, аналізу нормативно-правової бази реформування правової освіти та дослідженню правового регулювання

діяльності освітніх закладів, що займаються підготовкою юристів (підрозділи 1.1 – 1.3, 2.3).

За допомогою загальнонаукового методу *дедукції*, здійснюючи аналіз від загального до спеціального, сформовано поняття та розкрито зміст, юридичну природу правової освіти як об'єкта адміністративно-правового регулювання, досліджено адміністративно-правові інструменти реалізації реформ у правовій освіті та інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації (підрозділи 1.1-1.4, 2.1, 3.2). Метод *індукції* дав змогу узагальнити емпіричний матеріал та інші джерела дослідження, і на цій основі сформулювати наукові узагальнення (підрозділи 1.1, 3.1-3.3).

Методи *аналізу та синтезу* використовувались в межах кожного підрозділу, що допомогло сформулювати основні висновки та отримані результати (підрозділи 1.1-1.4, 2.1-2.3, 3.1-3.3). *Формально-логічний метод* сприяв аналізу змісту національних та європейських стандартів, що існують у сфері адміністративно-правового забезпечення реформування правової освіти (підрозділ 3.1-3.3). *Логіко-семантичний метод* був використаний майже в кожному підрозділі дисертації у рамках аналізу наукових поглядів та позицій (підрозділи 1.1-1.4, 2.1-2.3, 3.1-3.3). Застосування *структурно-функціонального методу* сприяло виокремленню форм та методів взаємодії державних органів та освітніх установ у процесі реформування правової освіти, а також дослідженню питання про формування професійних компетентностей та правової культури студентів (підрозділи 2.2, 3.3). *Метод прогнозування* дозволив сформулювати пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази освіти (підрозділ 3.1, додаток Е).

Важливу роль у дослідженні відіграло використання *спеціально-наукових методів: історико-правового, порівняльно-правового та методу тлумачення (інтерпретації) норм права* (підрозділ 2.3, 2.2, додаток Д). Вибраний методологічний інструментарій дав змогу всебічно проаналізувати адміністративно-правові засади реформування правової освіти, виділити

сучасні виклики та визначити перспективні напрямки удосконалення сфери правової освіти в Україні.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Науково-теоретичною основою дисертації стали теоретико-методологічні розробки та дослідження вітчизняних і іноземних фахівців із загальної теорії держави і права, конституційного, адміністративного інформаційного та міжнародного права, а також порівняльно-правові дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності органів публічної адміністрації, які забезпечують реалізацію реформування правової освіти, зокрема, узагальнена практика адміністративної діяльності Міністерства освіти і науки України, Національного агентства, іноземних агенцій із забезпечення якості вищої освіти, адміністрацій закладів вищої освіти, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють публічне адміністрування у сфері вищої освіти в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним дослідженням, що спрямоване на визначення сутності, ключових характеристик та кола адміністративно-правових відносин, які виникають у процесі організації та реалізації реформування правової освіти. У результаті дослідження сформульовано нові науково-обґрунтовані теоретичні положення та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства, яке формує адміністративно-правові засади правової освіти в Україні. Це дослідження не тільки розширює існуючий науковий дискурс, але й створює потенціал для подальших розробок у цій сфері.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, зокрема:

вперше:

- у результаті науково-практичного аналізу та порівняння термінів «юридична освіта» та «правова освіта» виявлено розбіжність обсягу формування навичок та компетенцій у термінах «юридична освіта» та «правова освіта», вищезазначене дало можливість зробити висновок, що правова освіта є ширшим поняттям ніж юридична освіта. Правова освіта є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

- у результаті аналізу терміну адміністративно-правове регулювання через призму існуючих доведених думок українських та міжнародних науковців сформульовано авторське визначення адміністративно-правового регулювання у сфері освіти, під яким запропоновано розуміти цілісну і взаємопов'язану систему правових норм, визначених процедур та організаційно-управлінських механізмів, які зорієнтовані на забезпечення ефективного державного управління освітньою сферою;

- доведено, що правова освіта в Україні на сьогодні має низку проблем, які потребують вжиття адміністративно-правових заходів щодо реформування. Аргументовано, що до основних завдань щодо усунення проблем в сфері, що досліджується належать: чітке розмежування юридичної освіти та підготовки кадрів для сфери правоохоронної діяльності; посилення критеріїв вступу на юридичні спеціальності; впровадження жорстких вимог до ліцензування та акредитації закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку правників; забезпечення прозорого розподілу державного фінансування на основі здобутків для навчання майбутніх правників; модернізація освітніх програм у сфері права з акцентом на професійну етику, практичну підготовку, вивчення правової системи Європейського Союзу (*Acquis Communautaire*); активніше впровадження міжнародної академічної мобільності; надання студентам вибору підсумкового контролю знань (вибір між здачею єдиного

державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) та написанням магістерського дослідження); активізація боротьби з корупцією, академічною доброчесністю;

- в результаті проведеного аналізу теоретичних джерел запропоновано узагальнена модель інноваційного навчання у закладах вищої освіти, представлено перелік інноваційних методів навчання правничих дисциплін та наведено авторську класифікацію удосконалених методів викладання правничих дисциплін;

- у результаті аналізу наукової літератури сформульовано дефініцію поняття «правова культура студента», під якою запропоновано розуміти систему правових уявлень і поглядів, знань і навичок, правових цінностей щодо стану правової реальності, завдяки яким студент може здійснювати правомірну поведінку та виявляти громадсько-правову активність. Визначено складові елементи правової культури;

- на основі аналізу Європейських стандартів у сфері забезпечення якості освіти концептуально визначено основні напрямки та пропозиції щодо реформування правової освіти такі як: структура правової освіти (запровадження наскрізної підготовки правників є порушенням права на освіту); запровадження альтернативної форми атестації правників поряд з ЄДКІ; акцент на практичну підготовку здобувачів вищої юридичної освіти через більшу взаємодію з органами місцевого самоврядування; впровадження в закладах вищої освіти викладання дисципліни «нормотворча діяльність». Ключовий акцент зроблено на впровадженні процедур контролю за якістю освіти та на якості роботи спеціалізованих агенцій;

удосконалено:

- підходи до визначення основних напрямків взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, освітніх установ, бізнесу у процесі підготовки майбутніх правників;

- теоретико-правові підходи до аналізу правового регулювання діяльності освітніх закладів, які займаються підготовкою юристів;

- стан аналітичного забезпечення законопроектної роботи в напрямі покращення розвитку та функціонування закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку студентів за спеціальністю «081 право» та «262 правоохоронна діяльність»;

- підходи до реформування системи правової освіти та запропоновано впровадження програми безперервної правової освіти населення;

- багатосторонню модель взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, освітніх установ та бізнесу у сфері пошуку додаткових альтернативних способів фінансування оплати за навчання;

- шляхи якісної інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в освітній простір, таких як: (E-learning, LLL – Lifelong Learning, MOOC – Massive Open Online Courses, Media Learn, STEM освіта);

дістали подальшого розвитку:

- методологічні основи та підходи до вивчення правового регулювання діяльності вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку правників;

- думка про необхідність розвитку державного приватного багатостороннього партнерства щодо пошуку альтернативних способів фінансування навчання;

- наукові положення про необхідність розширення мобільності студентів, викладачів та адміністративно-управлінського персоналу;

- обґрунтування потреби активнішої участі студентів та закладів вищої освіти у соціальному житті населення шляхом масштабного запровадження роботи юридичних клінік.

- вивчення генези правової освіти в Україні через призму впливу пандемії та повномасштабного вторгнення на зміну адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні. Запропоновано власну періодизацію історичних етапів розвитку правової освіти в Україні, виокремлено п'ять періодів (Додаток Е);

- обґрунтування потреби імплементації до національного законодавства про освіту міжнародних підходів і стандартів щодо цифровізації правової освіти. Запропоновано Програму впровадження цифровізації в освітній процес з підготовки майбутніх правників;

- детальний аналіз положень «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» та Проекту Операційного плану на 2025-2028 роки, доведено підтримання важливості стратегічних цілей для реформування у сфері вищої освіти таких як: ефективність, довіра, якість, інтернаціоналізація, привабливість.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні теоретичні положення, конкретні пропозиції та рекомендації вже використовуються або можуть бути використані в таких сферах:

- *науково-дослідницька сфера* - як основа для подальших наукових розробок у напрямі адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні (*Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи Іваницької Н.О. у науково-дослідній роботі ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 24 жовтня 2024 року № 4326/1*);

- *правотворча діяльність* – для розробки нормативно-правових актів, що регулюють право на доступ до системи правової освіти у вищих навчальних закладах державної та приватної форм власності, а також у практиці, зокрема державних органів, у процесі формування та реалізації державної політики та державного управління в сфері вищої освіти (*Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Іваницької Н.О. у діяльність Управління освіти Дубенської міської ради від 3 березня 2025 р. № 338*);

- *практична та правозастосовна діяльність* – для підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері співробітництва та доступу до здобуття вищої правової освіти, а також

для підсилення експертної роботи контролюючих органів у сфері забезпечення якості вищої. *Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Іваницької Н.О. у діяльність Ради адвокатів Рівненської області від 4 березня 2025 р. вих. № 15-1*);

- *освітній процес* – під час вивчення та викладання дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративне процесуальне право України», «Фінансове право України», «Інформаційне право» для написання підручників, науково-практичних посібників, розробки методичних рекомендацій (*Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Іваницької Н.О. у діяльність Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*).

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконано здобувачем самостійно. Усі результати роботи та сформульовані висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень роботи використовувалися праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Результати, що розкривають основні положення дисертації, сформульовані пропозиції та висновки було оприлюднено зокрема на: XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (м. Миколаїв, 26 грудня 2024 р.) та IX Міжнародній науково-практичній конференції «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності».

Публікації. Основні результати дисертації викладено в 5 наукових працях, з-поміж яких 2 статті – у наукових виданнях, віднесених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у міжнародному фаховому виданні та 2 статті – у наукометричній базі Scopus, 2 тез доповідей у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які логічно об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ

1.1 Правова освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Сучасні трансформаційні зміни, що охоплюють економічну, соціальну та правову сфери, зумовлюють потребу в особливому регулюванні. Освітня сфера в Україні нині не повною мірою відповідає актуальним потребам суспільства, зокрема в контексті євроінтеграційних зобов'язань держави, яка орієнтується на високі стандарти освіти, успішно впроваджені в країнах Європейського Союзу. Євроінтеграційні процеси потребують від України реалізації конкретних заходів щодо запровадження європейських стандартів в освітній сфері як загалом, так і в окремих галузях зокрема. Одним із можливих шляхів подолання кризи є вдосконалення правової освіти, адже право та освіта — це взаємопов'язані елементи, що формують суспільну свідомість і стимулюють розвиток суспільства.

Демократичні цінності реалізуються по-різному в житті кожної розвиненої та цивілізованої країни світу. Їхня сутність полягає в забезпеченні можливості представлення інтересів усього населення обраною на основі довіри групою осіб. У цьому контексті якісна освіта виступає фундаментальною передумовою соціального, політичного, економічного, культурного й духовного розвитку суспільства. Обрання напрямку освіти, безперечно, є особистим рішенням кожного. Водночас у сфері державного управління складно уявити ефективну діяльність без фахівців, які мають ґрунтовну юридичну підготовку.

Слід зазначити, що дослідженню правової освіти як об'єкта адміністративно-правового регулювання з огляду на динаміку розвитку міжнародних стандартів та механізмів у сфері освіти, в українській доктрині адміністративного права приділялось не достатньо уваги. Так, серед наукового

доробку з досліджуваного питання можна виділити праці таких вчених як: А. Яроша [309], І. Хомишина [286; 287], І. Орловської [175], І. Варави [28; 29], С. Головка [29], Є. Литвиненка [129], М. Долинської [62]. Однак сучасні процеси реформування у сфері адміністративно-правового регулювання правової освіти вимагають ґрунтовного переосмислення та проведення чіткого дослідження основних концептуальних засад її трансформації в Україні.

Досліджуючи проблематику правової освіти як об'єкта адміністративно-правового регулювання, насамперед доцільно звернути увагу на поняття категорії «освіта».

Термін «освіта» є багатогранним і використовується в різних галузях науки – соціології, філософії, педагогіці, психології, правознавстві, економіці, кібернетиці тощо. Вперше це поняття було осмислене у філософії, оскільки саме ця наука часто тлумачить складні й багатозначні явища. У філософському контексті освіти насамперед розглядають як шлях до вдосконалення духовних і моральних якостей людини, а вже потім — як процес засвоєння нової інформації [166].

Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує багатогранне трактування поняття «освіта», охоплюючи такі аспекти: сукупність знань, отриманих у процесі навчальної діяльності (визначення рівня або ступеня зазначених знань); стан освіченості особи; процес підвищення рівня знань та компетентностей; навчання як складова оволодіння знаннями; інтегральний показник загального рівня знань у суспільстві або в межах держави; а також система навчально-виховної роботи, що включає інституції та установи, спроможні реалізувати відповідну діяльність [31, с. 857].

Згідно із Законом України «Про освіту», освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного та культурного зростання особистості. Вона сприяє успішній соціалізації, економічному добробуту та є гарантом розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями та культурою, а також держави [224; 225].

Освіта – це суспільно організований і регламентований процес (а також його результат), спрямований на постійне передавання соціально значущого досвіду від попередніх поколінь до наступних. У контексті становлення особистості цей процес можна розглядати як її генетичну програму і соціалізацію [76, с. 136].

Зауважимо, що освіту слід трактувати насамперед як ключову функцію суспільства, яка забезпечує розвиток та поступову еволюцію особистості як органічної складової соціальної системи та сфери людської діяльності. Основною метою освіти є передача новому поколінню базових знань, формування навичок і поведінкових моделей, що сприяють адаптації до дорослого життя, а також забезпечення умов для свідомого вибору ролі в суспільних структурах. У широкому сенсі освіта визначається як процес або результат формування інтелекту, характеру та фізичних здібностей особистості. Водночас у технічному значенні освіта є формалізованим механізмом, за допомогою якого суспільство через освітні інституції цілеспрямовано передає нагромаджену культурну спадщину. Цей процес охоплює акумульовані знання, моральні й соціальні цінності, а також практичні навички, що передаються між поколіннями для їхнього збереження та розвитку [176, с. 12].

Освіта виконує важливу роль у формуванні особистості, сприяючи її всебічному розвитку та готуючи громадян до незалежного, усвідомленого мислення і відповідальних дій [172]. Погоджуючись із такою позицією, можна стверджувати, що освіта задає вектор розвитку найважливіших цінностей у людині: культурних, духовних і морально-етичних. Вони стають невід’ємною основою життєдіяльності особистості, впливаючи на її здатність будувати майбутнє своєї країни та робити вагомий внесок у її соціально-культурний і економічний розвиток.

Так, український дослідник А. Ярош зазначає, що в умовах сучасного розвитку суспільства освіта стала тим невід’ємним фактором та умовою, який забезпечує його життєдіяльність [309]. Освіта справедливо посіла чільне місце

серед інших важливих складових держави. Слушно, також зауважити і те, що освіта це стратегічний ресурс соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, а також один із важливих засобів переходу суспільства до опанування нових знань, поліпшення добробуту людей, зміцнення авторитету держави на міжнародному рівні. Автор досліджуючи освіту, як об'єкт адміністративного правового регулювання вказує, що в регулюванні цієї сфери чільне місце посідають норми адміністративного права, оскільки адміністративне право є галуззю права, з допомогою якої громадяни задовольняють свої важливі потреби фактично в усіх сферах суспільного життя [309, с. 230].

Інший дослідник А. Заєць наголошує на тому, що система освіти в сучасній Україні повинна виступати інструментом та ресурсом для розвитку держави, а також становлення інформаційної та правової держави. Недостатній рівень правової обізнаності громадян часто ставав вагомою причиною порушень їхніх основних прав і свобод у повсякденному житті, а також серйозною перешкодою для повноцінної реалізації їх основних прав. Такі обставини обумовлювали необхідність всебічного роз'яснення основних положень правових актів, утвердження цих норм у свідомості людей як важливих принципів і правил для практичного застосування [75, с.13].

Як слушно зауважує Д. Кумков, правова освіта в Україні, як процес передачі знань, вмінь та навичок щодо прав, свобод та обов'язків людини не є окремою складовою освітньої сфери, через що сучасним дослідникам досить складно відстежити її формування та розвиток [122, с. 204]. Правова освіта в країні провадиться у всіх навчальних закладах. Тому значна увага науковців зосереджується на різних аспектах розвитку правової освіти, зокрема на викладанні правознавчих дисциплін у закладах освіти.

На основі викладеного, варто зробити коротке узагальнення, вказуючи, що інтегроване впровадження правової освіти у національний простір дозволяє забезпечити базовий рівень правової грамотності для всіх учнів і студентів, незалежно від їхнього напрямку діяльності. Однак відсутність

системного підходу та єдиної програми навчання іноді призводить до недостатнього розуміння важливості правової грамотності в повсякденному житті. В рамках цього питання особливого значення набуває розробка єдиних стандартів і методик викладання, які враховували б актуальні правові потреби суспільства. Разом з тим виникає необхідність у підвищенні кваліфікаційних вимог викладачів правознавчих дисциплін, з метою забезпечення ефективного розкриття навчального матеріалу і як наслідок - засвоєння правових знань учнями та студентами.

Наукова спільнота пропонує різноманітні підходи до визначення поняття «юридична освіта». Зокрема, А. Іванцова наголошує, що це поняття трактується різними дослідниками як складова ширшого концепту правової освіти, як окрема галузь вищої освіти, як основа юридичної професійної діяльності, як запорука професійної компетентності правника, а також як середовище для формування нових поколінь спеціалістів у галузі права. Додатково юридична освіта розглядається як інструмент реалізації соціальних функцій права, маркер соціальної стратифікації, форма підприємницької діяльності специфічного характеру, засіб побудови політичної кар'єри або спосіб досягнення особистих цілей та амбіцій [89, с. 49-50].

Згідно з визначенням тлумачного словника, юридична освіта являє собою частину системи спеціалізованої освіти, спрямовану на підготовку фахівців у галузі правознавства (юристів) для подальшої роботи у сферах державного управління, судової системи, адвокатури, економіки, а також у правоохоронних органах [307, с. 285].

І. Орловська підкреслює, що юридична освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання являє собою складну соціальну систему [175]. Ця система формується суб'єктами публічного адміністрування за допомогою адміністративно-правових норм та спрямована на здобуття знань, умінь і навичок у межах спеціальності 081 «Право».

Вітчизняний науковець В. Годованець вважає, що освіта – це процес розвитку і саморозвитку особистості, пов'язаний із засвоєнням соціально

значущого досвіду людства, втіленого у знаннях, навичках і творчій діяльності. Вона є необхідною умовою для діяльності як окремої людини, так і суспільства в цілому, оскільки сприяє збереженню та розвитку матеріальної і духовної культури [46. с. 27-30]. З огляду на те, що основними шляхами здобуття освіти є навчання та самоосвіта, освітній процес включає навчання в освітніх закладах, здобуття професійної кваліфікації та отримання відповідного документа – диплома, який підтверджує глибокі й різнобічні знання.

А. Заєць підкреслює, що на сучасному етапі державотворення одним із головних аспектів є створення системи правового виховання, яка була б інструментом впливу на правову свідомість громадян і яка б сприяла підвищенню їхньої правової культури [75]. Така система забезпечує збереження правової спадщини, а також формувала усвідомлення того, що право може ефективно виконувати функцію регулятора суспільних відносин лише за умови його справедливого характеру та спрямованості на утвердження соціальної цінності людини, її невід'ємних прав і свобод. Важливим завданням правового виховання є прищеплення громадянам правових цінностей, формування переконань, мотивів і установок, які сприятимуть утвердженню верховенства права, стимулюванню правової активності, а також створенню необхідних правових засад для вільного розвитку громадянського суспільства.

В умовах таких змін особливу увагу слід приділяти концептуалізації правових цінностей, які можуть виступати універсальними та загальнозначущими. Природа права визначає його як універсальний механізм соціальної регуляції, що охоплює значну кількість суспільних відносин. Ця універсальність забезпечує його тісний зв'язок та взаємодію з мораллю на основі певних збігів у системах оцінки, принципів і ідеалів. Водночас праву притаманні високі ступені неупередженості й обов'язкової сили, що ґрунтуються переважно на функціонуванні державних інститутів [328, с. 15].

Таким чином, особливе значення для становлення правової культури та правосвідомості особистості має правова освіта. У вітчизняній системі освіти вона не виступає окремою галуззю, але формується як процес передачі знань,

формування навичок і компетенцій стосовно правових цінностей, зокрема прав, свобод і обов'язків громадянина. Проте юридична освіта не повинна обмежуватися виключно ознайомленням із правовими нормами. Вона має охоплювати весь освітній процес у закладах вищої освіти, набуваючи міждисциплінарного характеру.

Звертаючи увагу на сутнісні характеристики правової та юридичної освіти, зауважимо, що у науковій, фаховій та навчально-методичній літературі спостерігається різноманітність підходів до визначення поняття «юридична освіта», що зумовлено відмінністю в теоретичних підґрунтях і методологічних підходах авторів.

Зазначимо, що в сучасному законодавстві України відсутнє чітке визначення поняття «юридична освіта». Водночас чинна нормативно-правова база закріплює перелік професій, для виконання яких вимагається наявність вищої юридичної освіти. Серед таких професій: суддя, помічник судді, секретар судового засідання, адвокат, помічник адвоката, нотаріус, помічник нотаріуса, прокурор, державний та приватний виконавці й інші. Така ситуація вказує на дефіцит чітких критеріїв для характеристики змістовної сутності цих понять, що у практичному застосуванні спричиняє їх непослідовне або неоднозначне тлумачення.

Зокрема, слід звернути увагу, що понятійно-категоріальний апарат відіграє не лише теоретичну, але й прикладну роль у процесі розробки дієздатних нормативно-правових актів. У зв'язку з цим постає необхідність формування ґрунтового та чіткого понятійного апарату для забезпечення комплексного й узгодженого підходу у відповідних дослідженнях і законодавчих ініціативах.

В етимологічному словнику термін «правний» трактується як «законний» або «правовий», тоді як «правничий» визначається як «юридичний» [68, с. 550]. Термін «юридичний» має іноземне походження та коріння у латинській мові. Його джерелом, імовірно, є слово «jurist», що означає «юрист» або «правник». Запозичення могло здійснитися через

посередництво інших мов, зокрема польської, що могло вплинути на формування й адаптацію цього терміна в українській мові [69, с. 524]. У більшості словників воно позначене як латинське й походить від слова «juridicus», що буквально перекладається як «судовий». Корінь «jure» вказує на значення «право», тому цей термін за своєю сутністю більше відповідає професійній сфері судді [306 с. 471]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що термін «правова освіта» є більш точним і вживаним формулюванням для позначення освіти та науки у галузі права.

Однак у сучасній науковій літературі відсутній уніфікований підхід до визначення сутності й змісту певних ключових дефініцій, що стосуються освіти у сфері права. Зокрема, в українській юридичній думці сформувалося дві концепції стосовно співвідношення понять «юридична освіта» та «правова освіта». Прихильники першої концепції вважають ці терміни взаємозамінними, тоді як представники другої наполягають на їхній принциповій відмінності й недопустимості ототожнення.

Наприклад, В. Масальський та Д. Скородумов підкреслюють, що термін «правнича освіта» не є усталеним у вітчизняній практиці й найімовірніше походить з термінологічного лексикону закордонної української діаспори. За їхньою думкою, використання цього поняття сприяє підміні смислового змісту загальноприйнятого в Україні терміна «юридична освіта» [141, с. 158]. На їхню думку, юридична освіта являє собою вищий спеціалізований рівень професійної правової підготовки окремої особи, який офіційно засвідчується державним документом [141, с.160].

Одним із перших термін «правова освіта» в український науковий дискурс інтегрував В. Андрейцев, який підкреслив, що питання цінностей освітньо-правничої діяльності в аксіологічному вимірі є суттєвою проблемою практичної теорії. Ця проблема має важливе значення для всіх форм і організаційних структур правничої освіти, адже відображає фундаментальні засади оцінки її змісту та методології [7, с. 44]. Науковець визначає правничу освіту як багатогранну сферу людської діяльності, яка має значущість як

соціально-правова цінність. Вона являє собою комплексну систему правовідносин, що функціонує на основі правового регулювання, а також охоплює широкий спектр елементів, серед яких організаційно-структурна побудова, функціонально-процедурні механізми, економічне забезпечення, науково-технічна база, навчально-методичне супроводження та інституційні заходи соціально-правового гарантування [7, с. 45].

За визначенням О. Скакун, правова освіта є свідомим і систематичним процесом формування правової обізнаності в рамках освітнього середовища. Вона охоплює як юридичне (професійно-правове), так і неюридичне навчання, спрямоване на передачу, накопичення та засвоєння знань, навичок і вмінь, пов'язаних із правовою сферою [252].

Основна ідея правової освіти полягає у забезпеченні засвоєння правових знань, формуванні відповідних умінь і навичок, розвитку правосвідомості особистості, яка включає ціннісні уявлення про право. Вона спрямована на підвищення рівня правової культури, формування правових якостей людини та виховання законослухняного громадянина, здатного займати активну громадянську позицію.

Правова просвіта є цілісною загальнодержавною системою вивчення законодавства, яка спрямована на забезпечення обізнаності з правовими нормами усіх соціальних верств населення, а також усіх категорій державних службовців [251]. Вона передбачає здійснення цілого комплексу заходів, спрямованих на правову просвіту населення. До цих заходів належить використання засобів масової інформації, таких як журнали, радіо, телебачення та Інтернет, з метою популяризації правових знань. Значну роль відіграє також видання літератури, присвяченої юридичній проблематиці, що охоплює як популярні брошури, так і коментарі до законів та аналіз правозастосовної практики. Усна правова просвіта здійснюється через лекції, бесіди, консультації, організацію тематичних вечорів із запитаннями та відповідями, цикли лекцій і спеціалізовані лекційні курси.

Крім того, важливим компонентом є наочна правова інформація, яка включає використання стендів із фотографіями правопорушників, виготовлення стіннівок, бойових листків та інших візуальних матеріалів. До інструментів правової просвіти також належить демонстрація юридичної практики, яка охоплює як законотворчу діяльність держави, так і роботу судів та правоохоронних органів. Окрему увагу приділяють впливу творів літератури та мистецтва, присвячених правовій тематиці, а також кінофільмів.

Загалом основним завданням таких заходів є забезпечення комплексного інформування населення щодо різноманітних аспектів права та законодавства. Це передбачає роз'яснення чинних нормативно-правових актів і спрямоване на підвищення рівня правової обізнаності громадян [142].

Правова освіта вважається найефективнішою та найрезультативнішою формою, оскільки вона дозволяє безпосередньо брати участь у процесі передачі, накопичення та засвоєння правових знань у рамках дошкільних установ, шкіл, закладів вищої освіти, а також установ, що займаються підвищенням кваліфікації та перепідготовкою фахівців.

У багатотомному виданні «Юридична енциклопедія» юридична освіта визначається як система знань, що охоплює питання держави та права, здобутих у процесі навчання, метою якого є підготовка та перепідготовка фахівців у галузі юриспруденції [305, с.473]. У «Енциклопедії українознавства» юридична освіта розглядається як структура підготовки фахівців у галузі права, спрямована на формування кваліфікованих кадрів середньої та вищої ланки. Її основна мета полягає у забезпеченні професійної готовності до виконання адміністративних та судових обов'язків у суспільному житті держави, а також у створенні теоретичних засад, які стосуються різних аспектів правової науки [67, с.2297].

М. Пендюра та О. Дручек аналізують юридичну освіту в контексті системи підготовки кваліфікованих юристів, наголошуючи, що вона становить певний освітній рівень, досягнутий шляхом послідовного, систематичного та цілеспрямованого навчального процесу. Цей процес передбачає засвоєння

комплексу правових знань, формування поглядів, переконань, а також розвиток умінь і практичних навичок. У результаті юридична освіта сприяє становленню особистості юриста як свідомого громадянина та патріота своєї країни, здатного до ефективної професійно-правової діяльності [184, с.128]. У контексті спеціалізованої системи освіти, яка орієнтована на підготовку кваліфікованих фахівців у галузі права для роботи в державних структурах, а також у ролі адвокатів, нотаріусів та представників інших юридичних професій, юридична освіта стає об'єктом аналізу з боку вчених, зокрема професора К. Бабенка [16, с.221].

С. Погребняк [188] концептуалізує юридичну освіту у трьох основних аспектах, кожен із яких розкриває її сутність із різних точок зору. Перш за все, юридична освіта трактується як процес, що включає передачу та засвоєння знань про державу і право, а також формування основоположних правових цінностей у студентів. По-друге, вона розглядається як інституційний феномен, зокрема у вигляді системи освітніх установ, які здійснюють підготовку фахівців у сфері юриспруденції. Нарешті, юридична освіта постає як різновид професійного навчання, орієнтованого на досягнення конкретного результату. Цей результат відображається у набутті визначеного обсягу знань у галузі права та суміжних дисциплін, оволодінні необхідними професійними компетентностями, а також у формуванні світоглядних і громадянських якостей, що забезпечують готовність до виконання професійних обов'язків у юридичній сфері [305, с.44-46].

Провівши ґрунтовний аналіз проєктів законів, які стосуються юридичної освіти, можна впевнено стверджувати про відсутність у них узгодженого та загальноприйнятого визначення цього поняття. Зокрема, у Проєкті Закону про юридичну (правничу) освіту та загальний доступ до правничої професії (№ 7147 від 28 вересня 2017 року) поняття юридичної (правничої) освіти трактується як освіта вищого рівня, здобута за спеціальністю «Право», реалізація якої передбачена через наскрізну магістерську освітню програму відповідно до стандартів вищої освіти [233]. Інший Проєкт Закону про

юридичну освіту та правничу професію (№ 7147-1 від 17 жовтня 2017 року) приділяє значну увагу питанням юридичної освіти, водночас уточнюючи її специфіку як правничої. У цьому законопроекті термін «юридична освіта» трактується у значно ширшому контексті, ніж зазвичай, адже охоплює не лише спеціальність «Право», але й «Міжнародне право». Особливу увагу приділено механізмам визнання в установленому законодавством порядку дипломів іноземних освітніх закладів за спеціальностями «Право» або «Міжнародне право» [234]. Проект Концепції розвитку юридичної освіти визначає поняття вищої юридичної освіти як здобуття вищої освіти в галузі знань «Право» за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право». Таку освіту отримують на рівні магістра, базуючись на раніше здобутому ступені бакалавра в тій самій галузі [234]. Варто зазначити, що всі законопроекти використовують термін «правник» для позначення особи, яка закінчила навчання у правничій школі та успішно склала Єдиний державний кваліфікаційний іспит (далі – ЄДКІ). Однак у чинному Класифікаторі професій ДК 003:2010 така професія взагалі не фігурує [185]. Натомість там вказані інші спеціальності, такі як юрисконсульт, юрист або юрист-міжнародник. Зважаючи на багатокомпонентність цього поняття, виникає потреба в його уточненні.

З метою узагальнення дефініції «юридичної освіти» застосовано діалектичний і системний методи, що дозволяють розглядати проблему як єдність соціального змісту та юридичної форми, а також здійснювати системний аналіз її характеристик. На підставі отриманих теоретичних результатів доцільно виокремлювати вузьке й широке розуміння цього терміна.

Юридичну освіту у вузькому значенні можна трактувати як процес фахової підготовки правників, що охоплює взаємообумовлену і взаємопов'язану діяльність педагогів і здобувачів вищої освіти. Цей процес спрямовується на формування загальних і спеціальних компетентностей та досягнення програмних результатів навчання, які встановлюються стандартами вищої освіти в галузі 081 «Право» та відповідними освітніми програмами.

У широкому значенні юридична освіта представляє собою інтегрований комплекс гуманітарних знань, юридичних технік, практичних умінь і компетентностей, що ґрунтуються на правовій культурі, філософії, ідеології та практиці. Її кінцевою метою є сприяння формуванню й збереженню справедливого суспільства.

Щодо взаємозв'язку термінів «юридичний» та «правовий», слід зазначити їхню синонімічність згідно зі словниковими джерелами. Водночас, з позиції авторів, поняття «правовий» має глибший етимологічний зв'язок із поняттям «правда», що передбачає істинність або відповідність праву, що більшою мірою резонує з сутністю професійної освіти у цій сфері. Для підтвердження цієї думки можна звернутися до Етимологічного словника, де слово «правний» визначається як «законний» або «правовий», а «правий» — як «справедливий», «законно обґрунтований» чи «правомірний» [69, с.550].

На нашу думку, у перспективі постає важливе завдання визначити чіткі рамки вживання таких термінів, як «юрист» і «правник», «юридична освіта» і «правнича освіта», а також «юридична школа» і «правнича школа». Це питання доцільно вирішити через ухвалення відповідного нормативно-правового акта, який затвердить офіційне використання зазначених понять.

Так, Національна програма правової освіти населення, затверджена Указом Президента України № 992/2001 від 18.10.2001 р., визначає стратегічні орієнтири розвитку юридичної освіченості [220]. Ця програма передбачає впровадження освітніх, навчальних та інформаційних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для отримання громадянами знань і навичок, необхідних для реалізації своїх прав і свобод. У документі зазначено, що правова освіта є складовою освітньої системи й покликана сприяти формуванню високого рівня правової свідомості, правової культури та активної громадянської позиції [220].

Юридична освіта відіграє значущу роль і у правовій соціалізації особистості. Цей процес передбачає засвоєння індивідом правових ідей,

цінностей та норм, а також їхню інтеграцію в структуру його поведінки через адаптацію до суспільних вимог і очікувань у сфері права.

Правова освіта вважається найбільш дієвим і результативним механізмом для цієї мети, сприяючи розвитку комплексного розуміння ролі права в житті суспільства й особи [151].

Дослідниця Л. Висоцька [35; 36] звертає увагу на те, що питання правової освіти в сучасному науково-педагогічному дискурсі розглядається переважно фрагментарно, а багатовимірне визначення поняття «правова освіта» здебільшого оминається увагою науковців. Водночас, у площині сучасних досліджень можна виділити кілька ключових аспектів правової освіти.

Перший з них має історико-теоретичний характер і включає вивчення витоків, становлення, розвитку, оновлення та вдосконалення змісту сучасної правової освіти. Другий, методологічно-виховний аспект, спрямований на пошук ефективних засобів, методів і способів передачі та засвоєння правових знань, навичок і вмінь. Третій аспект, концептуальний, пов'язаний з формуванням мети, завдань, принципів і основних підходів до впровадження програмних положень правової освіти. Четвертий аспект, компетентнісний, акцентує на підготовці фахівця, здатного реалізувати свій правовий потенціал. Тут ключову роль відіграє обсяг і рівень правових знань та професійного досвіду, необхідного для відповідного виду діяльності. Нарешті, п'ятий аспект має ідейно-пропагандистський вимір і стосується формування правових переконань через популяризацію ідей правової держави та права як ефективного інструмента регулювання суспільних і міжособистісних відносин у соціально неоднорідному середовищі [186].

Правова освіта спирається на широкий понятійно-категоріальний інструментарій, що включає такі ключові елементи, як правова реальність, правовий плюралізм, зміст правової освіти, процеси правового навчання та виховання, основи правової педагогіки, а також формування правової компетенції чи компетентності. До цього також відносяться розвиток

правосвідомості, розуміння права та правової культури, які є органічною складовою формування правового мислення та поведінки [195].

У науковій літературі правова освіта зазвичай трактується як цілісна система навчально-виховних заходів, спрямованих на формування сприятливих умов для розвитку поваги до права, створення особистих правових уявлень і засадничих установок [153]. Ці установки ґрунтуються на сучасних правових цінностях суспільства та мають забезпечити належний рівень готовності до захисту прав, свобод і законних інтересів індивіда, а також сприяти правомірній реалізації його громадянської позиції [160].

Юридична освіта представляє собою комплекс професійних знань у сфері держави та права, які формуються в процесі підготовки та перепідготовки фахівців у галузі юриспруденції [298]. Проблематика специфіки професійної юридичної освіти виходить за межі суто юридичної практики. Як зазначає С. О. Погрібний, це є глибшим питанням, пов'язаним зі становленням і розвитком правової держави в цілому [189, с. 142].

Модель багаторівневої правової освіти ґрунтується на єдиній державній концепції, яка спрямована на забезпечення поступального розвитку сучасного освітнього процесу через гармонійне поєднання з прогресом правової науки. Ефективне функціонування такої системи передбачає її поступове впровадження на кожному етапі навчання, враховуючи логіку й особливості вікового розвитку здобувачів освіти, практичну значущість конкретних напрямів правової науки для професійної підготовки, а також можливість набуття відповідного соціально-правового досвіду. Цей досвід має базуватися на фундаментальних засадах правничих дисциплін, що відображають загальний зміст і структуру правових знань [91].

Ціль правоосвітньої політики полягає у вихованні поваги до права серед громадян шляхом розвитку високого рівня правової культури та свідомості. Це спрямовано на забезпечення сталого розвитку громадянського суспільства та формування правової держави. (рис. 1.1.)

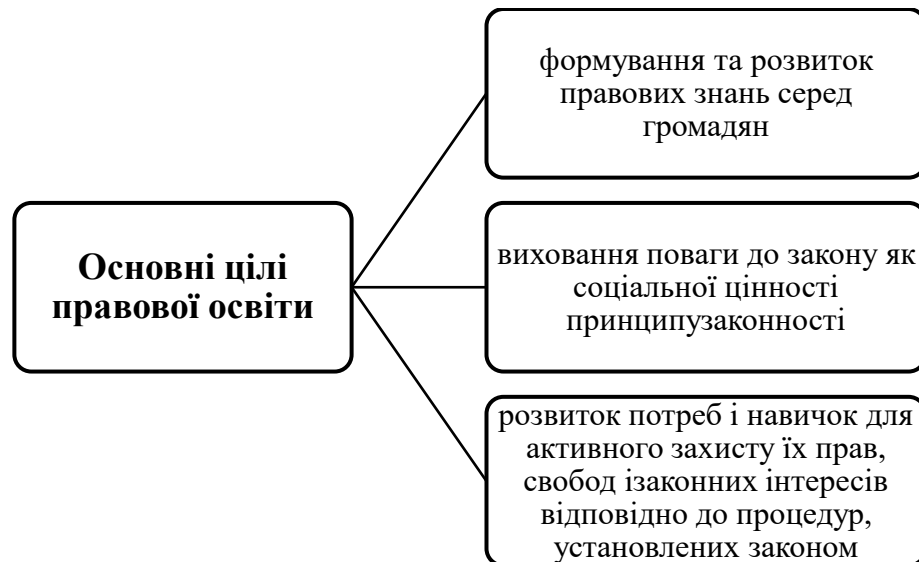

Рис. 1.1. Основні цілі правової освіти

**Джерело [55]*

Правова освіта формується під впливом особливостей суспільно-політичного середовища, у якому перебуває сучасна Україна. Це включає процеси побудови верховенства права, створення громадянського суспільства та інтеграцію в європейське правове простір. В умовах змінюється характер взаємовідносин між державою і особою, що спричиняє зростання відповідальності та самостійності кожної людини. У демократичних країнах Заходу і Сполучених Штатах із багаторічними правовими традиціями ці цінності формуються природним шляхом через сімейне виховання та життєвий досвід, що сприяє усвідомленню важливості юридичної освіти. Актуальність правничої освіти зумовлена сучасним рівнем розвитку всіх сфер суспільного життя – економіки, політики, ідеології та культури. Молодь, яка інтегрується в реальність Європейського Співтовариства, повинна володіти світоглядом, побудованим на повазі до закону, розумінні прав людини та здатності аналізувати й вирішувати правові питання [58].

Таким чином, розвиток освіти в умовах правової держави займає ключове місце серед пріоритетів державної політики. Ефективне правове регулювання відіграє вирішальну роль у забезпеченні якісної реалізації

освітньої діяльності. Проте, як зазначає переважна більшість науковців, сучасна освітня сфера стикається з низкою проблем у законодавчому забезпеченні. Це не лише знижує ефективність функціонування освітньої системи загалом, але й уповільнює соціально-економічний розвиток держави в цілому.

Правова освіта, виступаючи об'єктом адміністративно-правового регулювання, являє собою багатогранну систему, яка охоплює різноманітні механізми, засоби впливу та нормативно-правові акти, що спрямовані на встановлення єдиних підходів до підготовки професійних кадрів у сфері юриспруденції. В рамках цього процесу держава через діяльність відповідних органів публічної влади виконує функції створення умов для ефективного функціонування освітніх установ, забезпечує дотримання встановлених стандартів якості, а також здійснює контроль за всім навчально-виховним процесом. Таке комплексне регулювання спрямоване не лише на підтримання високого рівня освіти, але й на гармонізацію її з суспільними інтересами та актуальними викликами в правовій сфері.

Серед ключових аспектів, які потребують аналізу, слід виокремити такі: формування освітніх програм та їх відповідність державним і міжнародним стандартам; забезпечення кваліфікованого викладацького складу; організація інноваційних підходів до підготовки юристів; а також контроль за відповідністю результатів навчання практичним потребам правозастосовної діяльності. Особливої уваги заслуговує вплив адміністративно-правового регулювання на удосконалення інфраструктури навчальних закладів, забезпечення доступу до сучасних навчальних матеріалів і технологій, а також стимулювання постійного професійного розвитку кадрового потенціалу в сфері юридичної освіти.

У наукових колах адміністративно-правове регулювання визначається як один із основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства та держави.

Дехто з дослідників вказує, що адміністративно-правове регулювання у сфері освіти це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітньому просторі [7]. Науковець В. Бевзенко наголошує на тому, що адміністративно-правове регулювання можна визначити як похідну категорію загального правового регулювання, його галузевим різновидом [8].

Погоджуючись із В. Бевзенко варто зазначити, що адміністративно-правове регулювання має специфічний предмет та метод впливу на суспільні відносини, які виникають у сфері державного управління. Основною метою такого регулювання є забезпечення належного функціонування державних органів, установ та організацій, а також ефективне виконання ними своїх завдань і функцій. В межах адміністративно-правового регулювання встановлюються права та обов'язки учасників адміністративних відносин, регламентуються процедури прийняття управлінських рішень, визначаються засоби контролю та відповідальності за неправомірні дії, що виникають з таких правовідносин.

Адміністративне право, як галузь права регулює публічно-правові відносини, які сприяють забезпеченню реалізації державної політики у різних сферах суспільного життя [93, с.32-33]. Важливим елементом адміністративно-правового регулювання є його динамічність та здатність швидко реагувати на зміни в суспільних потребах і вимогах до державного управління [94, с.32-33]. Це сприяє адаптації правового регулювання до сучасних потреб суспільства і забезпечення ефективного управління. Окрім того, адміністративно-правові норми виконують важливу функцію захисту прав і свобод громадян у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, підкреслюючи їх значення у правовій системі [94, с.32]. Загалом, адміністративно-правове регулювання є не лише основною частиною правового механізму, але й відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку, сприяючи сталому розвитку держави та захисту суспільних інтересів.

В. Теремецький зазначає, що адміністративно-правове регулювання, у загальному розумінні, слід розглядати як процес впорядкування суспільних відносин на основі норм адміністративного права, спрямований на забезпечення функціонування державного управління в інтересах як індивіда, так і держави [62]. У той же час, Н. Лях акцентує увагу на тому, що цей вид правового регулювання представлений активною та виконавчою діяльністю державних органів, наділених державно-розпорядчими повноваженнями. Його мета полягає у впорядкуванні суспільних відносин через ухвалення нормативних актів і забезпечення їх реалізації на практиці [61].

В. Галуцько характеризує адміністративно-правове регулювання як складний і багатогранний процес, що реалізується за допомогою всієї сукупності адміністративно-правових інструментів. Цей процес передбачає цілеспрямований вплив суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини з метою забезпечення їхньої організації, закріплення в нормативно-правових актах, ефективного захисту та подальшого розвитку. Завдяки такому регулюванню суспільні відносини отримують структурованість і стабільність, що сприяє їх гармонізації та відповідності сучасним соціальним викликам [97, с. 211].

В. Теремецький у своїх дослідженнях з адміністративно-правового регулювання в сфері оподаткування пропонує наступне визначення: адміністративно-правове регулювання є цілеспрямованим впливом норм права, створених державою, що використовують відповідні адміністративні засоби для забезпечення прав і законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, а також самої держави. Цей вплив спрямований на організацію суспільних відносин у межах юридично встановленого правопорядку, забезпечуючи їх охорону та розвиток в інтересах як суспільства, так і держави [98].

Важко не погодитися з позицією І. Городецької, яка акцентує, що осмислення сутності адміністративно-правового регулювання неможливе без детального аналізу такої ключової категорії, як мета регулювання. Саме мета,

на досягнення якої спрямоване правове регулювання визначених суспільних відносин, виступає фундаментальним системоутворювальним чинником. Вона формує унікальну комбінацію суб'єктів, інструментів, методів і механізмів реалізації регуляторного процесу, забезпечуючи тим самим його загальну результативність та дієвість [99, с. 62].

З урахуванням зазначеного, доцільно сформулювати визначення адміністративно-правового регулювання освітнього процесу, яке відображатиме сутнісні аспекти цього явища.

Адміністративно-правове регулювання освітнього процесу в Україні, здійснюване державою, ґрунтується на сукупності принципів, які визначають основи здобуття освіти громадянами. Ці принципи поділяються на дві основні категорії: загальні та спеціальні. Загальні принципи є універсальними та закріпленими законодавством; вони включають такі ключові цінності, як демократизм, гуманізм та взаємоповага між народами, які є невід'ємними у процесі отримання освіти. Спеціальні принципи мають конкретний адміністративно-правовий характер і спрямовані на регулювання відносин між державою та громадянином у фокусі освітньої сфери, наголошуючи на їх безпосередньому зв'язку з адміністративно-правовими відносинами.

Провідний науковець А. Ключко відзначає, що адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти є важливим елементом управління освітньою системою та забезпечення якості освіти в Україні. Воно охоплює закони, підзаконні акти, положення та процедурні питання, які визначають діяльність освітніх закладів, організацію навчального процесу, освітні стандарти та інші аспекти, які стосуються функціонування освітньої галузі [9].

Узагальнюючи викладене вище та з урахуванням досліджень багатьох науковців-адміністративістів, можна стверджувати, що правова освіта підпадає під регулювання адміністративно-правових норм. Зокрема, В. Комзюк акцентує увагу на тому, що адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти в Україні є невіддільною складовою

загального правового регулювання цієї галузі. Нині це відбувається в умовах значної зовнішньо- та внутрішньополітичної нестабільності держави, економічної кризи, реформування соціокультурної сфери та інтеграції національної освіти у європейський і світовий освітні простори [39]. Саме тому ключовий вплив на забезпечення права на освіту реалізується через процес правотворчості.

Водночас формування ефективного правового регулювання у сфері правової освіти залишається нагальною потребою. Але на поточному етапі розвитку правової системи України нормативно-правова база у сфері освіти, включно з юридичною, оцінюється як задовільна. Разом із тим рівень правової культури населення є досить низьким, особливо у сільській місцевості та невеликих містечках. О. Яра [308] виділила перелік суб'єктів публічної адміністрації, котрі у межах своєї компетенції забезпечують реалізацію права громадян України та іноземців на якісну і доступну юридичну освіту. Серед них виокремлюють загальних та спеціальних суб'єктів. До загальних належать Президент України [178] та Кабінет Міністрів України [280], а до спеціальних – Міністерство освіти і науки України [179], Національна академія наук України [48], Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [159], Державної служби якості освіти [58].

У підсумку варто зазначити, що адміністративно-правове регулювання виступає важливим інструментом забезпечення ефективного і справедливого функціонування освітньої системи в Україні. Воно сприяє підтриманню порядку, контролю якості освітніх послуг та здійсненню необхідного нагляду за діяльністю освітніх установ. Адміністративно-правові норми забезпечують систематизацію управління в освітній сфері, дозволяючи впроваджувати належні стандарти та контролювати їх дотримання. Важливо відзначити, що підзаконні акти, які регулюють цю галузь, можуть періодично оновлюватися або змінюватися відповідно до потреб суспільства та розвитку освітньої системи. Тому доступ до актуальної інформації з офіційних джерел має вирішальне значення для суб'єктів освітнього процесу. Зміст окресленого

регулювання також сприяє адаптації освітніх норм до сучасних умов і викликів. Завдяки цьому забезпечується дотримання принципу правової визначеності та стабільності у сфері освіти.

Дослідження правових аспектів регулювання системи освіти демонструє багатогранний характер цього процесу. Нормативно-правове регулювання правової освіти становлять акти, спрямовані на регулювання відносин у низці ключових напрямів.

По-перше, одним із таких напрямів є вдосконалення управління системою освіти. Наприклад, наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Примірного статуту загальноосвітнього закладу освіти» визначає засади організації діяльності закладів загальної середньої освіти [212].

По-друге, важливим аспектом є стандартизація змісту освіти, а також процеси ліцензування, атестації та акредитації освітніх закладів. У цьому контексті слід згадати нормативні документи Кабінету Міністрів України, зокрема постанову «Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс «заклад дошкільної освіти – загальноосвітній заклад освіти», «загальноосвітній заклад освіти – заклад дошкільної освіти» (у редакції від 04.09.2010) [207] та постанову «Про ліцензування освітніх послуг» [217].

По-третє, актуальним є напрям гуманізації й демократизації системи освіти, який передбачає методологічну переорієнтацію навчального процесу для забезпечення гармонійного особистісного розвитку. У даному контексті слід звернути увагу на Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми оздоровлення та відпочинку дітей на період до 2025 року» [229].

По-четверте, в умовах воєнної агресії одним із ключових завдань правової освіти стає розвиток у громадян здатності переосмислювати цивілізаційні цінності, усвідомлювати важливість справжньої незалежності та активно долучатися до розбудови держави на засадах демократії. У цьому контексті особливо важливим є завершення процесу інтеграції системи

національної правової освіти до стандартів єдиного освітнього простору Європи. Це передбачає широке запровадження спільних програм підготовки фахівців разом з європейськими університетами, реалізацію студентських і докторських обмінів, а також підготовку професіоналів, здатних ефективно захищати інтереси держави в умовах глобальної конкуренції. Таким чином, наближення системи правової освіти до європейських стандартів сприятиме її трансформації в більш практично орієнтовану, менш формалізовану модель, яка відповідатиме сучасним потребам демократичного суспільства [28]. Серед установ, що активно сприяють правовій освіті, особливе місце займають юридичні клініки, у діяльності яких правопросвітницький напрямок посідає чільну позицію. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України значення таких клінік суттєво зросло. Згідно з Типовим положенням про юридичну клініку закладу вищої освіти України [213], функціонування юридичних клінік передбачено в усіх установах III-IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Право», незалежно від форми власності чи підпорядкування таких закладів.

Таким чином, система адміністративно-правового регулювання освіти характеризується застосуванням комплексного підходу, який охоплює організаційні, змістовні й методологічні аспекти.

Аналізуючи усе зазначене вище, ми доходимо наступного висновку. Освіта є сферою адміністративно-правового регулювання, адже держава через систему юридичних норм і управлінських механізмів впливає на організацію, функціонування та розвиток освітньої галузі. Це регулювання реалізується через державний контроль, стандартизацію, ліцензування, фінансування та захист прав учасників освітнього процесу. Основні аргументи такі:

1. Правові основи регулювання освіти. Держава визначає засади правового поля в освітній галузі:

- Конституція України (стаття 53) [113] гарантує право на освіту й зобов'язує державу забезпечувати доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти;

- Спеціалізовані закони: Закон України «Про освіту» [44] регулює загальні принципи функціонування освіти, Закон «Про вищу освіту» встановлює правила для закладів вищої освіти, академічну автономію та стандарти якості [224]; Закон «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [226] розробляє нормативи підготовки фахівців тощо.

Ці нормативні акти містять імперативні положення (наприклад, обов'язковість ліцензування) та дозвольні аспекти (право закладів самостійно створювати навчальні програми).

2. Адміністративні процедури в освітній системі. Виконавча гілка державної влади через уповноважені органи (Міністерство освіти і науки [179], Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти [159]) виконує:

- ліцензування: дозвіл на здійснення освітньої діяльності надається лише за дотримання вимог (навчальні приміщення, ресурсна база, компетентний персонал тощо);

- акредитацію: перевірку відповідності освітніх програм встановленим державним стандартам;

- державну атестацію: оцінювання рівня знань випускників через зовнішнє незалежне оцінювання чи кваліфікаційні экзамени.

3. Фінансування та контроль:

- бюджетне фінансування: освітні установи отримують кошти з бюджету, що передбачає контроль за їх цільовим використанням. У разі зловживань передбачено адміністративну відповідальність;

- контроль якості: оцінюється стан закладів, успішність студентів, моніторинг їх працевлаштування.

4. Права та обов'язки учасників освітнього процесу. Адміністративно-правове регулювання чітко окреслює:

- права студентів (можливість академічної мобільності, доступ до стипендій, право на скарги щодо рішень адміністрації);

- обов'язки закладів освіти (дотримання санітарно-гігієнічних норм, відкритість інформації про освітній процес);
- відповідальність педагогів (систематичні порушення педагогічної етики чи стандартів викладання можуть спричинити специфічні стягнення).

Це закріплюється у формальних документах, таких як Правила внутрішнього розпорядку університетів.

5. Санкції за порушення законодавства. Органи адміністративного контролю застосовують примусові заходи до суб'єктів, які недотримуються встановлених норм:

- штрафи для освітніх установ за нелегальну діяльність [106];
- позбавлення ліцензії чи статусу акредитації;
- дисциплінарна відповідальність викладацького складу у разі порушень трудового законодавства [105].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання є ключовим інструментом державного впливу на сферу освіти з метою забезпечення її якості, доступності.

Адміністративно-правове регулювання в сфері освіти спрямоване на забезпечення функціонування цілісної, ефективної та конкурентоспроможної освітньої системи, яка відповідає державним стандартам та сучасним викликам суспільства. Його завдання охоплюють численні аспекти управління освітою. Основні завдання адміністративно-правового регулювання можна деталізувати наступним чином:

- встановлення та контроль дотримання державних стандартів у сфері освіти. Це включає визначення мінімальних вимог до змісту, рівня і якості освіти. Держава займається затвердженням навчальних програм, відповідністю кваліфікації педагогічного складу освітніх закладів, а також забезпеченням їхньої матеріально-технічної бази для належного виконання освітніх завдань [225; 199];
- забезпечення процедур ліцензування та акредитації освітніх закладів. Ліцензування передбачає надання дозволів на здійснення освітньої діяльності,

а акредитація спрямована на підтвердження відповідності навчальних програм затвердженим державним стандартам. Обидва процеси є основою для забезпечення легітимності діяльності освітніх установ та їхньої відповідності високим стандартам [199; 205];

- моніторинг якості освіти. Основною метою цього завдання є проведення регулярної оцінки результатів діяльності навчальних закладів, аналіз успішності студентів та попередження корупційних проявів у сфері освіти. Це сприяє підвищенню ефективності навчання та збереженню прозорості процесу його організації [188];

- захист прав учасників освітнього процесу. Особливу увагу приділяють забезпеченню прав студентів, педагогів і батьків. Наприклад, захист права на академічну доброчесність, прозоре прийняття адміністративних рішень та можливість їх оскарження. Це створює сприятливі умови для розвитку освітнього середовища, вільного від дискримінації чи порушення прав його учасників [199; 106];

- організація фінансування та забезпечення ресурсів. Дане завдання охоплює розподіл бюджетних коштів між закладами освіти, контроль за цільовим використанням цих ресурсів і стимулювання залучення інвестицій в освітню сферу. Належне фінансування освіти є ключовим чинником її якісного функціонування та стабільного розвитку [199; 26];

- впровадження інновацій та інтеграція в європейський освітній простір. Зокрема, адаптація законодавства та освітніх практик до вимог Болонського процесу, розвиток дистанційного навчання і цифровізація методик викладання. Сюди ж входить реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у контексті освіти, навчання і молодіжних програм [276]);

- профілактика та боротьба з корупцією у сфері освіти. Цей напрям спрямований на виявлення та запобігання хабарництву, підробці документів про освіту, а також незаконному впливу на оцінювання результатів навчання студентів. Створення прозорих механізмів управління та жорсткий контроль виключають корупційні ризики і формують довіру до освітніх установ [199; 8];

- формування етичних норм і професійних стандартів для педагогів і науковців. Завдання полягає у вихованні відповідальності спеціалістів освіти, дотриманні педагогічної етики й стандартів академічної доброчесності, що є основою для сталого розвитку будь-якої системи освіти [318];

- підготовка кадрів і підвищення кваліфікації педагогічних працівників залишається актуальним завданням. Освітнякам необхідно постійно оновлювати свої знання відповідно до сучасних стандартів і тенденцій, що сприятиме їхньому професійному розвитку [199; 59];

- зрештою, важлива увага приділяється розвитку та реалізації концепції інклюзивної освіти. Основний акцент робиться на створенні рівноправного середовища для здобуття освіти дітьми з особливими потребами у навчально-виховному процесі [199; 209].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання освіти являє собою цілісну і взаємопов'язану систему правових норм, визначених процедур та організаційно-управлінських механізмів, які зорієнтовані на забезпечення ефективного державного управління освітньою сферою. Ця система спрямована на створення умов для сталого функціонування освітнього процесу, що відповідають вимогам чинного законодавства, встановленим стандартам якості, а також задовольняють потреби й інтереси суспільства. Даний процес охоплює широкий спектр заходів і напрямів, серед яких ключовими є:

- формування необхідної правової бази та забезпечення умов для діяльності навчальних закладів усіх рівнів і типів. Це передбачає прийняття нормативно-правових актів, затвердження стандартів та забезпечення їх гармонійної інтеграції в національну систему освіти;

- визначення чітких правил, обов'язків та прав для всіх учасників освітнього процесу, включаючи учнів, студентів, педагогічних працівників, адміністрацію закладів освіти та органи влади. Це сприяє узгодженню їхніх дій, захисту прав і забезпеченню належного функціонування всіх аспектів системи;

- організація постійного моніторингу за дотриманням норм законодавства у сфері освіти, включаючи контроль за якістю надання освітніх послуг. У разі виявлення порушень передбачено застосування відповідних санкцій з метою відновлення законності та підвищення рівня відповідальності учасників процесу.

Отже, адміністративно-правове регулювання виконує роль інструменту, який дозволяє не лише підтримувати стабільність освітньої системи, але й забезпечувати її розвиток, відповідність сучасним суспільним викликам і потребам.

1.2 Нормативно-правова база реформування правової освіти

Правове регулювання освітньої сфери в Україні формує систему юридичних механізмів, що впроваджуються державою з метою впливу на правовідносини в галузі освіти. Основне завдання цього регулювання полягає у забезпеченні гармонійного врівноваження інтересів усіх зацікавлених сторін, сприяючи їхньому узгодженню та інтеграції задля досягнення загального розвитку освітнього сектору [263].

В. Селіванов та Н. Діденко запропонували структуру правового регулювання, що визначається головним чином засобами та прийомами його здійснення. Усі галузі права формують власний підхід або застосовують комбінацію методів задля регулювання відповідних суспільних відносин. У рамках теорії правового регулювання зазвичай виділяють два основних методи правового впливу:

– метод децентралізованого управління, який базується на узгодженні цілей і інтересів сторін у суспільних відносинах та застосовується в межах приватноправових галузей;

– метод централізованого впливу через обов'язкове регулювання, що спирається на відносини підпорядкування між учасниками суспільних відносин і характерний для галузей публічного права [247, с. 10-16].

Ця характеристика притаманна адміністративно-правовому регулюванню, однак об'єкти регулювання та юридичні інструменти, що застосовуються, можуть варіюватися. При цьому їх використання завжди відбувається в рамках адміністративно-правових заходів [109, с. 181]. Цієї точки зору також дотримується А. Ярош, підкреслюючи, що відмінність між зазначеними поняттями полягає, зокрема, у масштабі їхнього впливу, який є більш обмеженим і спрямованим на конкретну групу суб'єктів [309].

Науковці Н. Бортник та В. Заросило визначають адміністративно-правове регулювання як поетапний процес використання адміністративно-правових інструментів, спрямованих на оптимізацію механізмів контролю за поведінкою суб'єктів суспільних відносин [315, с. 18-24]. В. Бевзенко підкреслює, що адміністративно-правове регулювання можна розглядати як самостійну складову загального правового регулювання, яка формується на його основі. [17, с. 163]. В. Разводовський трактує адміністративно-правове регулювання як систему методів правового впливу, що характеризується домінуванням обов'язків і заборон. Ця система формується шляхом наділення суб'єктів правовідносин суб'єктивними юридичними правами та обов'язками, які визначаються і закріплюються у відповідних нормативно-правових актах внаслідок правотворчої діяльності уповноважених державних органів чи посадових осіб [344, с. 167].

В. Теремецький підкреслює, що адміністративно-правове регулювання у широкому сенсі означає урегулювання суспільних відносин за допомогою норм адміністративного права, спрямоване на забезпечення ефективного державного управління в інтересах як окремої особи, так і держави загалом. [351]. З позиції Н. Ляха, даний підхід до юридичного врегулювання характеризується реалізацією активної виконавчої діяльності державних органів, наділених владними повноваженнями управлінського характеру. Ця

діяльність спрямована на врегулювання суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів і забезпечення їх ефективного впровадження та дотримання в практичній площині [336, с. 58].

Розглянемо кілька підходів до визначення поняття адміністративно-правового регулювання, запропонованих науковцями. Наприклад, авторський колектив підручника «Адміністративне право України» трактує адміністративно-правове регулювання як прямий вплив норм адміністративного права на суспільні відносини. Це вплив спрямований на забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також на підтримання нормального функціонування громадянського суспільства й держави через застосування адміністративно-правових засобів [2].

І за визначенням І. Шопіна, адміністративно-правове регулювання являє собою комплекс адміністративних заходів та інших правових методів, спрямованих на впорядкування суспільних відносин. Ця система включає різноманітні адміністративно-правові інструменти та інші юридичні механізми, які взаємодіють у межах єдиного процесу забезпечення ефективного адміністративно-правового впливу [303].

Проблема адміністративно-правового управління в сфері освіти значною мірою пов'язана з механізмом, який забезпечує його функціонування. Цей механізм охоплює не лише правові норми, але й способи їх реалізації. Як зазначає С. Стеценко, в адміністративному праві застосовуються нормативні положення, які, попри свою статичну природу, стають дієвими завдяки механізму адміністративно-правового регулювання. Ефективність регуляції суспільних відносин, що належать до компетенції адміністративного права, визначається рівнем використання цього механізму та його окремих елементів. [265, с. 31-34].

Беручи до уваги вищезазначене, правове регулювання у сфері освіти охоплює комплекс правових інструментів, що спрямовані на вплив та впорядкування суспільних відносин, пов'язаних із наданням освітніх послуг. У

цьому контексті адміністративно-правове регулювання у сфері освіти можна визначити як сукупність спеціальних адміністративно-правових механізмів, які забезпечують організоване і послідовне регулювання поведінки суб'єктів освітнього процесу задля досягнення окреслених цілей (рис. 1.3).

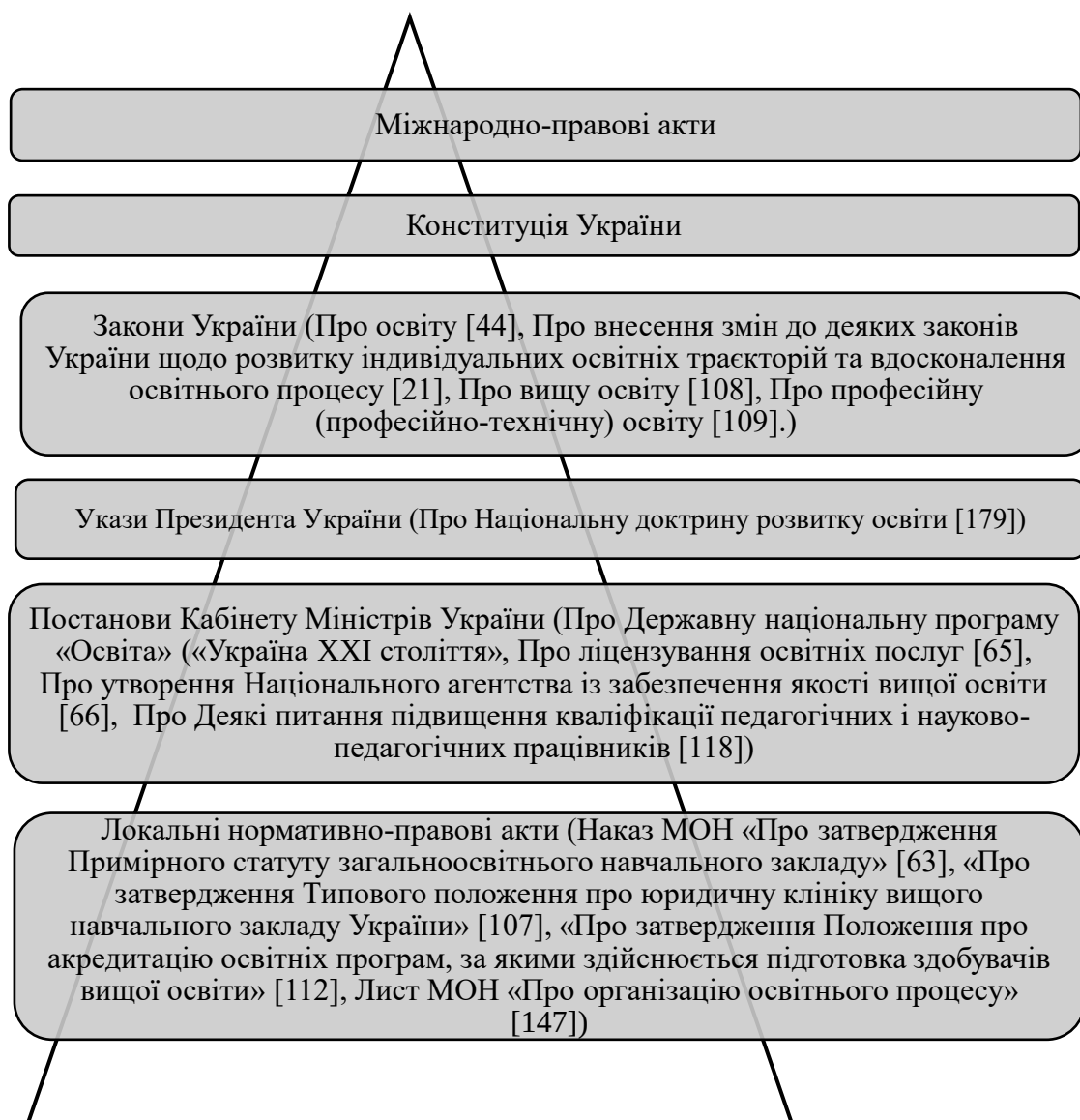

Рис. 1.3. Основні складові нормативної бази сфери освіти в Україні

**Джерело: авторська розробка на основі теоретичного аналізу наукових джерел.*

Реформування правової освіти є одним із головних напрямів розвитку сучасного суспільства, яке ґрунтується на принципах верховенства права, демократичності та прозорості. Успішність цього процесу значною мірою

залежить від якісного нормативно-правового забезпечення, котре виступає основою для створення ефективної системи підготовки правників. Нормативно-правові акти визначають принципи, завдання та механізми реформування, створюючи правові основи для діяльності закладів освіти, наукових установ і державних органів в цілому.

Ухвалення низки відповідних нормативно-правових документів забезпечує єдність підходів до вдосконалення правової освіти. Цей крок сприяє гармонізації національних стандартів із міжнародним досвідом. Нормативно-правові акти встановлюють вимоги щодо якості освіти, змісту навчальних програм, професійної етики майбутніх правників, а також до критеріїв акредитації освітніх програм. Разом з тим, вони сприяють формуванню єдиної правової культури, яка б відповідала сучасним викликам і потребам суспільства.

Завдяки нормативно-правовим актам впроваджуються інноваційні методи навчання, підсилюється інтеграція цифрових технологій в освітній процес та формується підтримка навчальних досягнень студентів і викладачів. Ці акти забезпечують також прозорість і підзвітність закладів освіти, стимулюючи їх до постійного вдосконалення. Важливим аспектом є також врегулювання питань фінансування правової освіти, яка формує рівні можливості для всіх громадян на отримання якісної юридичної освіти.

Вітчизняний дослідник В. Гуцул зазначає, що розробка ефективної законодавчої бази сприяє формуванню та реалізації державної політики у сфері правової освіти населення. Нормативно-правові акти, як форми вираження права, визначають юридичну силу, дійсність правових норм, їхню обов'язковість, сферу застосування та інші важливі характеристики. Єдність і не суперечливість правової системи, а також чіткість і впорядкованість співвідношення джерел права значною мірою впливають на ефективність регулювання суспільних відносин [55, с. 43-49].

На сьогодні в Україні створено сприятливе правове середовище, яке забезпечує розвиток і повноцінне функціонування системи національної

правової освіти у відповідності до сучасних міжнародних стандартів. Досягнення цього стало можливим завдяки ратифікації низки важливих міжнародних документів у сфері освіти та захисту прав людини, які узаконили основи для поступової інтеграції вітчизняної системи правової освіти у глобальний правовий контекст. Це є вагомим кроком до створення правових умов, що відповідають стандартам ХХІ століття.

Процес вдосконалення шляхом реформування правової освіти в Україні є важливим етапом розвитку правової культури та формування громадянського суспільства. В загальному, цей процес ґрунтується на розробці та впровадженні дієвої нормативно-правової бази, що забезпечує регулювання освітніх відносин і визначає правові засади функціонування системи освіти. Основу реформування правової освіти становлять нормативно-правові акти, які окреслюють юридичну силу, дійсність правових норм, межі їхнього впливу та обов'язковість, сприяючи створенню впорядкованої й не суперечливої правової системи.

До основних документів, які регулюють правову освіту в Україні, належать Конституція України, яка закріплює право на освіту та принцип верховенства права. Так, ст. 53 Конституції України встановлює право кожного на освіту, визначаючи її доступність і безоплатність на рівні дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, а також вищої освіти в державних і комунальних закладах. Це положення формує основу для забезпечення рівного доступу громадян до освіти, включно з правовою.

Згідно з положеннями статті 3 Конституції України [113], людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека проголошуються найвищими суспільними цінностями. Таке визначення накладає на державу обов'язок розробляти та впроваджувати механізми забезпечення правової свідомості населення і підвищення рівня правової культури серед громадян. Цей процес виступає основоположною складовою системи правової освіти. Водночас стаття 8 Конституції встановлює принцип верховенства права як фундаментальну основу, яка регулює функціонування державного апарату і

суспільних взаємовідносин. Цей принцип відіграє важливу роль у формуванні правової освіченості, адже знання законів, їх суть і розуміння їхнього застосування стають необхідними елементами реалізації цього базового конституційного положення [113].

Конституція України також передбачає прямий обов'язок держави створювати умови для здобуття громадянами якісної освіти, яка б відповідала актуальним викликам часу і міжнародним стандартам. Це зобов'язання охоплює й галузь правової освіти. В такому контексті розвиток системи навчання у сфері права стає невід'ємною складовою реалізації інших конституційних прав громадян, зокрема їхнього права на правовий захист, участь у суспільно-політичному житті держави та ефективне відстоювання своїх прав і свобод. Таким чином, правова освіта виступає необхідною умовою зміцнення демократичних основ суспільства та побудови сучасної правової держави.

Важливу роль у розвитку правової освіти відіграють також інші нормативно-правові акти, які деталізують положення Конституції та визначають механізми їх реалізації в освітній сфері. До таких належать Закон України «Про освіту» [224], «Про вищу освіту» [199], «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [226]. Визначені нормативно-правові акти регламентують ключові принципи, завдання та механізми функціонування освітніх закладів, у тому числі тих, які здійснюють підготовку правників.

Постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази Міністерства освіти і науки України деталізують стандарти підготовки фахівців у галузі права, ліцензування та акредитації освітніх програм, запроваджують інноваційні методики навчання та забезпечують прозорість освітніх процесів. Важливою частиною є також локальні акти закладів освіти, які конкретизують загальнодержавні норми, враховуючи потреби конкретних навчальних закладів і суспільства.

Правила прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2023 році, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2023

року № 276, закріплюють обов'язковість проходження для вступників на другий (магістерський) рівень освіти за напрямком 081 «Право» єдиного фахового вступного випробування (ЄФВВ) та єдиного вступного іспиту (ЄВІ), в рамках магістерського комплексного тесту [195]. Встановлено, що допущені до вступу особи повинні попередньо отримати ступінь бакалавра за спеціальностями 081 «Право» або 082 та 293 «Міжнародне право». Крім того, для спеціальностей 081 «Право» та 293 «Міжнародне право» не передбачено прийому студентів на заочну форму навчання за державним чи регіональним замовленням для здобуття освітніх ступенів бакалавра чи магістра [201].

Міністерством освіти і науки України затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти [37] та розроблено проєкт стандарту вищої освіти за спеціальністю 293 «Міжнародне право» [259]. Таким чином, держава здійснює активний вплив на регулювання процесу підготовки здобувачів юридичної освіти і створює необхідні умови для забезпечення високих стандартів освітнього процесу в Україні.

Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році [210]. Організація прийому абітурієнтів у заклад вищої освіти покладається на приймальну комісію, яка є його робочим органом. Діяльність цієї комісії здійснюється відповідно до положення, розробленого з урахуванням норм документу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15 жовтня 2015 року № 1085, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 4 листопада 2015 року за № 1353/27798. Це положення також публічно доступне для ознайомлення на офіційному веб-сайті відповідного закладу.

Верховна Рада України ухвалила законопроект щодо вступної кампанії у 2025 році. У порівнянні з поточним роком особливих змін немає. Водночас оновлено процедури вступу, дату реєстрації та проходження тестів, зміни в розрахунках конкурсного балу [211].

На міжнародному рівні Україна ратифікувала низку документів, які позитивно вплинули на реформування правової освіти. Серед них: Конвенція

про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція ООН про права дитини, інші угоди, що встановлюють міжнародні стандарти у сфері освіти та захисту прав людини. Завдяки цьому в Україні створено правове середовище, яке відповідає світовим стандартам, і є правова основа для подальшого розвитку освітньої системи.

Як слушно зауважує Є. Гуцул, міжнародні нормативно-правові акти – хартії, декларації, конвенції та рекомендації, ратифіковані Верховною Радою України, відіграють важливу роль у сфері регулюванні правової освіти. У цьому контексті правова освіта розглядається і як сфера права і як сфера освіти. Особливу увагу слід звернути на положення міжнародних документів, що стосуються права особи на освіту. Так, Загальна декларація прав людини (1948 р.) проголошує право кожної людини на освіту. Відповідно до цього документа, початкова та загальна освіта мають бути обов’язковими і доступними [55]. Технічна й професійна освіта повинні забезпечуватися для всіх без винятку громадян, а вища освіта – бути відкритою для кожного відповідно до його здібностей. Загалом, правова освіта має сприяти повноцінному розвитку особистості, формуванню поваги до прав людини та основоположних свобод, а також сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між народами, расовими та релігійними групами.

Право кожної людини на безкоштовну та обов’язкову освіту закріплено у Хартії основних прав Європейського Союзу. Відповідно до Загальної декларації прав людини, Хартія гарантує право батьків обирати для своїх дітей форму навчання та виховання, яка відповідає їхнім релігійним, філософським або педагогічним переконанням. Це право передбачено ст. 14 Хартії [283].

Міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють сферу освіти, мають на меті встановлення єдиних стандартів правового статусу кожної особи щодо здобуття освіти, забезпечуючи як широкий доступ до неї, так і повагу до фундаментальних прав людини. Ці акти охоплюють комплексні підходи до розвитку різних форм освітнього процесу, таких як початкова, загальна середня, професійна, інклюзивна, формальна та неформальна освіта. Вони

спрямовані на визнання права кожної людини на розкриття свого потенціалу шляхом навчання, беручи до уваги універсальні принципи рівності, свободи й недискримінації. Однією з ключових засад є гарантування рівного доступу до освіти, незалежно від індивідуальних характеристик людини, зокрема її раси, етнічного походження, статі, релігійних або політичних переконань, соціального чи майнового стану, а також інших обставин. Крім цього, акти містять механізми, які забезпечують право на звернення для захисту порушених освітніх прав [55].

Важливим практичним інструментом у цьому контексті є положення Національної програми правової освіти населення, яка визначає правову освіту як цілісний комплекс виховних, навчальних і інформаційних заходів. Цей комплекс розроблено для створення умов, які б сприяли набуттю громадянами достатнього рівня правових знань та навичок їх ефективного застосування у різних життєвих ситуаціях. Основна мета таких заходів полягає не лише у забезпеченні здатності кожного реалізовувати свої права та свободи, передбачені законодавством, але й у вихованні відповідального ставлення до виконання своїх громадянських обов'язків.

Метою правової освіти є не тільки надання теоретичних знань про право як систему норм і цінностей, але й сприяння формуванню свідомого підходу до їх практичного використання. Знання права стають основою для створення активної громадянської позиції особистості, яка може захищати свої інтереси і брати активну участь у житті суспільства. У цьому аспекті важливу роль відіграють міжнародні нормативно-правові документи, що визначають універсальні засади захисту прав людини. Серед них ключове місце займає Загальна декларація прав людини, яка закріплює базові права і свободи. Її доповнює широкий спектр спеціалізованих міжнародних конвенцій, які конкретизують підходи до забезпечення цих прав у різних сферах життєдіяльності.

Сучасна правова освіта спрямована на виховання особистості з активною громадянською позицією, яка усвідомлює важливість застосування

прав людини у своїй діяльності. У зв'язку з цим у вітчизняному суспільстві та законодавстві з'явилося поняття «громадянська освіта». Згідно з Хартією з освіти для демократичного громадянства та освіти у сфері прав людини, ухваленою Комітетом Міністрів у 2010 році, громадянська освіта охоплює навчання, підготовку, інформування, підвищення обізнаності та практичну діяльність. Її мета – надати учасникам знання, вміння та розуміння, а також сприяти формуванню відповідного ставлення і поведінки, щоб забезпечити їм можливість реалізовувати та захищати свої демократичні права й обов'язки, цінувати різноманіття, активно брати участь у демократичному житті, сприяючи розвитку та захисту демократії і верховенства права [282].

Процес реформування правової освіти став одним із інструментів цього тривалого, однак такого необхідного процесу. Формування правосвідомості громадян починає свій відлік з моменту проголошення незалежності України у 1991 році. Саме тоді постала необхідність створення нової системи освіти, яка б відповідала демократичним цінностям і міжнародним стандартам. У сфері правової освіти це означало переосмислення підходів до навчання права та впровадження нових освітніх стратегій, спрямованих на формування у громадян знань про їхні права, свободи та обов'язки.

Реформування правової освіти розпочалося зі створення національної правової бази. Так, на початку 1990-х років було розпочато формування законодавчих основ для розвитку освіти, включно з правовою. Ухвалення Законів України «Про освіту» (1991 р.) і «Про вищу освіту» (2002 р.) стало важливим кроком у визначенні засад правової освіти як частини загальної освітньої політики держави. Цими нормативно-правовими актами були закладені принципи доступності освіти, її демократизації та орієнтації на потреби суспільства.

В подальшому реформування підсилилося переходом до нової моделі правової освіти. Так, система правової освіти почала відходити від радянської моделі, орієнтованої переважно на догматичне вивчення законодавства без можливості впливати на освітній процес. Натомість акцент було зміщено на

розвиток правових знань, правосвідомості та набуття практичних навичок і особливості застосування права. Основна увага приділялася вивченню прав людини, конституційного та міжнародного права.

Так, в контексті дослідження виділимо основні кроки реформування правової освіти. Ефективним кроком у процесі реформування стала розробка нових освітніх програм. Науковці та освітяни працювали над створенням навчальних програм, що враховували нові політичні реалії та інтеграцію України в міжнародний простір. Особливого значення набула популяризація знань про права людини, які раніше викладалися обмежено або лише в контексті радянської ідеології. Це дозволило суттєво змінити підходи до вивчення правових дисциплін, орієнтуючись на демократичні цінності та принцип верховенства права. Нові програми сприяли розширенню правового кругозору студентів і формуванню в них навичок аналізу реальних правових ситуацій. Знання про права людини почали розглядати не лише як частину національного законодавства, але й у контексті міжнародних стандартів, зокрема документів ООН, Ради Європи та ЄС. Велику увагу приділили ознайомленню здобувачів із механізмами захисту прав на національному та міжнародному рівнях, що стало важливим для формування правосвідомості нового покоління. Інтерактивні методи навчання, такі як кейс-стаді, дебати та моделювання судових процесів, допомогли зробити процес навчання більш цікавим і прикладним. Це дозволило студентам не лише запам'ятовувати теоретичні положення, але й розуміти їх практичне застосування в реальному житті. Розробка таких програм стала одним із ключових етапів модернізації освітньої системи, спрямованої на інтеграцію України у світовий освітній і правовий простір.

Одним із важливих аспектів реформ стала інтеграція правознавства у шкільну програму як окремого навчального предмета. Це дозволило з раннього віку знайомити учнів з основними правами та обов'язками, закріпленими Конституцією України та міжнародними документами. Введення правознавства як окремого предмета сприяло формуванню у школярів базових

правових знань, які є необхідними для повноцінної участі у суспільному житті. Учні отримали можливість вивчати такі поняття, як права людини, верховенство права, демократія, правосуддя, а також основи взаємодії громадян із державними установами. Особливу увагу приділили роз'ясненню змісту прав і свобод, закріплених у Конституції України, а також механізмам їх реалізації та захисту. Шкільні програми також включили знання про міжнародні стандарти у сфері прав людини, такі як Загальна декларація прав людини та Європейська конвенція з прав людини.

Важливим елементом стало акцентування на практичному застосуванні знань, що досягалося через інтерактивні методи навчання: дискусії, ігрові моделювання та розгляд життєвих ситуацій. Це дозволяло здобувачам не лише теоретично вивчати правові норми, але й розуміти, як вони діють у реальному житті. Включення правознавства до шкільної програми та програм не правових спеціальностей сприяло також розвитку критичного мислення, усвідомлення своїх прав і обов'язків, а також відповідального ставлення до соціальних та правових норм. Цей крок був особливо важливим у формуванні громадянської свідомості молоді, яка є майбутнім активним учасником демократичного суспільства. Інтеграція правознавства у загальну освіту стала фундаментом для подальшого розвитку правової культури в Україні та побудови правової держави.

Вагомим кроком в процесі реформування приділено питанню сприяння міжнародним ініціативам. В рамках цього Україна почала активно співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Рада Європи [177], ОБСЄ [342] та ООН [354], у питаннях реформування освіти. Зокрема, в 1995 році Україна стала членом Ради Європи, що сприяло адаптації її правової освіти до європейських стандартів.

Зважаючи на це, на ранніх етапах реформування було досягнуто певних успіхів, проте залишалися й проблеми, зокрема, недостатнє фінансування освітньої сфери, застарілі методи викладання та брак підготовлених кадрів. Ці

виклики стимулювали подальше вдосконалення системи правової освіти, що триває і до сьогодні.

Протягом періоду незалежності України було прийнято значну кількість нормативно-правових актів, які мали на меті створення сприятливих умов для розвитку правової освіти серед громадян. Вони покликані були формувати у молодого покоління глибоку повагу до закону, розуміння важливості правових цінностей та сприяти підвищенню загального рівня моральної й правової культури. Основною метою цих заходів стало прагнення попередити формування і закріплення негативних тенденцій і явищ у середовищі молоді, тим самим сприяючи гармонійному розвитку суспільної свідомості.

На нашу думку, основною причиною такого стану речей є недостатній рівень поширення якісної правової освіти серед молоді. Це виражається у поверховому й обмеженому розумінні фундаментальних правових цінностей, слабких знаннях про способи реалізації індивідуальних прав та відсутності навичок адаптації і використання правових норм у реальних практичних ситуаціях. Така ситуація створює серйозні виклики для формування громадянського суспільства, де кожна особа відчуває себе активним учасником правового життя країни.

Так, останнім часом у системі вищої освіти України відбувається активна імплементація змін, спрямованих на адаптацію освітнього процесу до європейських стандартів. Важливим етапом цього процесу стало прийняття 23 квітня 2024 року Закону України про внесення змін до деяких законів, що стосуються розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освіти. Закон значно підвищує вимоги до підготовки фахівців у галузі права шляхом уніфікації стандартів вищої освіти з директивами Європейського Союзу [201].

Документом передбачено, що визначення назв освітніх програм, їх нормативного змісту, сформульованого через програмні результати навчання, а також додаткові вимоги щодо вступу на навчання, зокрема за умовами здобутої освіти, структури програм, організації освітнього процесу та атестації

здобувачів, будуть приведені у відповідність до міжнародних нормативно-правових актів. Крім того, стандартами може обмежуватися перелік форм здобуття вищої освіти у межах допустимих типів.

Додатково цей нормативний акт зменшує мінімальну частку вибіркового компонентів в освітніх програмах – з 25% до 10%. Таким чином, закон орієнтується на гармонізацію національних освітніх практик із міжнародними зразками, сприяючи створенню конкурентоспроможної системи підготовки висококваліфікованих кадрів.

Законодавство України, що регламентує сферу вищої освіти, встановлює правові, організаційні, фінансові та інші основоположні принципи функціонування системи вищої освіти. Відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту», ця система охоплює різні освітні рівні, включно з молодшим бакалавром, бакалавром, магістром, доктором філософії та доктором наук.

Проте цей Закон не деталізує специфіку юридичної освіти як необхідної кваліфікаційної основи для регульованих правничих професій. Зокрема, не визначено особливості доступу до юридичної освіти, вимоги до кваліфікаційних іспитів, стандарти якості підготовки фахівців чи умов початкового доступу до правничої діяльності. Для заповнення цієї прогалини необхідно ухвалити спеціальний закон, який урегулює питання організації та забезпечення високоякісної юридичної освіти, а також процеси первинного доступу до професії правника [114].

Передбачається, що такий закон стане основою для впровадження розвинутих стандартів юридичної освіти, покращення практичної підготовки майбутніх правників і їх атестації. Це сприятиме формуванню ефективних умов вступу до правничої професії, що водночас підвищить якість спільноти випускників правничих шкіл та довіру до них.

Проект Закону України «Про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії» має включати положення щодо змісту та форм навчання, використання сучасних педагогічних технологій, встановлення

кваліфікаційних вимог до випускників і умов ліцензування освітніх програм у галузі права. Він також повинен передбачати процедури атестації здобувачів юридичної освіти, присвоєння професійної кваліфікації, нормативи для забезпечення практичної підготовки студентів, а також вимоги до внутрішньої та зовнішньої систем контролю якості в цій освітній сфері [230; 232; 114].

Правова освіта в Україні є невіддільною частиною освітнього процесу в школах, закладах вищої освіти та установах для перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів. Вона реалізується через створення умов для доступності та відкритості інформації щодо правової та державної діяльності. Головною метою правової освіти є забезпечення населення необхідними знаннями про їхні права, свободи та способи їх захисту. Це досягається шляхом впровадження системних дій, що підвищують загальний рівень правової культури та сприяють впорядкуванню правового виховання громадян [271, с. 87-94].

Таким чином, для активної участі громадянина України у державному управлінні, з огляду на сучасний етап розвитку правової держави, необхідно забезпечити достатній рівень його правової обізнаності, що, зокрема, може бути досягнуто через здобуття юридичної освіти. Створення відповідних умов та гарантування права на отримання освіти, включно з юридичною, є одним із ключових завдань державної політики. Правове регулювання у цій сфері здійснюється за допомогою норм адміністративного права, зокрема через встановлення Міністерством освіти і науки України порядку прийому на навчання до закладів вищої освіти. Це міністерство, як центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, щорічно визначає відповідні правила. Проте якість юридичної освіти залежить не лише від дій державних установ, але й від ефективності управлінських процесів у самих закладах освіти. Таким чином, процес здобуття особою якісної юридичної освіти є багатограним явищем, яке обумовлюється належним рівнем публічного адміністрування.

1.3 Проблеми якості правової освіти в Україні

В умовах сьогодення, до юридичної професії в Україні висуваються надзвичайно високі вимоги щодо рівня підготовки та професійної доброчесності. Недостатній рівень якості освіти чи недобросовісне виконання службових обов'язків юристами може спричинити серйозні соціально-економічні наслідки. Якість юридичної освіти слугує важливим соціальним показником, який визначається її здатністю відповідати актуальним запитам громадянського суспільства та потребам особистості, що прагне здобути юридичну спеціальність.

Ефективність юридичної освіти проявляється у високому рівні професійної компетентності випускників, що включає набір необхідних знань, умінь і навичок поряд з інтелектуальним і моральним розвитком. Це досягається через реалізацію освітніх цілей закладами вищої освіти. Оцінка якості юридичної освіти ведеться через її здатність задовольняти соціальні й особистісні потреби учасників освітнього процесу. Водночас управління якістю освіти можна розглядати як спеціалізовану діяльність, спрямовану на досягнення та підтримку гармонійного функціонування окремих складників [319].

Сучасна реформа вищої юридичної освіти в Україні спрямована на підвищення її якості через впровадження компетентнісного підходу. Компетентність трактується як динамічне поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, цінностей, поглядів та інших особистісних характеристик, які забезпечують здатність особи успішно адаптуватись у суспільстві, займатись професійною діяльністю або продовжувати навчання [286]. Юридична освіта ставить за мету розвиток компетенцій, необхідних для розуміння природи та функцій права, засад правової теорії та принципів основних юридичних інститутів, правильного застосування норм права та визначення меж його регулювання в різноманітних суспільних відносинах [297].

Так, сучасні реалії чітко демонструють необхідність суттєвого реформування системи юридичної освіти, зокрема її змістового наповнення. Ця необхідність зумовлена не лише викликами воєнного часу, але й потребою адаптації законодавства та правозастосування до сучасних реалій суспільного життя.

Н. Іваницька [319] виділяє ключові чинники, що визначають актуальні проблеми у сфері якості юридичної освіти, серед яких виділяє наступні:

- радикальні трансформації у соціально-економічному житті та правовій сфері, які вимагають адаптивних змін у системі юридичної освіти для відповідності сучасним викликам;
- розповсюдження масової юридичної освіти, що призводить до зниження загального рівня професійної підготовки юридичних кадрів;
- недостатній рівень базової освіти абітурієнтів, що ставить перед вищими навчальними закладами завдання кардинальної перебудови змісту та методів реалізації юридичної освіти;
- дефіцит юридичних кадрів, які здатні ефективно виконувати свої обов'язки в умовах динамічно змінюваного ринкового середовища, на тлі надмірно високої кількості фахівців, підготовлених за застарілими освітніми стандартами;
- ускладнення та розширення структури юридичної освіти (бакалаврат, магістратура, аспірантура, докторантура), що потребує забезпечення високої якості навчання на кожному рівні освітнього процесу;
- низька педагогіко-професійна компетентність викладацького складу у деяких вищих навчальних закладах, які забезпечують юридичну освіту;
- перехід до концепції освіти протягом життя, який зобов'язує переглянути зміст програм, матеріально-технічну базу навчальних закладів, а також ефективність освітнього процесу. Особливу увагу потрібно приділити розвитку мовного інтелекту студентів як важливого компонента професійного спілкування;

- зниження рівня фінансування державних вищих навчальних закладів, які надають юридичну освіту, що створює проблеми їхньої стабільності та впливає на якість освітнього процесу;

- низький рівень практичного впровадження здобутих теоретичних знань [87, с. 202].

Зауважимо, що реформи політичної, судової та правової системи, спрямовані на побудову правової демократичної держави, а також реалізація євроінтеграційного курсу і впровадження принципів Болонської освітньої системи, вимагають оновлення підходів до юридичної освіти. У цьому контексті особливо гостро постає питання забезпечення теоретико-методологічної та науково-методичної бази для вдосконалення роботи закладів вищої освіти.

Відповідно до позиції В. Лук'янихіна, актуальні соціокультурні чинники справляють суттєвий вплив на трансформацію та еволюцію освітньої системи в Україні. Зокрема, ціннісний її аспект фіксує тенденцію до зниження ключових показників, які визначають кількісні параметри освітнього процесу [31]. В контексті аналізу реформування юридичної освіти в Україні, В. Антошкіна наголошує на необхідності врахування актуальних потреб юридичної практики та вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням доступу до працевлаштування за отриманим ступенем освіти. У цьому процесі особливу увагу слід приділити чіткому визначенню основних напрямів реформування юридичної освіти, а також розробці конкретних заходів, спрямованих на підвищення якості професійної підготовки майбутніх юристів. [87, с. 203]. Юридична освіта, спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців, вирізняється унікальним шляхом свого розвитку, що має складну і специфічну динаміку. В її структурі постійно відбуваються трансформації, продиктовані актуальними запитами суспільства та його еволюцією. Ці трансформації поступово накопичуються, формуючи потребу в підвищенні стандартів професійної підготовки. Такий процес тісно пов'язаний із

розвитком механізмів регулювання суспільних відносин, заснованих на юридичній практиці.

Підвищення рівня якості вищої професійної освіти у закладах юридичного спрямування передбачає розвиток фахівця, здатного ефективно діяти в умовах багатозадачності та професійної багатовекторності. У сучасних реаліях, особливо в контексті воєнного стану, запровадженого в Україні, набуття компетенції у сфері осмислення складних соціальних феноменів, таких як мораль і право, стає фундаментальною передумовою забезпечення належного рівня правового регулювання. Організація системи вищої юридичної освіти відбувається з урахуванням нормативно-правових вимог, визначених законодавством держави, а також синергії між принципами правопорядку та утвердженням законності [305].

На сьогодні в Україні діє академічно-прикладна модель юридичної освіти, яка інтегрує фундаментальні засади з практичними аспектами правничої діяльності. Питання оновлення змісту юридичної освіти відповідно до актуальних потреб правової практики уперше було порушено в «Програмі розвитку юридичної освіти на період до 2005 року», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 року [17, с. 162]. У рамках цієї програми пропонувалося запровадити нові спеціалізації відповідно до потреб суспільства, створити стандарти для освітньо-кваліфікаційних рівнів, визначити обсяги підготовки юристів для різноманітних сфер, а також удосконалити механізми практичної підготовки студентів-юристів.

Однак поступові реформи системи вищої юридичної освіти фактично орієнтують майбутніх правників на «цивілістичну» модель. Вивчення цивільного, господарського та інших приватноправових напрямів здійснюється часто за рахунок зменшення уваги до теоретичних основ права та зневажання ключових положень Конституції України [113]. Зосередження на приватноправових аспектах, як свідчить практика, призводить до деформації правової свідомості студентів-юристів. Розв'язуючи ситуативні завдання або працюючи під час практики в судах, майбутні правники часто

спираються виключно на норми законодавства, ігноруючи при цьому Основний Закон держави та загальні принципи права [102, с. 234, 238].

Згодні з думкою С. Погрібного, який справедливо зазначає, що надмірна увага до законодавчих матеріалів на шкоду теорії права є помилковою, адже такі знання залишаються поверхневими й тимчасовими. Відсутність глибокого методологічного розуміння правових принципів згодом негативно впливає на практику правозастосування [175, с. 146]. Як наголошує М. Козюбра, навіть у судовій практиці юристи надають перевагу конкретним формулюванням нормативних актів, нехтуючи принципами права. Це стає проблемою у випадках, коли закони суперечать базовим засадам правової системи [89, с. 143].

Не применшуючи значущість практичних навичок у системі професійних компетентностей юристів, і навіть підтримуючи тенденцію збільшення кількості практичних занять у навчальному процесі, варто все ж акцентувати увагу на формуванні нової моделі правника. Ця модель повинна ґрунтуватися на ширшому, державницькому світогляді, який сприятиме не лише забезпеченню законності та правопорядку, а й укріпленню української державності загалом.

Сучасний юрист має усвідомлювати, що, незалежно від обраної спеціалізації, його обов'язок як правозахисника полягає у захисті Конституції України – як акта найвищої юридичної сили – та основних прав і свобод людини й громадянина. У цьому контексті в процесі формування фахових компетентностей студентів-юристів слід приділяти особливу увагу вивченню таких дисциплін, як теорія держави і права, філософія права та порівняльне правознавство. Ці базові знання не лише розвивають загальну ерудованість студентів, а й поглиблюють їхнє розуміння окремих галузей права.

Особливий акцент варто зробити на необхідності відновлення пріоритетного статусу конституційного права. В умовах правової глобалізації саме ця галузь є фундаментом для адаптації міжнародно-правових стандартів у національні правові системи. Наприклад, навіть у юридичних школах США,

які славляться своєю практикоорієнтованою системою, конституційне право посідає ключову позицію. Так, у Гарвардській юридичній школі [329] протягом 2018–2019 навчального року була запропонована програма «Клініка демократії та верховенства права», яка надає 12 стипендій щороку. В межах цієї ініціативи студенти старших курсів працюють спільно з некомерційною організацією «Проект захисту демократії». Цей проєкт створений за підтримки Білого дому та адвокатів Міністерства юстиції США й орієнтований на підготовку фахівців, зацікавлених у практичній роботі в цій галузі [360, с. 178–179].

Закордонний досвід демонструє, що не всі західні правознавці підтримують практико-орієнтований підхід до юридичної освіти, зосереджений виключно на отриманні комерційної вигоди. Вони відзначають, що такий підхід може обмежувати розвиток потенціалу студентів та знижувати їхнє усвідомлення глибокого значення завдань, які вони мають вирішувати у професійній діяльності. Наприклад, Дж. Зеріллі наголошує, що добре структурований навчальний план повинен не тільки враховувати багатство історичних філософських ідей у галузі політичних і правових учень, але й інтегрувати знання інших дисциплін, які впливають на право. Він зазначає, що міждисциплінарний характер права вимагає від фахівців розуміння основних концепцій у таких галузях, як філософія, логіка, історія та економіка [333, с. 121–134]. Викладачі юридичної школи Ланкашира акцентують увагу на важливості відновлення академічного характеру юридичної освіти, основу якої мають складати ґрунтовні теоретичні знання [313, с. 16].

Процеси глобалізації в економіці та політиці вимагають розроблення нових спеціалізацій для юристів і формування відповідних компетентностей, які були б закладені в освітні програми. Це потрібно для забезпечення академічної та професійної мобільності фахівців. Як слушно зазначає В. Тацій, навчально-методичні матеріали мають включати міжнародний компонент для інтеграції юридичної освіти до європейського та світового освітнього простору [272, с. 6–7]. Резолюція Європейської асоціації юридичних факультетів (ELFA), прийнята у 2019 році, наголошує на ключовій ролі

міжнародних аспектів у юридичній освіті [311, с. 52–53]. У свою чергу, швейцарський дослідник А. Зіглер звертає увагу на те, чи університети достатньо адаптують свої програми навчання до вимог індивідів, роботодавців і викликів сучасності. Він підкреслює, що наслідки глобалізації й інтеграції мають прямий вплив на правову реальність. Відтак, для більшості юристів надзвичайно важливе володіння знаннями в міжнародному контексті. Саме опанування таких аспектів є фундаментом якісної підготовки високомотивованих і кваліфікованих правників, здатних ефективно вирішувати завдання сучасного світу [311, с. 49–50].

У сучасній зарубіжній юридичній освіті помітно зростає значення порівняльного правознавства. Ця дисципліна дає змогу вивчати правові інститути та практику застосування права в різних країнах, щоб запозичувати найефективніші елементи їхніх правових систем. Такий підхід сприяє усуненню прогалин у законодавстві та вдосконаленню механізмів регулювання суспільних відносин. Наприклад, у Швейцарії порівняльне правознавство традиційно відіграє ключову роль у визначенні наднаціонального контексту, а також аналізі можливих конфліктів між правовими системами різних держав.

Навчальні програми зазвичай зосереджуються або на теоретичному аспекті, досліджуючи порівняльне право (зокрема приватне право), або на прикладному вивченні конкретних галузей права, таких як порівняльне конституційне право поряд із приватним. При цьому все частіше повертаються до тематичного підходу, який інтегрує міжнародні, європейські та порівняльні перспективи. Яскравим прикладом може бути спеціалізований курс «Захист основних прав», який часто слугував базисом у розвитку інституційних досліджень цієї сфери на початкових етапах [311, с. 57–58]. У резолюції Німецького товариства з міжнародного права 2016 року підкреслюється важливість інтеграції ключових аспектів міжнародного права, міжнародного приватного права та порівняльного права в основу базової юридичної освіти [311, с. 53].

Сучасна система юридичної освіти, як в Україні, так і за її межами, значною мірою базується на актуалізації практичних навичок у студентів. Формування вмінь юридичного письма та ораторських здібностей є ключовим компонентом, який разом із ґрунтовною теоретичною підготовкою створює основу професійної майстерності юриста. У вітчизняній правничій літературі термін «юридичне письмо» визначається як сукупність правил, методів і прийомів розробки та систематизації юридичних документів [196, с. 4]. На це, зокрема, вказує Р. Майданик, акцентуючи увагу на тому, що навчальні заклади в Україні часто нехтують викладанням технік створення письмових робіт, відповідних сучасним практичним запитам юридичної галузі [135, с. 113]. Аналогічні проблеми спостерігаються й на Заході. У провідних юридичних школах активно обговорюється питання про труднощі, які відчувають молоді юристи у написанні професійних документів. Тому для ефективної підготовки спеціалістів освітнім установам рекомендується додавати до навчальних програм першого року такі дисципліни, як юридичне письмо, риторика, аналітичне й критичне мислення, а також дослідницькі методи. Згідно з міжнародними дослідженнями, недостатня увага до розвитку цих навичок може значно знизити рівень професійної підготовки випускників юридичних шкіл [334, с. 568, 570; 339, с. 155, 156]. Водночас у зарубіжній літературі наголошується на тому, що поряд із формуванням базових письмових компетенцій слід спрямовувати зусилля на розвиток дослідницьких здібностей студентів. Це допоможе їм не лише виконувати рутинні завдання, а й успішно реалізовувати аналітичні проєкти в межах правозастосовної практики. Таким чином, гармонійне поєднання теоретичних знань та практичних умінь залишається одним із важливих завдань системи юридичної освіти [360, с. 170].

Українські правознавці активно підкреслюють важливість розв'язання актуальних проблем у системі вищої юридичної освіти України. Зокрема, О. Кот, прихильник впровадження практико-орієнтованого підходу в реформуванні юридичної освіти, наголошує, що елементи наукових

досліджень у галузі права мають ключове значення. Вони сприяють розвитку у студентів навичок аналізу складних правових явищ і процесів, що безпосередньо підвищує їхню здатність до аналітичного, логічного та критичного мислення, а також зміцнює професійні компетентності [116, с. 134].

Сучасний студент-юрист має усвідомлювати, що юридична компетенція вже не обмежується лише знанням законодавства та навичками його застосування. Інформаційні технології відкривають доступ до законодавчої бази для всіх освічених людей. У цьому контексті позиція В. Опришка, який акцентує увагу на потребі створення системи підготовки юристів із високим рівнем як теоретичної, так і прикладної бази, є цілком слушною. Це особливо важливо для фахівців, які працюватимуть у різних галузях права відповідно до потреб сучасного суспільства [173, с. 6].

Реформа вищої юридичної освіти нині спрямована на підготовку правників, які відповідають вимогам сучасних професійних стандартів. Ця трансформація передбачає оновлення змісту юридичної освіти з огляду на потреби ринку праці та завдань фахової діяльності у різних сферах економіки.

Втім, оновлення освітнього процесу не повинно означати скорочення обсягу загальнотеоретичних знань. Україна має зберегти академічно-прикладну модель юридичної освіти, яка інтегрує фундаментальні та вузькоспеціалізовані знання. Цей підхід сприятиме покращенню якості професійної підготовки фахівців. Лише так можна забезпечити випуск юристів із цілісною системою правових знань, високим рівнем правосвідомості та правової культури.

Зауважимо, що формування правової соціальної держави передбачає неухильне дотримання прав і свобод громадян України, охорону їхніх законних інтересів та забезпечення виконання вимог як міжнародного, так і національного законодавства. Утім, побудова правової держави неможлива без підвищення рівня правової культури та свідомості суспільства. Досягнення такого рівня потребує вдосконалення організаційної якості правового

виховання, яке має здійснюватися через освіту, просвітницьку діяльність, пропаганду, самовиховання та забезпечення доступу до актуальної інформації про чинне законодавство і практику його застосування. Крім того, необхідна боротьба з поширенням у суспільстві феноменом правового нігілізму [139].

Досліджуючи проблематику правової освіти, доцільного погодитися з думкою Н. Іваницької [85] відносно того, що забезпечення високої якості юридичної освіти набуває особливого значення у контексті вирішення фундаментальних питань становлення правової держави та формування громадянського суспільства в умовах повоєнної реконструкції України. Підвищення рівня вищої юридичної освіти виступає невід'ємним етапом на шляху до розбудови правової системи держави. У цьому процесі юридична освіта відіграє ключову роль у покращенні правової культури населення, адже від рівня знань, компетентності та професійних навичок фахівців юридичного спрямування залежить ефективність функціонування всіх сфер суспільно-державного життя: від законотворчої діяльності та забезпечення верховенства права до правового виховання молоді й надання кваліфікованих консультацій громадянам. Таким чином, право на якісну юридичну освіту стає вагомим критерієм ефективності правових інституцій і дотримання принципів свободи у демократичному суспільстві, що обумовлює необхідність її пріоритетного розгляду в рамках реформування системи юридичної освіти в Україні [85].

Ефективна система правової освіти має забезпечувати формування у громадян чіткого уявлення про сутність держави й права, сприяти засвоєнню принципів систематизації та кодифікації чинного законодавства, а також вихованню правосвідомості.

Для підвищення рівня правової освіти населення необхідно здійснити низку кроків:

- розробити масштабне та якісне науково-методичне забезпечення;
- оптимізувати роботу координаційних центрів у місцевих органах державної влади для надання безкоштовної правової допомоги. Попри успішну діяльність юридичних клінік при вищих навчальних закладах юридичного

профілю, такі послуги часто залишаються маловідомими серед пересічних громадян;

- заснувати при друкованих виданнях органів влади інформаційні центри, які б оперативно розповсюджували дані через експрес-повідомлення, абетки права та інформаційні листівки, роз'яснюючи зміни і новації в чинному законодавстві;

- збільшити кількість класів із поглибленим вивченням правознавства у загальноосвітніх школах I-III ступенів;

- організувати у Територіальних центрах соціального обслуговування при управліннях соціального захисту населення лекторії з правових знань для вразливих категорій громадян на базі Університету третього покоління.

- розширити програму викладання правових дисциплін у закладах вищої освіти, де готують фахівців соціальних спеціальностей [270].

Усі зазначені заходи підкреслюють важливість формування правових компетентностей у студентів вищих навчальних закладів. Для докорінної зміни ставлення громадян до права й держави, а також для просування формування правової держави в Україні, необхідно вирішити низку теоретичних і практичних питань щодо вдосконалення системи правової освіти і виховання.

Варто створити всі умови для розвитку правосвідомості, яка б відповідала культурним традиціям та ментальності українського народу, сприяла утвердженню ключових інститутів громадянського суспільства та допомагала інтеграції України у європейський і глобальний правовий простір [88].

Якісна юридична освіта, вільна від корупційних впливів, відіграє ключову роль у посиленні верховенства права в Україні. Саме тому у звіті Єврокомісії, опублікованому в листопаді 2023 року в межах Пакета розширення ЄС, було окреслено низку невирішених питань і необхідних кроків у реформуванні юридичної освіти в Україні. До основних проблем і завдань належать:

- чітке інституційне розмежування юридичної освіти та підготовки кадрів для сфери правоохоронної діяльності;
- посилення критеріїв для вступу на юридичні спеціальності;
- впровадження жорсткіших вимог до ліцензування й акредитації закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку правників;
- забезпечення прозорого розподілу державного фінансування на основі заслуг для навчання майбутніх правників;
- модернізація освітніх програм у сфері права з акцентом на професійну етику, практичну підготовку, вивчення права ЄС, міжнародну академічну мобільність, запровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) та активізацію боротьби з корупцією й плагіатом [293].

Єврокомісія акцентує увагу саме на цих аспектах через їх ключову роль у стабільності демократичних процесів, незалежності судової системи та протидії корупції, які є основними вимогами для вступу України до ЄС. Адже саме якість юридичної освіти визначає рівень професійного середовища правників. Якщо Україна прагне мати компетентних і доброчесних суддів, прокурорів та адвокатів, вона має забезпечити відповідний рівень підготовки у правничих школах.

Варто зазначити, що за останні роки в Україні вже було зроблено кілька важливих кроків для вдосконалення юридичної освіти, багато з яких реалізовано за підтримки міжнародних партнерів. Серед основних нововведень вирізняються:

- затвердження освітніх стандартів для всіх рівнів вищої освіти: бакалавр, магістр, доктор філософії у сфері права;
- запровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ), стале проведення якого має сприяти покращенню якості навчання та зменшенню корупційних ризиків під час складання державних іспитів (грудень 2023 року);

- оновлення програми ЄДКІ шляхом включення правових питань ЄС, що має заохотити юридичні школи до кращого викладання цього предмета (квітень 2024 року);

- ухвалення Специфікації ЄДКІ на 2025 рік із врахуванням помилок, виявлених під час проведення іспиту у 2023-2024 роках;

- розробка модельних програм проходження практики у судах, прокуратурі та органах юстиції (липень 2024 року) [293].

Загалом, ці дії створюють перспективу для формування якіснішої правничої освіти як фундаменту професійної правової культури.

Попри певні досягнення у галузі юридичної освіти в Україні, ключові проблеми все ще залишаються невирішеними. Це зумовлює низький рівень теоретичних і практичних знань випускників правничих навчальних закладів, а також недостатнє формування необхідних професійних навичок. У значній частини випускників відсутній цілісний світогляд, притаманний юристу — носію принципів верховенства права, чия основна місія полягає у сприянні зміцненню демократії, захисті прав людини та забезпеченні основоположних свобод у суспільстві.

Однією з головних проблем залишається існування в Україні двох відмінних систем доступу до юридичної освіти залежно від підпорядкування закладу вищої освіти. Зокрема, йдеться про вищі військові навчальні заклади і заклади зі специфічними умовами навчання з одного боку, та заклади загального профілю - з іншого. Такий підхід порушує конституційний принцип рівного доступу до освіти, закріплений у статті 4 Закону України «Про вищу освіту» [224]. Цей принцип допускає обмеження лише у випадках наявності специфічних умов підготовки фахівців, які обумовлюються особливостями певних професій, наприклад, військових або поліцейських спеціальностей. Вища юридична освіта, належачи до цивільних спеціальностей, не може передбачати таких обмежень.

Додатковим аспектом проблематичності є підготовка юристів за двома спеціальностями – «Право» (081) та «Міжнародне право» (293), що суперечить

як українському законодавству, так і міжнародним стандартам. Обидві спеціальності забезпечують випускникам однакові академічні та професійні права, хоча водночас віднесені до різних галузей знань відповідно до національного переліку спеціальностей. Такий підхід створює невиправданий розрив у стандартах підготовки для однієї і тієї ж сфери професійної діяльності.

Особливо гостро стоїть питання якості відбору вступників на освітні програми з права. Наразі відсутні чіткі й обґрунтовані критерії, які дозволяли б оцінити спроможність абітурієнтів до опанування юридичної освіти. Правозастосування, інтерпретація норм права та участь у правотворчості є високоінтелектуальними видами діяльності, що потребують широкого спектра компетентностей. Однак нинішня система відбору не сприяє виявленню та підтримці таких здібностей у вступників.

На якість юридичної освіти також впливає недосконала та непрозора система розподілу державного фінансування на підготовку фахівців у сфері права. Упродовж останніх років державне замовлення для закладів освіти системи Міністерства внутрішніх справ (МВС) значно перевищує аналогічне замовлення для університетів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України (МОН). Наприклад, у 2024 році державне замовлення на підготовку бакалаврів у системі МВС становило 878 місць, тоді як для закладів МОН цей показник складав лише 750 місць. Варто наголосити, що середній бал вступників, які зараховані на державне замовлення у систему МВС, істотно нижчий порівняно з відповідними показниками у закладах МОН. Така ситуація свідчить про нерівномірність в умовах доступу до юридичної освіти і впливає на загальний рівень підготовки майбутніх фахівців [293].

Контроль якості освітніх програм за спеціальністю 081 «Право» потребує подальших покращень. Наразі система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти не враховує результати складання здобувачами юридичної освіти єдиного фахового вступного випробування (ЄДКІ), а також рівень працевлаштування випускників закладів вищої освіти за професією у сфері

права. Саме ці чинники є найбільш об'єктивними показниками якості програм з права у закладах вищої освіти.

Серед основних проблем юридичної освіти в Україні варто виокремити низький рівень підготовки правників за заочною формою навчання. Ця проблема залишається актуальною протягом багатьох років і демонструє, що заочна освіта у її теперішньому вигляді не відповідає сучасним вимогам та стандартам для спеціальності 081 «Право». Додатково турбує слабка практична підготовка студентів, на що неодноразово звертає увагу професійна спільнота.

З метою врегулювання зазначених проблем, а також реформування юридичної освіти загалом, у грудні 2023 року Комітет Верховної Ради України з питань правової політики створив робочу групу, яка включає законодавців, суддів, урядовців, освітян, представників громадянського суспільства та міжнародних проєктів технічної допомоги, таких як Проєкт ЄС «Право-Justice». Завданням цієї групи є підготовка законодавчих змін, які сприятимуть підвищенню якості юридичної освіти в Україні. Сподіваємося, результати цієї роботи стануть відчутними.

Підсумовуючи, варто відзначити, що сучасна система правничої освіти в Україні перебуває в стані серйозного дисбалансу, що свідчить про нагальну потребу в її структурній реформі. На сьогодні підготовкою фахівців у галузі права займаються сотні закладів вищої освіти, однак істотна частина з них не забезпечує належної якості навчання, якого цього вимагає складність професії та потреби суспільства. Особливо слід підкреслити, що кількість студентів юридичного профілю значно перевищує показники будь-яких інших спеціальностей, що створює перенасичення ринку праці випускниками цієї галузі. Окремої уваги заслуговує факт високої комерціалізації правничої освіти, що значною мірою знижує її доступність для талановитої молоді, яка не має фінансових можливостей для оплати навчання.

1.4 Вплив цифровізації на правову освіту

Процес цифровізації впевнено займає провідні позиції майже в усіх найважливіших аспектах суспільного життя, включаючи сферу юридичної практики та науки. Е-суд, е-врядування, державні реєстри, електронні підписи, ШІ в праві, блокчейни, токенизація, всі ці процеси сьогодні перебувають в процесі поступової активізації нормативно-правового регулювання. Так, у 2020 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 року [124], також затверджено Стратегію цифрового розвитку інновацій до 2030 року [204]. Сфера правової освіти теж не залишається осторонь впровадження сучасних цифрових технологій в освітній процес.

Запровадження воєнного стану в Україні стало каталізатором активного пошуку нових моделей дистанційного навчання. Війна спричинила масове переміщення людей як усередині країни, так і за її межі, що суттєво вплинуло на освітній процес та емоційний стан учасників освітньої спільноти – студентів і викладачів. Закладам вищої освіти за короткий час довелося адаптуватися до змінених умов, що зробило навчання більш гнучким, мобільним і персоналізованим.

Науковці, такі як Дж. Кіген, наголошують на значному потенціалі дистанційних технологій у забезпеченні доступу до освіти для найрізноманітніших соціальних груп [360]. Водночас дослідники, серед яких О. Рон [333], К. Поллок [311], С. Шварц [313] і Д. Бак [41], підкреслюють, що дистанційне навчання може суттєво підвищити ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі опрацювання даних, здобуття знань і прогнозування розвитку майбутніх освітніх моделей.

Розглядаючи процеси впровадження новітніх технологій та вдосконалень у різних галузях, доцільно відзначити їх нерозривний зв'язок із виникненням численних викликів, ризиків та проблем, які потребують ретельного аналізу, дослідження та пошуку ефективних шляхів розв'язання.

Одним із таких процесів, який супроводжується значними труднощами, є цифровізація вищої освіти [239, с. 104]. *Цей напрямок реформування стикається з низкою викликів, детальний аналіз яких є важливим для забезпечення успішної реалізації заходів цифрової трансформації.*

По-перше, одним із центральних і найгостріших викликів сьогодення є недостатність фінансування. В умовах військових дій ресурси державного бюджету здебільшого спрямовуються на потреби оборони, що створює значні обмеження щодо фінансування освітньої сфери. Попри спроби уряду підтримувати функціонування закладів вищої освіти, включно з підвищенням обсягів фінансування у певних аспектах, цих коштів вистачає лише на покриття базових потреб. Оскільки цифровізація навчального процесу вимагає значного залучення фінансових ресурсів не лише з боку держави, а й від приватних інвесторів, виникає проблема залучення додаткових джерел фінансування. Водночас ключову роль у цьому процесі мають відігравати Міністерство освіти і науки України та Міністерство цифрової трансформації, які повинні не лише забезпечувати додаткове фінансування, але й розробляти стратегії залучення зовнішніх інвестицій. Проте складність ситуації посилюється небажанням інвесторів вкладати кошти у країну, яка переживає військовий конфлікт [269; 165];

Другою значною проблемою є технологічні бар'єри. Останні можна розглядати у двох аспектах. Перший пов'язаний із технічною та інфраструктурною підтримкою цифровізації, що потребує значних капіталовкладень для створення серверної інфраструктури, забезпечення кібербезпеки та оснащення навчальних закладів сучасним обладнанням. Окремі університети неспроможні вирішувати ці завдання самостійно, що вимагає активної участі держави. Другий аспект проблеми стосується війни: тимчасова окупація окремих територій України та постійні воєнні обстріли унеможливають реалізацію системної цифрової трансформації на цих територіях [11; 244];

Третій виклик полягає у низькому рівні цифрової грамотності окремих категорій учасників освітнього процесу, передусім викладачів. Серед працівників вищої школи чимало науковців із великим досвідом і високою кваліфікацією, однак значній частині з них через вікові особливості важко адаптуватися до використання сучасних цифрових інструментів, а іноді навіть спостерігається свідоме ігнорування новацій на користь традиційного підходу до викладання. Попри створення державних програм із підвищення цифрової грамотності, цього недостатньо. Рекомендується розробити обов'язкові курси з оволодіння цифровими технологіями для викладачів або реалізувати програми співпраці студентів і викладачів задля ефективної передачі знань із використанням сучасних програмних рішень [95; 54; 66];

Крім того, питання кібербезпеки та захисту даних стає дедалі актуальнішим у межах цифровізації вищої освіти. Організація навчального процесу на цифрових платформах супроводжується необхідністю захисту персональної інформації студентів і викладачів. Університети наразі не мають ані фінансової, ані технічної можливості забезпечити належний рівень безпеки даних. Це накладає додаткову відповідальність на державу, яка має відігравати ключову роль у створенні комплексної [57].

Серед основних ризиків можна виділити такі:

- розвиток цифрової системи вищої освіти, а також поширення та вдосконалення інструментів, таких як ChatGPT, Dall-E, Sora тощо, можуть спричинити втрату базових когнітивних навичок у студентів. Використання таких технологій часто провокує небажання займатися читанням, письмом, самостійним опануванням нових знань або виконанням завдань. У цьому контексті важливою стає роль держави, яка має створити ефективну нормативно-правову базу для регулювання використання штучного інтелекту і визначення оптимального рівня цифрової трансформації освіти;

- залежність від технологій. Збої у технічному забезпеченні, відсутність доступу до інтернету чи пошкодження необхідного обладнання стають особливо гострою проблемою, наприклад, у воєнний час. Ці чинники можуть

негативно вплинути на якість навчання у цифровій системі вищої освіти. Водночас існує можливість знаходження альтернативних рішень для мінімізації цих ризиків;

- соціальна складова також відіграє критичну роль. Запровадження цифрових технологій у вищу освіту може суттєво зменшити рівень соціальної взаємодії між студентами і викладачами, що є ключовим елементом освітнього процесу. Проте варто зазначити, що цифровізація вищої освіти не обов'язково має передбачати повну відмову від традиційних форм навчання. Поєднання цифрових та офлайн-методик може мінімізувати цей ризик і забезпечити баланс між технічним прогресом та збереженням живої комунікації [54].

З огляду на виклики, проблеми та ризики, пов'язані з впровадженням цифрової системи у сфері вищої освіти, доцільно розглянути потенційні шляхи та рішення, які сприятимуть їх подоланню:

- у воєнний час вирішення питання фінансування є складним завданням. Однак одним із варіантів залучення інвестицій може стати співпраця з місцевим бізнесом та інвесторами. Для цього необхідно розробити стратегію інтеграції бізнесу до процесу цифровізації вищої освіти, наголосивши на перевагах, які вони отримають від участі у цьому процесі;

- підвищення рівня цифрової грамотності потребує впровадження спеціалізованих навчальних програм для викладачів і студентів. Це пов'язано з необхідністю певного часу для адаптації до нових цифрових інструментів у сфері освіти [82];

- проблеми кібербезпеки та захисту персональних даних виглядають вирішуваними завдяки вже існуючим державним напрацюванням. Успішні приклади, такі як додатки Дія, Резерв+ та Мрія, демонструють високий рівень захисту даних. Крім того, Україна активно співпрацює з іншими країнами у сфері кібербезпеки та має висококваліфікованих фахівців;

- ризик зниження базових когнітивних навичок можна мінімізувати шляхом розробки нормативно-правових документів, що регулюватимуть використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Створення

інтерактивної і мотивуючої системи цифрового навчання допоможе обмежити неналежне застосування штучного інтелекту при виконанні практичних завдань;

- проблему залежності від технологій можна частково вирішити за рахунок забезпечення безперервного навчання навіть за умов відсутності стабільного інтернету чи електропостачання. Передбачити можливість офлайн-функціонування цифрових систем освіти, а також створювати фізичні копії навчальних матеріалів є важливими кроками;

- соціальна взаємодія матиме шанс зберегтися за належного підходу до цифровізації. Основний акцент варто зробити на автоматизацію адміністративних процесів і теоретичного етапу навчання. Практична ж підготовка може здійснюватися через трансформацію університетів у сучасні навчальні хаби. Це забезпечить живу взаємодію студентів і викладачів у неформальній обстановці, а практичні заняття варто проводити в обладнаних лабораторіях із використанням технологій доповненої і віртуальної реальності, моделюванням різноманітних ситуацій тощо.

З огляду на сучасні виклики, прискорене накопичення знань вимагає впровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу та пошуку нових методик передачі й засвоєння компетенцій. Стрімкий розвиток цифрових технологій стимулює активне створення та інтеграцію інноваційних освітніх форматів, здатних адекватно реагувати на швидкі зміни середовища. Особливої значущості набуває адаптація особистості до мінливого ринку праці, що виводить на передній план концепцію безперервної освіти (Lifelong Learning). Ця модель надає значні можливості завдяки розширенню доступу до різноманітних спеціалізованих курсів із використанням сучасних форм та методів навчання, таких як Online, Open & Flexible.

Модель безперервної освіти охоплює декілька ключових підсистем, які відповідають сучасним освітнім викликам:

- неформальна та інформальна освіта - характеризується різними рівнями інституціоналізації;

- дистанційна освіта - організовується із врахуванням специфіки віддаленого навчального процесу;
- онлайн-освіта - базується на застосуванні цифрових засобів для реалізації навчальних програм;
- змішана освіта - інтегрує традиційні підходи з цифровими формами навчання.

Таким чином, модернізація освітніх підходів забезпечує ефективне реагування на глобальні виклики і сприяє підготовці конкурентоздатних фахівців для сучасного ринку праці.

В підсумку зауважимо, що оцифровування освітньої сфери наразі є однією з ключових цілей реформ у багатьох країнах, виступаючи основою для впровадження педагогічних та методичних інновацій і невіддільною складовою професійного розвитку викладачів та студентів.

Цифрова трансформація освіти покликана змінити не лише підходи до здобуття знань та управління навчальними установами, а й зміст самих знань, формуючи цифрові компетенції у майбутніх випускників. Сучасний заклад освіти повинен адаптуватися до цифрових реалій, інакше він втратить актуальність у контексті вимог ринку. Перехід до цифрового формату включає впровадження гнучких процесів із врахуванням адаптивної корпоративної культури та оптимізації освітніх і соціальних механізмів.

Так, С. Костенко в своєму дослідженні «Феномен права цифровізації та його вплив на юридичну освіту» вперше сформулювала тезу про можливість розвитку нової міждисциплінарної комплексної галузі права – «право цифровізації» та подальше введення такої дисципліни в навчальний процес для студентів не лише правових спеціальностей [176, с. 55].

Висловлена теза сьогодні носить нагально актуальний характер і може бути позитивно підтриманою науковим співтовариством. Для більш поглибленого розуміння, вважаємо за необхідне звернутися до етимології слів та формулювання понять. Так, з досліджень зарубіжних аналітичних центрів

та консалтингових компаній таких як: Accenture¹, SCOOP, Gartner², McKinsey & Company³ вбачається, що на сьогодні відсутнє уніфіковане єдине визначення поняття «цифровізація» [210].

Л. Приходько пропонує тлумачити цифровізацію (англ. digitalization) у вузькому та широкому значеннях. У вузькому значенні під цифровізацією пропонується розуміти процес використання цифрових технологій і переведеної в цифрову форму інформації з метою впровадження змін в економічну діяльність (бізнес-модель) та взаємодію людей. Цифровізацію в широкому значенні трактують як глобальну тенденцію, складний, довгостроковий і багатофакторний процес суспільного розвитку, що базується на перетворенні інформації в цифровий формат, переході від аналогової парадигми до цифрової і спрямований на вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства, держави, підвищення ефективності економіки і покращення якості життя [167].

Як бачимо, цифровізація сьогодні постала як ера нової реальності існування суспільства у всіх сферах життєдіяльності, правова система в цьому випадку є однією із основних галузей використання, впровадження та правового регулювання інструментів оброблення, передавання, зберігання та ефективного використання інформації.

Так, наприклад, в Німеччині чимало науковців у галузі права схиляються до того, що право цифровізації поступово оформлюється як окрема, хоча ще «формуюча» галузь права, якій притаманна міждисциплінарність. І хоч точні контури цієї правової сфери поки залишаються нечіткими в силу існування конкуруючих термінів, таких як LegalTech, FinTech, RegTech, однак динаміка розвитку цифровізації вже ставить питання про те, як юридична освіта має готувати майбутніх юристів до права цифровізації.

¹ <https://www.accenture.com/us-en>

² <https://www.gartner.com/en>

³ <https://www.mckinsey.com>

Для студентів це означає необхідність підготовки до проблем, які відіграватимуть важливу роль у їхній майбутній професійній діяльності, але які в класичній юридичній освіті майже не висвітлюються. До того ж, такі проблеми потребують не лише юридичних знань, а й міждисциплінарних навичок [10]. Це такі навички як, наприклад, з prompt-інженерії, обробки й аналізу великих даних, базового розуміння алгоритмів, цифрової економіки. Таким чином технологічний прогрес та пов'язана з ним цифровізація права зумовлює нові виклики для юридичної освіти.

Незважаючи на те, що право цифровізації перебуває лише на стадії формування, в Німеччині вже функціонує низка науково-дослідних інститутів, які були створені на базі юридичних факультетів з метою дослідження проблемних питань у сфері цифровізації та права: 1. Інститут права цифровізації Марбурзького університету імені Філіпа⁴; 2. Інститут права та цифровізації Трірського університету⁵; 3. Інститут права цифрового суспільства університету Пассау⁶; 4. Центр права в умовах цифрової трансформації Гамбурзького університету⁷; 5. Інститут правової інформатики Саарського університету⁸; 6. Науково-дослідний інститут права та цифрової трансформації Гумбольдського університету в Берліні⁹; 7. Центр цифровізації і права Кільського університету імені Крістіана Альбрехта¹⁰. Варто відзначити, що усі названі університети демонструють унікальний підхід до інтеграції цифровізації в юридичну освіту. Так, наприклад, Марбурзький університет пропонує студентам вибірковий фокусний напрямок поглиблення знань «Право цифровізації» в межах цього курсу студентам пропонується вивчати такі дисципліни «Банківське та ринкове право», «Цифрове укладання договорів», «FinTech та PayTech», «Право на захист даних і інформаційне

⁴ Institut für das Recht der Digitalisierung. URL: <https://www.irdi.institute>.

⁵ Institut für Recht und Digitalisierung Trier. URL: <https://irdt.uni-trier.de>.

⁶ Institut für das Recht der digitalen Gesellschaft. URL: <https://www.jura.uni-passau.de/irdg/>.

⁷ Zentrum für Recht in der digitalen Transformation. URL: <https://www.jura.uni-hamburg.de/forschung/institute-forschungsstellen-und-zentren/digitalisierung-und-recht.html>.

⁸ Institut für Rechtsinformatik. URL: <https://www.rechtsinformatik.saarland.de/institut>.

⁹ Forschungsinstitut für Recht und digitale Transformation. URL: <https://www.rewi.hu-berlin.de/de/lfoe/rdt/about>.

¹⁰ Zentrum für Digitalisierung und Recht. URL: <https://www.zdr.uni-kiel.de/de>.

право», «Кримінальне право ІТ-сфери» [18]. На юридичному факультеті Гумбольдського університету також пропонується фокусний напрямок «Європеїзація та інтернаціоналізація приватного та економічного права», в якому є предмет «Право та цифрова трансформація» [20]. Цікавою та показовою можливістю для студентів є отримання за бажанням додаткового сертифікату «Право та інформаційні технології» в приватному університеті «Юридична школа імені Буцеріуса». Він базується на огляді ключових аспектів (економічної) інформатики, а також міждис-циплінарного напрямку Legal Tech. Основна увага приділяється не лише теоретичному засвоєнню матеріалу, а й практичному застосуванню у рамках проєкту, що забезпечується структурою навчального плану.

Наведений досвід Німеччини може слугувати гарним прикладом для запозичення і введення в національну систему вищої освіти. Звичайно, сьогодні ми вже маємо приклади проведення лекцій, вебінарів, семінарів, тренінгів в сфері ІТ права, чи використання штучного інтелекту в навчальному процесі. Як приклад можна назвати організований Міністерством освіти та науки України, Міністерством цифрової трансформації та групою ІТ компаній Netpeak Group безкоштовний курс «Від початківця до експерта в ІІІ». Основна мета вищезазначеного курсу полягала у допомозі освітянам, студентам, школярам набутти практичних навичок використання штучного інтелекту у навчальному процесі¹¹.

Інститут права, технологій і інновацій спільно з Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності НАПрН України, започаткували україно-американську сертифікатну програму "ІТ-право". Лекції проводять кращі практики та експерти з України та США. В сертифікації слухачів беруть участь роботодавці в особі Харківського ІТ-кластеру та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. За результатами програми

¹¹ https://ai-course.study/?utm_source=MON&utm_medium=internaltext&utm_campaign=01

передбачена система стажувань, а також працевлаштування в ІТ-галузі кращих випускників.

Як приклад ще впровадження цифрових технологій у сферу правової освіти можна назвати створення 15 лютого 2021 року Центру права, етики та цифрових технологій. На сьогодні останній діє як структурний підрозділ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Центр покликаний сприяти розвитку права, етики та технологій у цифрову епоху через проведення і просування досліджень з права, етики та цифрових технологій, у тому числі міждисциплінарних досліджень на перетині цих сфер. Основними напрямками, за якими здійснюються академічні дослідження Центру, є такі: (1) «Майбутнє цифрового світу», (2) «Демократія у цифрову епоху: відкриті можливості та приховані загрози», (3) «Правові та етичні питання штучного інтелекту», (4) «Безпекові виклики на тлі інформаційних і гібридних війн». Центр забезпечує експертну діяльність в сфері права, етики та цифрових технологій, у тому числі аналізує законодавство, адміністративну і судову практику та надає науково-експертні висновки. Центр організовує та сприяє освітній діяльності в сфері права, етики та цифрових технологій. Зокрема, у партнерстві з Харківською обласною фундацією «Громадська Альтернатива» та за підтримки Посольства Королівства Нідерландів в Україні у 2020-2021 рр. реалізовано проєкт «Applying Human Rights to Digital Tech». У 2022-2025 роках в Центрі виконується проєкт Еразмус+ «Європейські фундаментальні цінності у цифрову еру».

Розглядаючи питання впливу цифровізації на правову освіту варто звернути увагу на анонімне опитування щодо використання студентами штучного інтелекту, що було проведено німецьким професором, доктором Юліаном Крюпером (Prof. Dr. Julian Krüper). Так, було опитано 51 студента-правника та виявлено, що 84% респондентів використовують LLM (англ. – Large Language Model; Великі мовні моделі) під час навчання, з яких 34% не знайомі з ризиками внаслідок використання відповідних технологій, а 54% не ознайомлювались з умовами (політикою) LLM перед початком їх

використання. Водночас 90% респондентів заявили про бажання інтеграції відповідних технологій у правничу освіту. Це свідчить як про високий попит серед студентів-правників на знання у сфері юридичних технологій, так і про потребу забезпечення їх цифровими компетенціями викладачами, університетами, державою [361].

Так, італійським юристом професором Нікола Фабіано (Nicola Fabiano) у його статті було описано чотири судові прецеденти, в яких адвокати несвідомо надавали суду фіктивні факти отримані від ChatGPT, попередньо їх не перевірявши. З чого професор робить висновки про глибоку наївність та погану обізнаність про системи штучного інтелекту та LLM [361].

Як бачимо, інструменти цифровізації активно використовуються як в навчальному процесі під час підготовки правників, так і в практичній юридичній діяльності. Більше того, проаналізувавши Стандарти вищої освіти у галузі права можемо побачити, що там передбачені цифрові компетенції для студентів-правників. Так, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності Право [121] передбачено, що випускник-юрист повинен вміти вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні та комунікаційні технології, бази даних, статистичну інформацію та комп'ютерні програми. У Стандарті вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності Право передбачено, що випускник повинен вміти генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг; проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження [27]. Тобто, на державному рівні відбувається визнання цифрових компетенцій для юристів як окремих, спеціалізованих компетенцій [361].

Виходячи з вищевикладеного пропонуємо під впливом цифровізації на правову освіту розуміти – процес впровадження та використання цифрових технологій і переведеної в цифрову форму інформації під час здійснення

освітнього процесу майбутнього правника та провадження навчального процесу з використанням інструментів цифрових технологій. Автором розроблено та запропоновано взяти до відома Програму впровадження цифровізації в освітній процес з підготовки майбутніх правників (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Програма впровадження цифровізації в освітній процес з
підготовки майбутніх правників**

№ з/п	Мета програми	Застосування на практиці
1.	Набуття чи поглиблення теоретичних знання студентів та викладачів у сфері впровадження цифровізації в освітній процес.	- Введення в навчальний план навчальної дисципліни «право цифровізації». - В межах вибірових модулів запровадити викладання таких дисциплін як: «Цифрове укладання договорів», «Кримінальне право ІТ-сфери», «FinTech та PayTech», «Правове регулювання використання штучного інтелекту», тощо. - Впровадження додаткових сертифікованих програм, курсів для майбутніх правників та юристів практиків: «Програмування для юриста», «ChatGPT як адвокат», «ІТ юрист», тощо.
2.	Набуття та поглиблення практичних знань студентів та викладачів у сфері	- Організація стажувань (національних та міжнародних) у компаніях які дотичні до цифрових

	впровадження цифровізації в освітній процес.	технологій, ІТ компаніях, юридичних компаніях, що займаються практикою у сфері цифрових технологій. - Організація програм стажування для студентів у Міністерстві цифрової трансформації України. - Організація програм обміну студентами та викладачами для перейняття досвіду в іноземних університетах, які вже мають структурні підрозділи чи кафедри права цифровізації.
3.	Набуття та поглиблення теоретичних знань та практичних вмінь використання інструментів цифровізації в навчальному процесі та юридичній практиці.	- Організація практикумів щодо правильного використання застосунків штучного інтелекту. - Організація та проведення практикумів щодо правильного використання цифрових платформ Moodl, Google Classroom, Microsoft Teams. - Організація та проведення практикумів щодо правильного використання технологій LLM

**Джерело: авторська розробка на основі теоретичного аналізу наукових джерел.*

Авторська розробка, представлена у форматі програми, потребує подальшого дослідження, поглибленого аналізу та розширення у перспективі, залишаючись водночас актуальною і значущою на сьогодні. Більше того, аналізуючи та систематизуючи наявні джерела, доцільно продовжити вивчення проблемних питань у цій сфері.

Враховуючи все вищезазначене, розуміємо, що теза про формування та впровадження нової міждисциплінарної комплексної галузі права «право цифровізації» має спірний і дискусійний характер, однак необхідні зміни і удосконалення мають вводитися в навчальний процес майбутніх правників в контексті цифровізації сфери вищої освіти в цілому.

Висновки до Розділу 1

У розділі проведено комплексне дослідження теоретико-правових основ реформування правової освіти. На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. «Юридична освіта» - це процес фахової підготовки правників, що охоплює взаємообумовлену і взаємопов'язану діяльність педагогів і здобувачів вищої освіти. Цей процес спрямовується на формування загальних і спеціальних компетентностей та досягнення програмних результатів навчання, які встановлюються стандартами вищої освіти в галузі 081 «Право» та відповідними освітніми програмами. Юридична освіта є складовою ширшого концепту правової освіти, як окрема галузь вищої освіти, як основа юридичної професійної діяльності, як запорука професійної компетентності правника, а також як середовище для формування нових поколінь спеціалістів у галузі права. Додатково юридична освіта розглядається як інструмент реалізації соціальних функцій права, маркер соціальної стратифікації, форма підприємницької діяльності специфічного характеру, засіб побудови політичної кар'єри або спосіб досягнення особистих цілей та амбіцій.

2. «Правова освіта» - це процес здобуття знань, що на інтелектуальному, ідеологічному та емоційно-психологічному рівнях сприяє легітимізації законів, формує правову культуру, головним елементом якої є повага до Конституції та права загалом. В результаті проведеного дослідження робимо висновок, що правова освіта є ширшим поняттям ніж юридична освіта. Правова освіта є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

3. Адміністративно-правове регулювання освіти є цілісною і взаємопов'язаною системою правових норм, визначених процедур та організаційно-управлінських механізмів, які зорієнтовані на забезпечення ефективного державного управління освітньою сферою. Ця система спрямована на створення умов для сталого функціонування освітнього процесу, що відповідають вимогам чинного законодавства, встановленим

стандартам якості, а також задовольняють потреби й інтереси суспільства. Цей процес охоплює широкий спектр заходів і напрямів, серед яких ключовими є:

- формування необхідної правової бази та забезпечення умов для діяльності навчальних закладів усіх рівнів і типів. Це передбачає прийняття нормативно-правових актів, затвердження стандартів та забезпечення їх гармонійної інтеграції в національну систему освіти;
- визначення чітких правил, обов'язків та прав для всіх учасників освітнього процесу, включаючи учнів, студентів, педагогічних працівників, адміністрацію закладів освіти та органи влади;
- організація постійного моніторингу за дотриманням норм законодавства у сфері освіти, включаючи контроль за якістю надання освітніх послуг.

Отже, адміністративно-правове регулювання у сфері освіти виконує роль інструменту, який дозволяє не лише підтримувати стабільність освітньої системи, але й забезпечувати її розвиток, відповідність сучасним суспільним викликам і потребам.

4. Нормативно-правова база реформування правової освіти становить собою комплексну систему нормативно-правових актів, серед яких: міжнародні договори, які пройшли ратифікацію у Верховній Раді України; Конституція України; Закони України: «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту»; укази і розпорядження, видані Президентом України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази та інші підзаконні акти, розроблені Міністерством освіти і науки України, Міністерством економіки та торгівлі України, Міністерством фінансів України, а також нормативно-правові документи, затверджені місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

5. За результатами проведеного наукового дослідження визначено основні проблеми у сфері якості правової освіти, а саме: - розбалансованість системи правової освіти (велика кількість ЗВО, які готують юристів, але не

пропонують належної якості; комерціалізованість правової освіти; відсутність прогнозу кадрових потреб щодо осіб з правовою освітою; відсутність обґрунтування кваліфікаційних вимог до посад, де вимагається наявність юридичної освіти); - відсутність конкуренції у правовій освіті (значну частину правників готують ВНЗ в системі МВС, СБУ, Мінюсту, Міноборони і мають особливі умови підготовки; відсутність належного державного фінансування здобувачів); - система вступу у правничі школи не гарантує відбір мотивованих та здатних до навчання абітурієнтів; - організація навчання в правничих школах не відповідає сучасним потребам ринку (використання застарілих методик викладання; низька якість здобуття правової освіти на заочній формі навчання; недостатньо уваги приділяється етичним стандартам, вивченню іноземних мов, юридичних інноваційних інструментів, практики європейського суду з прав людини, процесу цифровізації та інструментам цифровізації, тощо; низька практична підготовка студентів; проблема академічної доброчесності); - недостатність ефективного та незалежного контролю результатів навчання; - низька педагогіко-професійна компетентність викладацького складу у деяких вищих навчальних закладах, які забезпечують юридичну освіту.

6. Ключову роль в реформуванні правової освіти в Україні сьогодні відіграє аналіз впливу цифровізації на правову освіту та впровадження в освітній процес нових методів та інструментів здобуття знань з використанням останніх досягнень цифрових технологій. Запропоновано під впливом цифровізації на правову освіту розуміти – процес впровадження та використання цифрових технологій і переведеної в цифрову форму інформації під час здійснення освітнього процесу майбутнього правника та провадження навчального процесу з використанням інструментів цифрових технологій. Автором розроблено та запропоновано взяти до відома Програму впровадження цифровізації в освітній процес з підготовки майбутніх правників.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ

2.1 Адміністративно-правові інструменти реалізації реформ у правовій освіті

На сучасному етапі реформування законодавчого забезпечення адміністративно-правового регулювання якості вищої освіти ключовими нормативно-правовими актами, що визначають цей процес, є «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки» [266] та «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 року» [267]. У ньому чітко окреслено стратегічні та операційні цілі, а також основні завдання, спрямовані на покращення якості вищої освіти до 2032 року.

Першочерговою стратегічною метою визначено необхідність гарантування якості та доступності вищої освіти для різних категорій населення. Ця мета включає відповідні операційні завдання для системи вищої освіти (СВО). Серед них особливо важливими є такі напрями, як створення ефективної системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти й моніторингу її стану; розробка державних стандартів вищої освіти на основі кваліфікаційних вимог із урахуванням актуальних і довгострокових національних пріоритетів; вдосконалення системи професійної орієнтації та конкурсного відбору абітурієнтів; сучасне матеріально-технічне забезпечення та модернізація лабораторної бази закладів вищої освіти (ЗВО) до світового рівня.

Серед інших важливих цілей можна виділити забезпечення доступності та інклюзивності навчального процесу, інтеграцію інноваційних технологій і дистанційного навчання, а також просування принципів гендерної рівності у сфері вищої освіти [266].

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» [266] ключовою увагою охоплено питання збалансування ринку праці спеціалістів із вищою освітою. Для досягнення цього завдання планується створення ефективної системи прогнозування потреби у професіоналах відповідного рівня на ринку праці. Крім того, держава визнає необхідність налагодження механізмів співпраці між системою вищої освіти та роботодавцями.

Пріоритетним напрямом у розвитку вітчизняної вищої освіти залишається інтеграція науки, освіти та бізнесу задля забезпечення економічного зростання країни. Це охоплює розвиток інноваційної екосистеми вишів, удосконалення механізмів фінансування та комерціалізації університетських наукових досягнень, посилення фундаментальності та універсальності освітньої підготовки через реалізацію спільних проєктів наукових і освітніх установ. Крім того, планується активне впровадження сучасних підходів, таких як SMART-спеціалізація та концепції Індустрії 4.0, у освітні програми [9, с. 115].

У межах аналізу актуальних чинників у цій Стратегії значна увага приділена розвитку кадрового потенціалу закладів вищої освіти, що планується реалізувати шляхом низки заходів. Серед них: підвищення суспільного статусу викладача, створення умов для особистісного та професійного зростання педагогів, а також впровадження стимулів для їхнього розвитку. Особливу вагу надано розвитку системи безперервної освіти та концепції навчання протягом життя, що передбачає створення гнучкої структури освіти для дорослих.

Інтегральним компонентом запропонованих у Стратегії заходів є інтеграція до європейського та світового освітнього простору з урахуванням національних інтересів. Реалізація цього напрямку включає забезпечення організаційних умов для інтеграції в міжнародне академічне середовище, інтернаціоналізацію науково-освітніх процесів, а також активне залучення іноземних студентів для навчання в Україні [266; 9, с. 115].

Таким чином, Стратегія представляє собою достатньо складний і всеосяжний документ, спрямований на підвищення якості вищої освіти загалом. Однак аналіз її змісту та ознайомлення з науковими дослідженнями, які оцінюють цей документ, дають підстави стверджувати, що Стратегія не передбачає конкретних положень щодо інституціоналізації адміністративно-правових інструментів реалізації реформ у правовій освіті.

При цьому на законодавчому рівні, як справедливо зазначає В. Уложенко, хоча й спостерігається певна позитивна динаміка у зміні підходів до розуміння важливості забезпечення якісної освіти, особливо вищої, вирішення цієї проблеми напряду залежить від належних адміністративно-правових інструментів [278, с. 113]. Отже, сучасний стан реалізації реформ у сфері вищої правової освіти потребує сьогодні оновлення інструментів здійснення такого реформування, удосконалення в напрямі їх упорядкування, уніфікації процедур реалізації та забезпечення прозорості останніх, що в свою чергу дозволить адаптувати національне законодавство у сфері надання вищої правової освіти до європейських стандартів, а також створить умови для більш ефективної реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах сьогодення.

В першу чергу хочемо звернути увагу на питання понятійного апарату. Так, сучасна національна доктрина адміністративного права має не вирішене та дискусійне питання щодо співвідношення понять «інструменти» чи «форми державного управління». У підручнику з Адміністративного права за редакцією В. Галунька зазначено, що форми діяльності публічної адміністрації – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [34].

На думку Р. Мельника, який є представником нової школи адміністративного права, поряд із наявною концепцією форм адміністративно-правового регулювання у доктрині адміністративного права, існує й альтернативна концепція інструментів діяльності публічної адміністрації, до яких, зокрема, належать: прийняття нормативно-правових актів, видання адміністративних актів, укладання адміністративних договорів; адміністративні акти-дії; акти-плани [105].

Прибічник такої концепції, професор І. Патерило, обґрунтовує доцільність застосування інструментів діяльності публічної адміністрації замість форм державного управління, не аналізуючи вчення про форми адміністративно-правового регулювання. Зокрема, І. Патерило зазначає, що інститут форм державного управління було сформовано у радянський період, а саме тоді, коли управлінська діяльність (управління) визнавалася єдиною можливою формою функціонування органів державної влади і насамперед органів державного управління. Проте сьогодні, коли відбулася диференціація діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування на управлінську та публічно-сервісну, важко погодитися з тим, що форми державного управління залишаються єдиною можливим способом діяльності названих вище суб'єктів [202]. Ми підтримуємо на сьогодні позицію І. Петерило у доцільності використання поняття адміністративно-правові інструменти саме в контексті розкриття питання про реалізацію реформ у правовій освіті. Більше того, звернувшись до європейського досвіду розуміння сутності та змісту дискусійного питання, вбачається, що європейські країни не вживають такі категорії як «форми державного управління», «форми управлінської діяльності», а на позначення нормативних та адміністративних актів, договорів використовується категорія «інструменти діяльності публічної адміністрації». Наприклад, у Франції односторонній адміністративний акт розглядається як ключовий «інструмент» адміністративної діяльності, про що вказує E.Ch.M. Muller у своїй праці «The legal instruments of public partnerships» [286]. Радою Європи також було

використано категорію «юридичні інструменти» при прийнятті Європейського кодексу поліцейської етики (Рекомендація № Rec(2001)10, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.) [186].

Враховуючи європейський досвід використання вищезазначеного поняття та з огляду на необхідність удосконалення та адаптації понятійного апарату у сфері адміністративно-правового регулювання правової освіти, вважаємо за доцільне ввести в правовий обіг категорію «адміністративно-правові інструменти реалізації реформ у правовій освіті», під якою розуміти зовнішньо виражену дію органів публічної адміністрації в сфері освіти, яка являє собою чітко визначену сукупність прийомів і засобів, застосування яких приводить до юридичних наслідків, що здійснюються в межах компетенції та з метою реалізації реформ у сфері правової освіти.

Так, до інструментів реалізації реформ у сфері правової освіти в Україні пропонуємо віднести адміністративні нормативні акти (Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, регіональні стратегії розвитку освіти), адміністративні індивідуальні акти, адміністративні договори, інші акти у сфері правової освіти (плани заходів, інвестиційні програми, проекти спрямовані на розвиток сфери правової освіти, тощо).

Вважаємо за необхідне та доцільне, використовуючи системний підхід, провести систематизацію адміністративно-правових інструментів реалізації реформ у правовій освіті, шляхом виокремлення чотирьох груп інструментів.

Перша група – нормативно-правові акти в сфері освіти, що мають загальнодержавний характер і багаторазове застосування (Закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, Міністерством освіти і науки України).

Наприклад, у законах «Про вищу освіту» 2002 [2000] і 2014 [199] років також наголошується, що одним із способів реалізації державної політики у сфері вищої освіти є збереження й розвиток системи вищої освіти та підвищення її якості (ст. 3). Закон 2014 року конкретизує нові механізми досягнення цієї мети через створення національної системи забезпечення

якості освіти, яку очолює спеціалізована установа – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). [278, с. 115].

Вперше в історії української освіти у Законі 2014 року було чітко визначено положення щодо впровадження національної системи забезпечення якості, що відповідає європейським стандартам і рекомендаціям із забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти. Йдеться про концепцію вимірюваної, порівнюваної, надійної та конкурентоспроможної якості освіти, яка базується на компетентнісному підході і передбачає формування безперервної культури вдосконалення. Основними принципами стали незалежність, об'єктивність, прозорість, довіра, субсидіарність, партнерство та колегіальна відповідальність [286; 285, с. 366].

Під час аналізу аспектів удосконалення адміністративно-правового регулювання якості вищої освіти в Україні, Л. Пшенична акцентує увагу на важливому етапі реформаційного процесу. Зокрема, 14 червня 2016 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 1415-VIII «Про внесення змін до закону України «Про вищу освіту» щодо Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (далі – НАЗЯВО) [202]. Так, НАЗЯВО уповноважене спільно з іншими суб'єктами, визначеними законодавством, реалізовувати державну політику у сфері забезпечення якості вищої освіти. Завдяки створенню НАЗЯВО, появі незалежних установ для оцінювання якості та залученню до цього процесу здобувачів освіти й роботодавців через їхню участь у роботі агентства сформовано фундамент для функціонування системи державно-громадського управління якістю вищої освіти.

Суб'єктами, залученими до реалізації державної політики у сфері забезпечення якості освіти, є заклади вищої освіти всіх форм власності (включно з науковими установами). Вони мають створювати внутрішні системи забезпечення якості навчання своїх здобувачів. Національна академія наук України (НАН України) і п'ять національних галузевих академій наук також беруть участь у цьому процесі через представництво своїх делегатів у НАЗЯВО.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про вищу освіту» 2014 року [56] до системи управління у сфері вищої школи входить Кабінет Міністрів України, який через виконавчі органи влади реалізує державну політику у вказаній галузі. Таким чином, чинне законодавство створює основні передумови для втілення державно-громадського партнерства та елементів децентралізації у процесі забезпечення якості вищої освіти [278, с. 117].

На національному рівні важливу роль відіграють державні структури, такі як національні агенції із забезпечення якості, акредитаційні комісії, методичні центри, громадські об'єднання (організації роботодавців, асоціації закладів вищої освіти, аналітичні центри), а також самі заклади вищої освіти, які впроваджують внутрішні системи забезпечення якості.

До ключових органів у цій сфері належать: Міністерство освіти і науки України (МОН), Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, незалежні установи з оцінювання та забезпечення якості, а також акредитаційні структури, Державна служба якості освіти (на основі Державної інспекції навчальних закладів), Освітній омбудсмен, Національне агентство кваліфікацій та кваліфікаційні центри, які займаються присвоєнням і визнанням професійних кваліфікацій.

Друга група – індивідуальні адміністративні акти у сфері реалізації реформ у правовій освіті¹². В. Резніченко у своєму дослідженні проаналізував юридичну значущість видання індивідуальних актів як інструменту публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні та запропонував під такими актами розуміти інструмент публічного адміністрування, який видається суб'єктом публічного адміністрування з метою врегулювання конкретної життєвої ситуації [158].

¹² У Федеративній Республіці Німеччина та країнах, які орієнтуються на німецьку правову систему, виокремлюються такі ознаки адміністративного акта: 1) ним здійснюється врегулювання (вирішення) окремого, конкретного випадку; 2) є рішенням органу публічного управління; 3) має безпосередню зовнішню дію (спрямовується назовні) [168].

Отже, до індивідуальних актів у сфері реалізації реформ у правовій освіті пропонуємо віднести розпорядження (укази) Президента України, наприклад, Указ Президента України від 2 жовтня 2020 р. No 418/2020 «Про присудження Державних премій України в галузі освіти 2019 року» [96]; розпорядження КМУ; накази МОН, наприклад, наказ МОН від 13 жовтня 2021 р. No 1099 «Про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня доктора філософії, внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України» [110], рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, накази (розпорядження) керівників закладів вищої освіти, наприклад, Наказ Національного університету «Києво-Могилянська академія» від 1 липня 2021 р. No 324 «Про встановлення лімітів стипендіатів, яким призначається академічна стипендія» [140].

Третя група – адміністративний договір. Відповідно до ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративний договір – це дво– чи багатостороння угода, зміст якої складають права й обов’язки сторін, що постають із владних управлінських функцій суб’єкта владних повноважень, який є однією зі сторін угоди [151]. До адміністративних договорів як інструментів реалізації реформ у правовій освіті варто віднести договори про співробітництво між урядами держав чи вищими навчальними закладами. Наприклад, Угоду між Урядом України і Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в галузі освіти, науки та культури від 21.11.2005 р. [201].

Четверта група – акти-плани, програми, проекти, тощо. Наприклад, програма ЕРАЗМУС+ – це Програма міжнародної співпраці Європейського Союзу з іншими країнами світу у сфері освіти, молоді та спорту. Програма об’єднує попередні Програми ЄС у сферах освіти, які відкрились для України в 1994 р., професійної підготовки і молоді та додано сферу спорту. Програма має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності і активного громадянства. Програма підтримує

можливості навчальної та академічної мобільності в освіті та для молоді, проєкти та партнерства, альянси для розвитку інновацій, розвиток стратегій і співпраці, професійні мережі та відкриті ресурси і платформи [300].

Проект USAID «Справедливе правосуддя» - конкурс грантів на залучення громадськості до виконання діяльності з формування рамки кваліфікації юридичної професії, шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного ВНЗ, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці. Метою грантової програми є підвищення якості та прозорості академічних програм підготовки студентів-правників та забезпечення врахування вимог сучасного ринку праці при підготовці правників.

Як особливий інструмент реалізації реформ у сфері правової освіти варто приділити наднаціональному рівню регулювання, що охоплює міжнародні мережі агенцій забезпечення якості, асоціації, студентські союзи, акредитаційні консорціуми та структури, які розробляють стандарти глобальної освітньої політики, наприклад, ЮНЕСКО, ОЕСР і Світовий банк. Окрему роль відіграють й консультативні організації, такі як Міжнародна спілка транснаціональної освіти.

Глобальним інституційним лідером у сфері освітнього регулювання виступає ЮНЕСКО – спеціалізована установа ООН, що координує ініціативи у цій галузі. У її складі діє шість інститутів і два центри, які зосереджені на завданнях розвитку якісної інклюзивної освіти та підтримки навчання протягом усього життя [331; 30, с. 85].

Не можна недооцінювати вагомість укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [276], яка спричинила суттєві зміни у регулюванні вищої освіти країни. У межах зазначеного договору передбачено такі принципові напрями розвитку: реформування системи вищої освіти, наближення до європейських стандартів у рамках Болонського процесу, підвищення якості й значущості освітніх послуг, розширення можливостей закладів вищої освіти, а також сприяння активній мобільності студентів і

викладачів. Крім того, актуалізовано завдання розширення співпраці між вітчизняними й зарубіжними університетами. Таким чином, Україна демонструє прагнення відповідати сучасним світовим та європейським стандартам у сфері освіти і слідувати досягненням сусідніх передових країн у цій галузі [167, с. 153].

Реформування правової освіти є важливим компонентом та сучасним викликом удосконалення правової системи, адже саме якість підготовки майбутніх правників визначає рівень правозастосовної практики, ефективність судочинства, діяльність правоохоронних органів та функціонування державних інституцій загалом. Таким чином, ефективної реалізації реформ у правовій освіті необхідно комплексно використовувати наведені, проаналізовані та систематизовані нами адміністративно-правові інструменти.

2.2 Взаємодія державних органів та освітніх установ у процесі реформування

Реформування освітньої системи — процес багатогранний і непростий, що потребує тісної співпраці між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадським сектором, бізнесом та освітніми установами. Його успішна реалізація можлива лише за умови чіткої координації зусиль, ефективного обміну інформацією та спільної розробки оптимальних рішень.

Глибоке реформування у сфері освіти в Україні розпочалося з приєднанням України до Болонського процесу у травні 2005 року. Відповідно до положень Болонської декларації, країни учасниці зобов'язані виконувати десять основних завдань для наближення національного освітнього простору до Єдиного європейського простору у сфері освіти. До таких завдань належать: введення загальнозрозумілих, порівнюваних кваліфікацій у сфері вищої освіти; перехід на двохступеневу систему вищої освіти (бакалаврат —

магістратура); введення оцінки трудомісткості (курсів, програм, навантаження) в термінах залікових одиниць (кредитів); відображення навчальної програми в додатку до диплому, зразок якого розроблений ЮНЕСКО; підвищення мобільності студентів, викладачів та адміністративно-управлінського персоналу; забезпечення необхідної якості вищої освіти; взаємне визнання кваліфікацій та відповідних документів у сфері вищої освіти; забезпечення автономності вищих навчальних закладів; введення аспірантури в загальну систему вищої освіти (в якості третього рівня), надання "європейського виміру" вищій освіті (її орієнтація на загальноєвропейські цінності); реалізація соціальної ролі вищої освіти; доступність, розвиток системи додаткової освіти (так звана "освіта протягом всього життя"), збільшення взаємодії закладів вищої освіти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, приватним сектором, бізнесом [58].

Сьогодні ми можемо говорити про великий і якісний показник виконання поставлених у вищезазначеній декларації завдань, однак вважаємо, що питанням реалізації соціальної ролі вищої освіти, розвитку системи додаткової освіти та збільшенню взаємодії закладів вищої освіти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, приватним сектором, бізнесом саме в сфері вищої правової освіти приділяється досить мало уваги.

Вважаємо, що виконання цих завдань можливе шляхом впровадження якісної встановлення багатостороннього державного приватного партнерства (далі – ДПП). Партнерства існують у різних формах та між різними організаціями, вони можуть бути орієнтовані на різні питання, зокрема на співробітництво у бізнесі, на ринку праці або в соціальній сфері. Громадські організації можуть бути партнерами для досягнення власних місій. Уряди можуть співпрацювати для реалізації своїх спільних цілей, як політичні або релігійні організації. У сфері освіти існують організації, що акредитують навчальні заклади, оцінюють їх з урахуванням рівня партнерства з іншими навчальними закладами та організаціями, що представляють інші сектори [44].

Партнерства організацій сфер вищої освіти та бізнесу є досить специфічним видом співробітництва через особливості діяльності ВНЗ, широкий перелік напрямів їх діяльності, спеціальностей, за якими готуються фахівці, цілей та можливостей. Партнерські відносини виграшні для обох сторін. Університети забезпечують себе доходами і новими ідеями зі сфери бізнесу, що допомагає їм сформувати якісні й актуальні для ринку праці компетенції у студентів, підвищити кваліфікацію викладачів, забезпечити запити на проведення наукових досліджень, підкріпити їх матеріально та фінансово, покращити власний фінансовий стан за рахунок надання розширеного переліку послуг фінансово спроможним організаціям сфери бізнесу. Налагоджена система роботи ВНЗ з потенційними роботодавцями підвищує привабливість навчального закладу в очах студентів та абітурієнтів, а бізнес-організації економлять значні кошти на пошуку інноваційних засобів розвитку, а також працівників, які б відповідали їхнім вимогам.

В ЄС щороку реалізується велика кількість проектів ДПП. За даними Європейського центру експертизи у сфері ДПП, у 2021 році в ЄС було реалізовано майже 60 проектів ДПП загальною вартістю 12 млрд. євро. Більшість проектів ДПП в ЄС були реалізовані в наступних сферах: транспорт – 31%, медицина – 19%, освіта – 13%, телекомунікації – 10% [8]. Водночас в Україні прикладів ДПП у галузі освіти дуже мала кількість. Зокрема, діють грантові програми для вищих навчальних закладів та студентів, в експериментальному форматі на початковому етапі відбувається співпраця між Міністерством освіти і науки України (МОН) та роботодавцями у сфері професійно-технічної освіти [219].

Так, нормативну основу державно-приватного партнерства у сфері освіти і науки становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про державно-приватне партнерство», Закон України «Про освіту», інші закони та міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне приватне партнерство», державно-приватне партнерство – це співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України "Про управління об'єктами державної власності" здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом [201].

І. Дьоміна у своєму дослідженні виділила найактуальніші механізми для української системи освіти, а саме: 1) ваучерні системи, в яких фінансування освіти громадян здійснюється за допомогою ваучерів; 2) державні дотації приватним школам; 3) приватне управління державними школами; 4) запровадження нових технологій у навчанні у державних школах та вищих навчальних закладах через обмін досвідом з приватними закладами освіти; 5) допомога в розробці навчальних програм підвищення кваліфікації вчителів за підтримки приватного сектору, організація програм стажування для вчителів на базі приватних шкіл України; 6) ініціатива залучення приватних фінансів (PFI), з контрактами, які пов'язують будівництво шкільної інфраструктури з її експлуатацією та обслуговуванням (виключаючи відповідальність за навчальну частину); 7) оновлення матеріально-технічної бази у вищих навчальних закладах освіти приватними компаніями як інвестування в потенційних працівників; 8) надання стипендій та грантів здобувачам освіти та викладачам; 9) спільні конкурси професійної майстерності; 10) дуальна освіта; 11) менторство (наставництво) [15].

С. Безвух здійснив класифікацію форм взаємодії закладів вищої освіти та бізнесу на універсальні та специфічні. До універсальних ним віднесено

ярмарки вакансій, спонсорство в рамках конференцій, взаємодію з окремими підрозділами ВНЗ (відділи працевлаштування випускників, факультети, кафедри). У складі специфічних форм взаємодії автор розглядає короткострокові (одиничні лекції, спеціалізовані курси, конкурси) та довгострокові (лабораторії, наукові центри, практика/стажування, базові кафедри).

С. Тарасенко та М. Демченко, у свою чергу, здійснили класифікацію форм співробітництва ВНЗ та бізнесу за наступними критеріями: 1. За сферою реалізації партнерства (співпраця у сфері освіти; співпраця у сфері науки); 2. За тривалістю реалізації (короткострокові форми; довгострокові форми; разові); 3. За кількістю учасників (двосторонні партнерства; багатосторонні партнерства); 4. За формою (змістом) результату співпраці (матеріальні; фінансові; інформаційно-консультаційні; освітні; інноваційні); 5. За інтегрованістю в управління (автономне; з участю в управлінні ВНЗ; з участю в управлінні бізнес-організацією); 6. За методом юридичного закріплення відносин (договірні відносини; альянси; освітньо-промислові групи); 7. За характером мобільності (академічна мобільність; студентська мобільність); 8. За характером залучених сторін (міжнародні; національні; регіональні; місцеві) [189, с. 306-307].

Як приклад реалізації державного приватного партнерства можна навести започаткований компанією “Samsung Electronics Україна” запустила проекту для підтримки навчання української молоді «Samsung назустріч знанням» [77, с. 12].

Отже, державно-приватне партнерство є надзвичайно актуальним у сфері освіти. Поєднання сильних сторін держави та бізнесу може зумовити підвищення якості освіти в Україні, зумовити розробку ефективного механізму управління освітою, мотивувати до професійного зростання вчителів та викладачів. Вважаємо, що наявність взаємодії державних органів, ВНЗ та бізнесу через державне приватне партнерство саме у процесі

реформування правової освіти буде запорукою побудови якісного правового демократичного суспільства.

На нашу думку, побудова оптимальної моделі взаємодії державного та приватного сектору у процесі здобуття правової освіти має базуватись на наступних принципах:

1. Принцип багатосторонності партнерства (партнерство, в якому задіяні більше однієї організації бізнесу, ВНЗ, органи державної влади та місцевого самоврядування);
2. Принцип довготривалого партнерства (повторюване партнерство, пролонговане в часі, наприклад, підготовка фахівців на замовлення бізнесу);
3. Принцип інтернаціональності (принцип, що включає широкий спектр взаємодії, можливість співпраці на міжнародному, національному, регіональному чи місцевому рівнях);
4. Принцип рівності (всі суб'єкти взаємодії є рівними у своїх правах та відповідальними за взяті на себе зобов'язання);
5. Принцип відкритості (відносини партнерства є відкритими, обговореними і погодженими добровільно всіма суб'єктами взаємодії).
6. Принцип дотримання конструктивного діалогу;
7. Принцип взаємної довіри.

Отже, в сучасних українських реаліях взаємодія державних органів, освітніх установ та бізнесу у процесі реформування системи правової освіти повинна базуватися на засадах високої автономії у підтриманні діалогу з представниками бізнесу, виявленні та реагуванні на їхні потреби у забезпеченні запитаними фахівцями та розробленими інноваційними ідеями.

Оскільки сьогодні в Україні склалась дуже складна ситуація з державним та приватним фінансуванням отримання правової освіти, що робить не можливим багатьом талановитим абітурієнтам мати доступ до здобуття правової освіти і реалізації в подальшому своїх набутих знань на практиці, то *основними об'єктами* запропонованого нами багатостороннього партнерства є реалізація державної політики у сфері покращення якості вищої

правової освіти; розвиток відносин щодо полегшення доступу до юридичної процесії.

Основними суб'єктами запропонованого у дослідженні партнерства будуть виступати:

- Держава (органи державної влади чи органи місцевого самоврядування) зобов'язані забезпечити формування нормативної бази регулювання багатостороннього партнерства з метою доступу громадськості до інформації, підвищення ефективності функціонування її інститутів, забезпечення реальної зацікавленості участі людей у проекті;
- Вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку кадрів у сфері права, зобов'язані забезпечити надання якісних теоретичних знань та практичних навичок за період навчання;
- Бізнес - зобов'язаний нести фінансові навантаження, що необхідні абітурієнту для здобуття якісної правової освіти з метою отримання в подальшому кваліфікованого працівника;
- Абітурієнт – зобов'язаний гарно засвоїти отримані теоретичні знання та практичні навички під час навчання та відпрацювати певну кількість років, наприклад 3 роки, на підприємстві, яке профінансувало період навчання;

До переліку *додаткових можливих суб'єктів* проекту можна віднести громадські організації (особливо молодіжного спрямування), об'єднання підприємців, спілки роботодавців, тощо.

Враховуючи все вищезазначене, ми пропонуємо модель ефективного багатостороннього партнерства у процесі підготовки майбутніх правників. Запропонована Модель зображена на Рисунку 2.1

Варто зазначити, що ефективність функціонування запропонованої моделі партнерства зумовлює потребу у вирішенні двох завдань. Перше - декларація обов'язків учасників відносин, спрямованих на створення ефективного співробітництва у сфері реформування правової освіти.

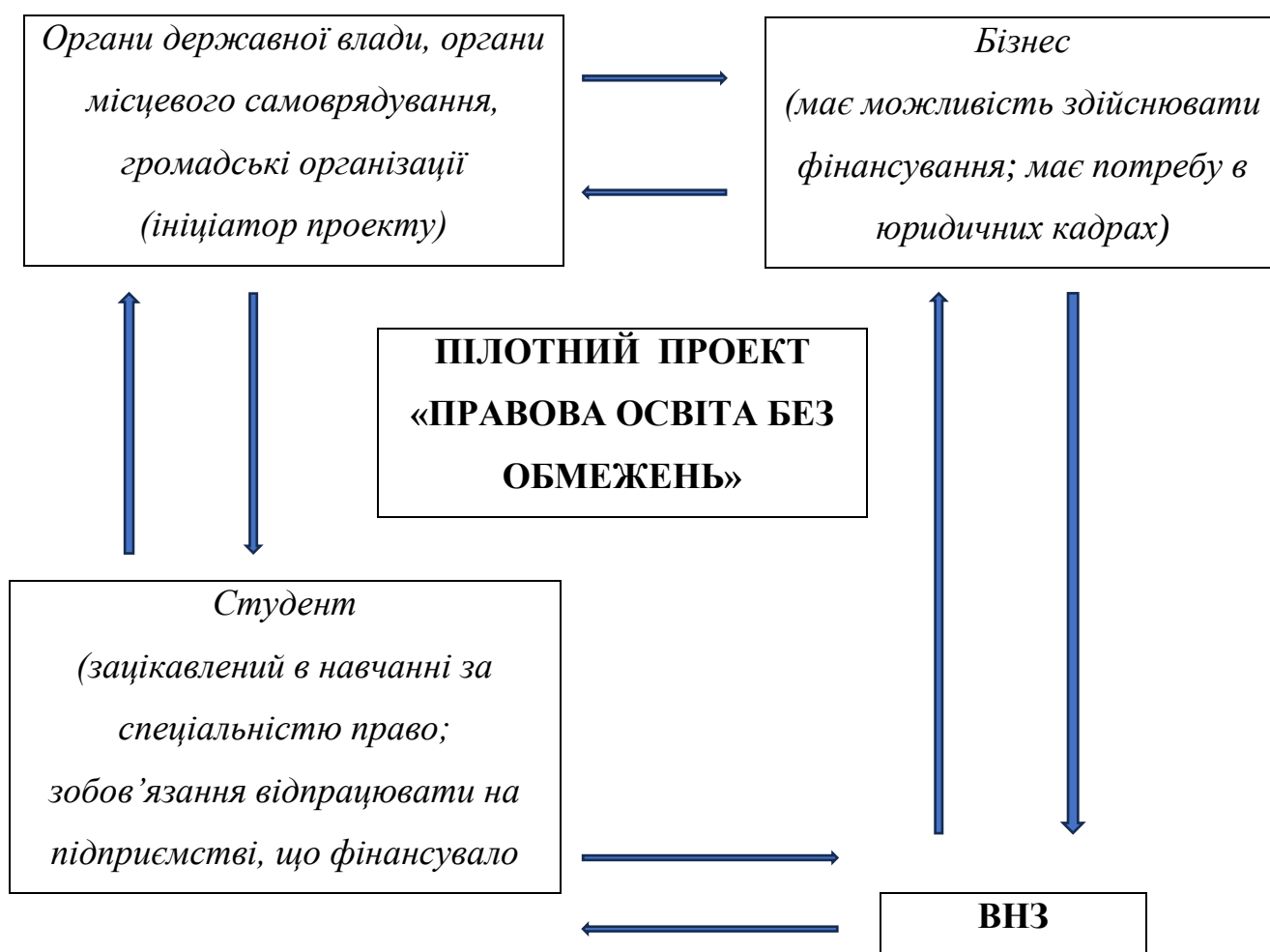

Рис. 2.1 Модель ефективного багатостороннього державного приватного партнерства щодо кваліфікованої підготовки майбутніх правників

**Джерело: авторська розробка на основі теоретичного аналізу наукових джерел.*

Друге – відносини багатосторонності повинні переходити в площину ефективної співпраці, оскільки на цій основі виникає синергетичний ефект їх взаємодії.

Враховуючи вказане пропонуємо наступний план реалізації Моделі багатостороннього державного приватного партнерства щодо підготовки майбутніх правників:

1. Пошук кандидата отримати правову освіту - моніторинг органами державної влади, органами місцевого самоврядування талановитої молоді, що бажає здобути правову освіту (можливо використання різних механізмів моніторингу, як приклад, проведення правових конкурсів, дебатів, тощо), оцінка фінансової спроможності здобувати освіту;
2. Надіслання пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування пропозицій кандидатів з переліку талановитої молоді бізнесу (стейкхолдерам) щодо розгляду питання про участь в пілотному проекті та пропозиції щодо створення та членства в Робочій групі з питань державно-приватного партнерства та співробітництва в галузі розвитку та реформування правової освіти;
3. Прийняття розпорядження голови органу державної влади чи органу місцевого самоврядування про створення Робочої групи щодо обговорення пілотного проекту про впровадження ефективного багатостороннього державного приватного партнерства щодо кваліфікованої підготовки майбутніх правників з затвердженням Положення про неї, яка буде працювати на постійній основі, з дотриманням принципів публічності, прозорості та звітності, створення належних умов для її роботи;
4. Укладання Договору про державне приватне партнерство зі всіма суб'єктами пілотного проекту та розробка Робочою групою Програми розвитку державно-приватного партнерства в галузі реформування та удосконалення системи доступу до здобуття вищої юридичної освіти;
5. Активна робота Робочої групи з використанням в повній мірі можливостей взаємодії органу місцевого самоврядування, громадянського суспільства, держави, малого, середнього та великого бізнесу, іноземних партнерів (формування та розгляд запитів, пропозицій, проведення анкетування та іншого роду досліджень, методів, інструментів та визначення часового простору реалізації пілотного проекту);
6. Послідовна реалізація запланованих заходів для досягнення поставлених цілей;

7. Аналіз та оцінка рівня досягнення бажаних результатів;
8. Оформлення результатів для фіксування успішного досвіду.

Отже, в результаті впровадження та реалізації вищезазначеної Моделі багатостороннього державного приватного партнерства щодо підготовки майбутніх правників через втілення в життя Пілотного проекту «Правова освіта без обмежень» можемо отримати наступні результати, які не тільки допоможуть наблизити законодавство України у сфері освіти до вимог та завдань Болонської Декларації, але і дуже позитивно вплинуть на якісний показник молодих правників в Україні:

- налагодження як на загальнодержавному так і на локальному рівнях стійкого взаємозв'язку (держава = бізнес = освіта);
- покращення якості надання освітніх послуг через зацікавленість учнів старшої школи та студентів у навчальному процесі, його результатах;
- зростання професійної орієнтації та соціальної мобільності студентів;
- зростання кількості студентів у ВНЗ;
- підготовка студентів до ринку праці відповідно до запитів бізнесу та громадськості;
- зменшення безробіття та зростання показників працевлаштування серед випускників ВНЗ.

2.3 Правове регулювання діяльності освітніх закладів, які займаються підготовкою юристів

Розвиток освіти в умовах правової держави є одним із ключових пріоритетів державної політики. Особливої ваги в цьому процесі набуває правове регулювання, яке забезпечує належну організацію освітньої діяльності. На думку багатьох дослідників, сьогодні існують значні проблеми у сфері законодавчого забезпечення освітньої галузі, що суттєво впливає на

ефективність функціонування системи освіти загалом і, у свою чергу, негативно відображається на соціально-економічному розвитку держави. Конституційне право громадян на освіту гарантується органами державної влади, які мають обов'язок не лише забезпечувати його дотримання, але й контролювати його реалізацію. Створення сучасної, дієвої та актуальної законодавчої й нормативно-правової бази є однією з визначальних умов для забезпечення реалізації громадянського права на освіту.

Адміністративно-правове регулювання освітніх процесів в Україні, яке забезпечується державними органами влади, базується на принципах, що визначають основи здобуття освіти особою. Зазначені принципи умовно поділяються на загальні та спеціальні. Загальні принципи закріплені в законодавчих актах і мають універсальний характер, зокрема демократизм, гуманізм, взаємоповага між націями та народами. Спеціальні принципи охоплюють конкретні адміністративно-правові засади, які враховують характер відносин між державою і громадянином, опосередковуючи їх через адміністративно-правові механізми.

Проблематика управління в освітній сфері з позицій адміністративного права передусім стосується ефективності функціонування правового механізму, який його забезпечує. Механізм правового регулювання включає не лише правові норми, але й засоби їх реалізації. Як зазначає С. Стеценко, норми адміністративного права, попри свою статичність, набувають динамізму через використання адміністративно-правового механізму. Якість регуляції суспільних відносин у межах адміністративного права залежить від рівня розробленості та застосування структурних елементів цього механізму. [265, с. 31].

З урахуванням наведеного, правове регулювання освіти можна охарактеризувати як систематизовану сукупність правових інструментів, які застосовуються для впливу та впорядкування суспільних відносин, що стосуються надання освітніх послуг. У свою чергу, під адміністративно-правовим регулюванням у сфері освіти слід розуміти специфічні

адміністративно-правові механізми, за допомогою яких у визначеній послідовності контролюється і спрямовується поведінка учасників освітнього процесу задля досягнення поставлених цілей.

Додатковими джерелами регулювання є укази та розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а також підзаконні нормативно-правові акти таких органів, як Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки і торгівлі України, Міністерство фінансів України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування [292, с. 134].

Основоположні засади правового регулювання взаємин, пов'язаних із наданням освітніх послуг, закріплено в Конституції України. Зокрема, у статті 23 визначено, що кожен громадянин має право на вільний розвиток своєї особистості, за умови, що це не порушує прав і свобод інших осіб. Водночас громадяни несуть обов'язки перед суспільством, яке сприяє забезпеченню вільного та всебічного розвитку особистості, а також реалізації права на освіту. Конкретний зміст конституційного права на освіту та механізми його державного забезпечення детально висвітлено у статті 53 Основного Закону. У ній зазначено, що здобуття повної загальної середньої освіти є обов'язковим. Держава гарантує доступність і безоплатність таких рівнів освіти, як дошкільна, повна загальна середня, професійно-технічна та вища, забезпечуючи їх у державних і комунальних навчальних закладах. Ключовими напрямками державної політики також є розвиток системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, удосконалення різних форм навчання, а також надання учням і студентам державних стипендій і пільг [113]. Держава забезпечує громадянам можливість здобувати якісну безкоштовну освіту за умови успішного складання вступних іспитів та проходження конкурсного відбору, що відкриває шлях до отримання бажаної спеціальності в обраному навчальному закладі.

Система регулювання освітніх послуг в Україні ґрунтується на низці спеціалізованих нормативно-правових актів. Серед них можна виокремити Конституцію України та низку законів: «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про професійну (професійно-технічну) освіту» і «Про вищу освіту». Кожен із цих законів регулює відносини на певному рівні системи освіти, формуючи юридичні основи її функціонування.

Окремо варто відзначити Закон України «Про освіту», який визначає суспільні відносини у процесі реалізації конституційного права людини на освіту. Він окреслює права й обов'язки як фізичних, так і юридичних осіб, задіяних у цій сфері, а також встановлює компетенцію державних органів та місцевого самоврядування в освітній галузі. Спрямований на гармонізацію із європейськими стандартами, цей закон містить положення, що сприяють інтеграції української освіти у європейський та світовий освітні простори. Документ всебічно описує мету вітчизняної системи освіти, враховуючи стратегічне прагнення України стати частиною освітньої спільноти Європи.

Особливу роль приділено науковій, науково-технічній та інноваційній діяльності закладів вищої освіти, яка має бути органічно вплетена в їхню освітню функцію. Значення педагогічної освіти визначається через формування компетентностей у психологопедагогічній сфері та розвиток практичних навичок, необхідних для якісного навчання, виховання і розвитку особистості. Окрім того, наголошено на важливості забезпечення високого рівня якості освіти загалом та вищої освіти зокрема [124].

Закон України «Про вищу освіту» закріплює основні юридичні, організаційні та фінансові принципи функціонування системи вищої освіти і сприяє зміцненню співпраці між державними органами та бізнесом із навчальними закладами, дотримуючись принципів автономії цих закладів. Основна мета полягає в підготовці конкурентоздатного людського капіталу для розвитку високотехнологічного та інноваційного сектору, сприянні

самореалізації особистості, задоволенні потреб суспільства, ринку праці і держави у висококваліфікованих фахівцях [292, с. 135]. Важливим моментом є закладені в ньому засади, відповідно до яких державна освітня політика ставить за мету інтегрування вищої освіти України до відповідної загальносвітової та європейської систем. Особливу увагу приділено питанням забезпечення якості вищої освіти. У законі відзначено принципи автономії та самоуправління як провідні засади в керуванні закладами вищої освіти. Вимоги щодо академічної мобільності науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників, а також студентів були враховані, проте не в повному обсязі. Вимога стосовно входження системи вищої освіти України у світовий і європейський простір вищої освіти закріплена Законом як один із головних аспектів державної політики в галузі вищої освіти. Суттєво демократизовано систему управління закладом вищої освіти.

Відповідно до загальноєвропейських освітніх переваг визначено, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є потрібною складовою освітньої сфери. Основною метою цієї діяльності є забезпечення взаємоінтеграції освіти, науки та виробництва. Зафіксовано вимогу, що здійснення наукової та науково-технічної роботи є обов'язковим для закладів вищої освіти, за винятком коледжів. Установлено механізми контролю як із боку держави, так і з боку громадськості в галузі вищої освіти, а також чітко визначено процедури для забезпечення прозорості та відкритості в освітній, економічній, академічній та управлінській сферах діяльності закладів вищої освіти [124].

Приватна вища освіта стала загальноприйнятим явищем у більшості країн сучасного світу, хоча роль та місце таких закладів у національних освітніх системах значно варіюються залежно від історичних і культурних традицій. У країнах на кшталт Японії чи США приватні університети та коледжі вирізняються великою кількістю й високим авторитетом, часто займаючи провідні рядки в глобальних рейтингах. У Європі ж, особливо в німецькомовних країнах, переважають університети, засновані та фінансовані

державою. Разом із тим у Великій Британії найстаріші так звані «публічні» університети важко чітко класифікувати як приватні чи державні, адже вони не відповідають повністю жодній із цих категорій.

Втім, у країнах, для яких традиційним було виключно державне піклування освітою будь-якого рівня, становлення та розвиток приватних ЗВО виступає питанням водночас нагальним – і дещо спірним і незвичним. Так, свого роду ренесанс приватної освіти відбувається останніми роками, наприклад, у Китайській Народній Республіці, становлячи собою один із провідних напрямів реалізації стратегії дерегуляції сфери освіти.

Ситуація в Україні у цьому відношенні не виступає принципово відмінною: приватна, загалом недержавна вища освіта становить собою відносно нову сторінку вітчизняної історії та культури, і її статус важко ще назвати безперечним і сталим. Наявні дослідження приватної вищої освіти України пов'язані переважно з окремими питаннями економічного, юридичного, управлінського плану; багато хто з їх авторів є безпосередніми керівниками й активними учасниками зародження та розвитку навчального процесу у приватних вітчизняних ЗВО, які розглядають проблеми політико-правової інституціоналізації недержавного сектору української вищої освіти [47], пропонують визначення поняття «приватна освіта» [61], обговорюють потенційне державне регулювання освіти у контексті стратегій децентралізації [144, с. 138-149], а також аналізують переважно новітню історію становлення недержавних закладів вищої освіти у незалежній Україні, починаючи з 1990-х років [19, с. 15-17]. Так, зокрема, за свідченням В. І. Астахової, засновниці та першої керівниці харківського приватного ЗВО «Народна українська академія»: «Уже в другій половині 1990-х років виявилось розуміння здатності приватних ВНЗ сприяти поширенню можливостей для отримання вищої освіти більш широкими верствами молоді, створенню вкрай необхідних умов конкуренції з державними вишами. Крім того, наявність приватних ВНЗ деякою мірою допомогла призупинити відтік висококваліфікованих викладацьких кадрів з освітянської галузі в зв'язку з їх надзвичайно малими

посадовими окладами. Можливість сумісництва дозволяла отримати додатковий прибуток і не кидати викладацьку та науково-дослідну роботу». Водночас В. І. Астахова підкреслює такі переваги приватної вищої освіти перед державною, як значна автономія, широкі можливості для творчого пошуку, мобільність вибору форм і методів роботи, поєднання новітніх технологій і класичних методів навчання, орієнтація на індивідуальний підхід [14, с. 14-18].

Щоправда, не можна не зазначити, що окреслені переваги приватної вищої освіти, й зокрема зазначена вище автономія та мобільність, за певних обставин здатні швидко обернутися, як це звичайно й буває, відповідними недоліками. Так, здатність охоплювати більш широкі верстви молоді, а завдяки цьому й забезпечувати гідні посадові оклади викладацьким кадрам вочевидь відповідає саме реаліям 1990-х років – і значно ускладнюється зі зменшенням кількості населення відповідного віку (а значить, і абітурієнтів) у 2010-х роках.

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, заклади вищої освіти поділяються на дві основні категорії: приватні та державні університети. Їхні відмінності стосуються передусім питань фінансування, управління, вартості навчання та організації освітнього процесу. Розгляньмо детальніше, що саме вирізняє ці дві форми навчальних закладів.

- Фінансування. Приватні університети існують за рахунок внесків студентів, спонсорської допомоги та вкладень інвесторів. Вони повністю автономні у визначенні розміру плати за навчання і самостійно вирішують, як розподіляти фінансові ресурси.

Державні університети фінансуються здебільшого з державного бюджету, що забезпечує нижчі ціни на навчання для студентів. Крім того, вони пропонують можливість безкоштовного навчання за державним замовленням для обраних категорій студентів. Також такі заклади мають доступ до державних грантів та субсидій, що є важливою перевагою.

- Вартість навчання. У приватних університетах структура цін є більш гнучкою: кожен заклад самостійно визначає вартість залежно від спеціальностей, витрат на інфраструктуру та оплату викладачів. Незважаючи

на відсутність державної підтримки, багато таких університетів пропонують гранти чи пільги. Наприклад, Університет економіки та підприємництва щороку оголошує про пільги на навчання та значні знижки.

У державних закладах вартість навчання є стандартизованою, а певний відсоток студентів має можливість здобувати освіту безкоштовно за рахунок державного фінансування.

- Гнучкість освітніх програм. Приватні університети демонструють більшу свободу у формуванні своїх навчальних програм. Вони оперативніше адаптуються до вимог ринку праці, створюють нові спеціальності та впроваджують інноваційні методики викладання. Це дозволяє їм пропонувати програми, які високою мірою відповідають сучасним тенденціям.

Державні університети обмежені рамками затверджених державних стандартів освіти, що може утруднювати швидке оновлення їхніх програм. Водночас вони мають більше ресурсів для проведення масштабних наукових досліджень, які фінансуються з бюджету.

- Якість викладання. Приватні університети часто залучають до роботи практикуючих фахівців з різних галузей, що акцентує увагу на прикладних знаннях і навичках. Завдяки меншій чисельності студентів у групах викладання стає більш персоналізованим та ефективним.

У державних університетах викладацький склад представлений фахівцями з великим науковим досвідом. Це робить їх конкурентоспроможними в академічній сфері, хоча великі групи студентів можуть ускладнювати індивідуальний підхід до навчання.

- Престиж і репутація. Репутація приватних університетів залежить від якості викладання, партнерських зв'язків із бізнесом та успішності їхніх випускників. Багато з них працюють із міжнародними організаціями, збільшуючи шанси своїх студентів на працевлаштування після випуску.

Державні університети мають більш усталену репутацію завдяки тривалій історії й авторитету як в Україні, так і за її межами. Заклади на кшталт Київського національного університету імені Тараса Шевченка чи Львівського

національного університету імені Івана Франка користуються міжнародним визнанням, що є важливим фактором для випускників.

Такі відмінності сприяють абітурієнтам у прийнятті виваженого рішення між вибором приватного чи державного університету в Україні. Вони допомагають усвідомити, який варіант краще відповідає їхнім особистим пріоритетам, фінансовим можливостям і кар'єрним амбіціям.

Отже, взаємодія між закладами вищої освіти, державою та громадськістю безперечно є ключовим чинником динамічного розвитку сучасного освітнього середовища. На думку дослідників, таких як Олссен [171, с. 307-327], Žalėnienė і Pereira [358], а також Zhao [359, с. 104-212], ця співпраця має зосереджуватися на створенні системи структурно-логічних зв'язків між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням, залученні додаткових фінансових ресурсів і інвестицій, а також активному впровадженні принципів академічної гнучкості. Удосконалення моделей управління закладами вищої освіти та їх глибша інтеграція у глобальне освітнє середовище також набувають особливого значення.

Сміт [254], а також Галлахер і Севідж [326] відзначають, що співпраця між закладами вищої освіти та громадськістю є взаємовигідною, оскільки дозволяє комплексно вирішувати як науково-освітні, так і організаційно-управлінські проблеми. Проведені дослідження демонструють вагомі докази того, що формування інноваційної парадигми державної політики у сфері вищої освіти, особливо у період післявоєнного відновлення, є критично важливим етапом для впровадження і просування концепцій сталого розвитку та цифровізації.

Висновки до Розділу 2

Розділ присвячений дослідженню адміністративно-правових засад реформування правової освіти, зокрема:

1. З огляду на необхідність удосконалення та адаптації понятійного апарату у сфері адміністративно-правового регулювання правової освіти, запропоновано ввести в правовий обіг категорію «адміністративно-правові інструменти реалізації реформ у правовій освіті», під якою розуміти зовнішньо виражену дію органів публічної адміністрації в сфері освіти, яка являє собою чітко визначену сукупність прийомів і засобів, застосування яких приводить до юридичних наслідків, що здійснюються в межах компетенції та з метою реалізації реформ у сфері правової освіти.

2. До інструментів реалізації реформ у сфері правової освіти в Україні запропоновано віднести: адміністративні нормативні акти (Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, регіональні стратегії розвитку освіти), адміністративні індивідуальні акти, адміністративні договори, інші акти у сфері правової освіти (плани заходів, інвестиційні програми, проекти спрямовані на розвиток сфери правової освіти, тощо).

3. Використано системний підхід та проведено систематизацію адміністративно-правових інструментів реалізації реформ у правовій освіті, шляхом виокремлення чотирьох груп інструментів: *перша група* – нормативно-правові акти в сфері освіти, що мають загальнодержавний характер і багаторазове застосування; *друга група* – індивідуальні адміністративні акти у сфері реалізації реформ у правовій освіті; *третьа група* – адміністративний договір; *четверта група* – акти-плани, програми, проекти.

4. Доведено, що державно-приватне партнерство є надзвичайно актуальним у сфері освіти. Поєднання сильних сторін держави та бізнесу може зумовити підвищення якості освіти в Україні, зумовити розробку ефективного механізму управління освітою, мотивувати до професійного зростання вчителів та викладачів. Зроблено висновок, що наявність взаємодії державних

органів, ВНЗ та бізнесу через державне приватне партнерство саме у процесі реформування правової освіти буде запорукою побудови якісного правового демократичного суспільства.

5. Виокремлено принципи на яких побудована і запропонована оптимальна модель взаємодії державного та приватного сектору у процесі здобуття правової, а саме: принцип багатосторонності партнерства; принцип довготривалого партнерства; принцип інтернаціональності; принцип рівності; принцип відкритості; принцип дотримання конструктивного діалогу; принцип взаємної довіри.

6. У запропонованій Моделі визначено основні та додаткові суб'єкти. Так, основними суб'єктами визначено державу (органи державної влади чи органи місцевого самоврядування), яка зобов'язана забезпечити формування нормативної бази регулювання багатостороннього партнерства з метою доступу громадськості до інформації, підвищення ефективності функціонування її інститутів, забезпечення реальної зацікавленості участі людей у проекті; вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку кадрів у сфері права, зобов'язані забезпечити надання якісних теоретичних знань та практичних навичок за період навчання; бізнес, який зобов'язаний нести фінансові навантаження, що необхідні абітурієнту для здобуття якісної правової освіти з метою отримання в подальшому кваліфікованого працівника; абітурієнтів, які зобов'язані гарно засвоїти отримані теоретичні знання та практичні навички під час навчання. До переліку *додаткових можливих суб'єктів* віднесено: громадські організації (особливо молодіжного спрямування), об'єднання підприємців, спілки роботодавців, тощо.

7. У результаті проведеного дослідження запропоновано план реалізації Моделі багатостороннього державного приватного партнерства щодо підготовки майбутніх правників, яка має наступний вигляд: - пошук кандидата отримати правову освіту; надіслання пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування пропозицій кандидатів з переліку талановитої молоді бізнесу (стейкхолдерам) щодо розгляду питання

про участь в пілотному проекті та пропозиції щодо створення та членства в Робочій групі з питань державно-приватного партнерства та співробітництва в галузі розвитку та реформування правової освіти; - прийняття розпорядження голови органу державної влади чи органу місцевого самоврядування про створення Робочої групи щодо обговорення пілотного проекту про впровадження ефективного багатостороннього державного приватного партнерства щодо кваліфікованої підготовки майбутніх правників з затвердженням Положення про неї, яка буде працювати на постійній основі, з дотриманням принципів публічності, прозорості та звітності, створення належних умов для її роботи; укладання Договору про державне приватне партнерство зі всіма суб'єктами пілотного проекту та розробка Робочою групою Програми розвитку державно-приватного партнерства в галузі реформування та удосконалення системи доступу до здобуття вищої юридичної освіти; - активна робота Робочої групи з використанням в повній мірі можливостей взаємодії органу місцевого самоврядування, громадянського суспільства, держави, малого, середнього та великого бізнесу, іноземних партнерів (формування та розгляд запитів, пропозицій, проведення анкетування та іншого роду досліджень, методів, інструментів та визначення часового простору реалізації пілотного проекту); - послідовна реалізація запланованих заходів для досягнення поставлених цілей; - аналіз та оцінка рівня досягнення бажаних результатів; - оформлення результатів для фіксування успішного досвіду.

8. Сформульовані результати впровадження та реалізації запропонованої Моделі багатостороннього державного приватного партнерства щодо підготовки майбутніх правників через втілення в життя Пілотного проекту «Правова освіта без обмежень». До них відносимо: - налагодження як на загальнодержавному так і на локальному рівнях стійкого взаємозв'язку (держава = бізнес = освіта); покращення якості надання освітніх послуг через зацікавленість учнів старшої школи та студентів у навчальному процесі, його результатах; зростання професійної орієнтації та соціальної

мобільності студентів; зростання кількості студентів у ВНЗ; підготовка студентів до ринку праці відповідно до запитів бізнесу та громадськості; зменшення безробіття та зростання показників працевлаштування серед випускників ВНЗ.

9. Проведені дослідження демонструють вагомі докази того, що формування інноваційної парадигми державної політики у сфері вищої освіти, особливо у період післявоєнного відновлення, є критично важливим етапом для впровадження і просування концепцій сталого розвитку та цифровізації.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1 Вдосконалення нормативно-правової освітньої бази

Законодавча та нормативно-правова освітня база є фундаментом освітньої галузі в її розвитку, функціонуванні та реформуванні. Остання регулює правові, фінансові, та організаційні засади сфери вищої освіти. Тобто, нормативно-правова освітня база – це сукупність усіх нормативно-правових актів, завдяки яким держава може встановити правовий контроль суспільних взаємовідносин в освітній сфері.

Питання про вдосконалення нормативно-правової освітньої бази загалом завжди є на піку актуальності, однак, сьогодні потребує ще більшої уваги в зв'язку з інтеграційними процесами України.

Так, М. Легенький у своїй роботі наголошує, що ключовим етапом удосконалення національного законодавства в освітній сфері є ухвалення нового Закону України «Про освіту». Цей закон, маючи статус фундаментального й концептуального документа в освітній сфері, відіграє вирішальну роль у визначенні основ і слугує відправною точкою для розробки численних законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання різноманітних аспектів діяльності освітньої галузі [225]. Нормативно-правовий акт, про який йде мова, є ключовим інструментом як для вирішення нагальних проблем, так і для ухвалення різнопланових рішень, що виникають у процесі надання освітніх послуг. Закон передбачає впровадження системної реформи освіти на основі базових концептуальних положень чинної державної освітньої політики. Одним із нововведень у системі освіти є створення рівня фахової передвищої освіти, що, на думку М. Легенького, покликане усунути численні недоліки, які раніше залишалися поза увагою та

призвели до втрати законодавчого статусу цього важливого елементу освітньої системи.

Перехідними положеннями Закону передбачено внесення змін до статті 17 Закону України «Про вищу освіту» [199]. Запропоновані зміни запроваджують кардинально новий підхід до формування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Замість звичних виборів представників на з'їздах пропонується обрання членів агентства через спеціальну конкурсну комісію, детальні правила створення та функціонування якої прописані у відповідних нормативних актах. Окрему увагу науковці звертають на низку нормативних нюансів, ігнорування яких у майбутньому може стати джерелом правових конфліктів. На час ухвалення нового закону діяла чинна редакція складу Національного агентства, сформованого за попередніми правилами. У зв'язку з цим було висловлено пропозицію чітко закріпити у законодавстві можливість або неможливість визнання чинного складу агентства легітимним після затвердження оновленої процедури його формування. [124].

Законодавець чітко визначив свою позицію, формулюючи положення третьої частини пункту 14 Прикінцевих і перехідних положень Закону України «Про освіту». Відповідно до цього положення, з моменту набрання чинності зазначеним законом, автоматично припиняються повноваження членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. До таких членів належать особи, які були делеговані Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук, а також ті, хто був обраний на з'їздах представників закладів вищої освіти різних форм власності — державної, комунальної та приватної. Крім того, це стосується членів, делегованих спільним представницьким органом всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також тих, кого обрали на з'їзді представників органів студентського самоврядування закладів вищої освіти з числа студентів, які здобувають вищу освіту. Таким чином, законодавець передбачив

комплексні умови для оновлення складу агентства відповідно до нових норм та вимог законодавства у сфері освіти [225].

Особливий акцент у запропонованих змінах зроблено на забезпеченні демократичних засад і максимальної прозорості всіх процедур, що стосуються як формування, так і діяльності наглядових рад. Передбачається, що вчена рада закладу освіти зосередить свої зусилля на вдосконаленні змісту та якості освітніх програм, розвитку наукових досліджень, а також на підвищенні ефективності загальної освітньої й наукової діяльності. До ключових інновацій можна віднести чітке визначення адміністративно-правового статусу виконавчого органу освітньої установи, запровадження посади фінансового директора, а також створення нормативного регулювання всіх правовідносин, які виникають у зв'язку з цими змінами.

Головною концепцією представлених законодавчих ініціатив є перехід від застарілих командно-адміністративних і авторитарних методів управління освітньою сферою до принципово нових моделей менеджменту. Ці моделі базуються на демократичності, прозорості та залученні елементів корпоративного управління. У рамках цього курсу підтримується стратегія зміцнення ролі студентського самоврядування в організації освітнього процесу та в управлінні життям закладів вищої освіти в цілому.

Однією з найцікавіших ідей є впровадження рад молодих учених, що має на меті створення сприятливого середовища для розширення наукової активності серед студентства. Ухвалення цієї ініціативи може стати важливим стимулом для подальшого розвитку інноваційної та дослідницької діяльності в академічному просторі. Таким чином, комплекс запропонованих змін спрямований на модернізацію освітнього процесу та створення умов для значних реформ у системі управління закладами освіти. [124].

Одним із ключових завдань сьогодення є систематизація та впорядкування спеціального законодавства, яке регулює відносини в освітній сфері, з метою забезпечення його більш ефективного впровадження. Як зазначає науковець, доцільним підходом до реалізації цього завдання може

статі кодифікація освітнього законодавства. Більшість дослідників у галузі юриспруденції одностайно визнають високу ефективність такого підходу, адже кодифікація відкриває унікальні можливості для вдосконалення правового регулювання окремих соціальних відносин [124]. О. Зайчук та Н. Оніщенко ще більш високо оцінюють потенціал і перспективи процесу кодифікації, визначаючи його як ключову стратегічну складову у вдосконаленні українського законодавства. Саме вони сформулювали чіткий напрямок, спрямований на здійснення загальної кодифікації як генерального вектора розвитку правової системи України. Їхній підхід передбачає не лише упорядкування правових норм, а й створення міцної основи для подальшого підвищення ефективності правозастосування, гармонізації правової бази та забезпечення її відповідності європейським стандартам [77]. Кодифікація відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності правової системи як у цілому, так і в межах окремих галузей права, до яких вона застосовується. Питання кодифікації освітнього законодавства є особливо актуальним, що підтверджується думкою Д. Вергелеса про високу ефективність цього процесу. Завдяки кодифікації досягається не лише формальне, а й змістовне вдосконалення правових норм, яке додає їм цілісності та узгодженості [32, с. 12–14].

Наша країна має позитивний досвід у кодифікації освітнього законодавства, що сягає коренями ще до 1922 року. Тоді було ухвалено Кодекс законів про народну освіту УРСР, розробку якого здійснили у вкрай стислий термін. Підготовка почалася в липні того ж року, завершилася у вересні, а обговорення та внесення поправок тривали менш ніж два місяці. Вже 22 листопада 1922 року президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету офіційно затвердила кодекс, який набув чинності з 25 листопада. Водночас усі положення чинних законів про народну освіту, які суперечили новому документу, були скасовані. Кодекс упорядкував законодавчу основу, систематизував освітньо-виховну систему, визначив її організаційні форми,

головні завдання, підходи до діяльності та перспективи розвитку освітньої сфери [38].

Таким чином, можна дійти висновку, що кодифікація правових норм є важливим і необхідним етапом для вдосконалення нашого законодавства. Вона дозволить узгодити чинні нормативно-правові акти, виявити та усунути недоліки, замінити застарілі норми, оновити понятійний апарат та запровадити нові визначення. У результаті цього законодавча база у сфері освіти стане більш цілісною, актуальною та ефективною для практичного застосування.

М.І. Легенький підкреслює доцільність розробки нового освітнього кодексу, що може бути реалізоване через два підходи до кодифікації. Перший передбачає створення такого кодексу шляхом об'єднання вже існуючих дієвих і ефективних норм освітнього законодавства, тобто через безпосередню кодифікацію. Другий включає інкорпорацію, яка забезпечить систематизацію поточного освітнього законодавства, ліквідацію правових прогалин та суперечностей, а також впровадження сучасних правових норм, які відповідатимуть вимогам сьогодення та сприятимуть підвищенню ефективності правового регулювання у цій сфері [124]. Це видається вдалою ідеєю, яка потребує більш глибокого наукового дослідження та залучення професійної участі юристів-практиків. Сучасна реальність диктує необхідність подальшої модернізації національної системи освіти. Сьогоднішній день ставить перед суспільством виклик внесення змін і доповнень до чинної законодавчої бази, включаючи такі закони, як «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», а також розробку нових законопроектів, зокрема «Про виховання дітей та молоді» і «Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я (спеціальну освіту)».

Р. Шаповал звертає увагу на необхідність уже сьогодні запроваджувати у вищих навчальних закладах, що займаються підготовкою майбутніх педагогів, обов'язкову навчальну дисципліну, таку як «Освітнє право» або «Правове регулювання освітньої діяльності». Ця ініціатива дозволить значно покращити рівень підготовки педагогічних працівників і сприятиме їхній

ефективній діяльності в умовах сучасних викликів. Зокрема, зазначається, що для успішної реалізації функцій освітньої галузі в умовах ринкової економіки та євроінтеграції необхідне радикальне переосмислення сутності освітніх послуг. Це вимагає впровадження нових підходів до розв'язання проблем, пов'язаних із функціонуванням освітньої сфери [297].

Такі обставини диктують потребу у впровадженні якісно інших механізмів регулювання освітньої діяльності та управління закладами освіти. Особливості кожного ринку, включаючи ринок освітніх послуг, формуються низкою факторів, таких як попит, пропозиція, ринкова ціна і рівень конкуренції.

Крім того, ключовим фактором успішного розвитку людського потенціалу та конкурентоспроможності людських ресурсів стає адаптивність системи освіти та професійної підготовки до стрімких змін у кон'юнктурі попиту і пропозиції на світових ринках праці. Не менш важливим є забезпечення підготовки робочої сили, чиї професійні й кваліфікаційні характеристики цілком відповідають сучасним потребам соціально-економічного розвитку суспільства. Усі ці виклики та вимоги потребують комплексного переосмислення ролі освіти як основи для інтеграції нових підходів до управління й функціонування галузі у широкому економічному та соціальному контекстах [297].

Ми повністю підтримуємо точку зору автора щодо необхідності введення до навчального процесу нових, насправді актуальних дисциплін, які будуть всебічно розглядати сучасний стан освітньої сфери. Вони не лише відображатимуть новітні підходи до викладання, але й слугуватимуть засобом демонстрації реалій, характерних для сучасної системи освіти, адже в умовах швидкоплинного розвитку технологій і суспільних запитів вона потребує постійного оновлення.

Варто зазначити, що серед визначальних особливостей держав із високим рівнем конкурентоспроможності їхніх національних економік простежується перехід від моделі екстенсивного використання людських

ресурсів із недостатньо високим рівнем базової професійної підготовки до стратегії інтенсивного залучення висококваліфікованих фахівців. Саме ця категорія працівників характеризується підвищеною гнучкістю у прийнятті рішень у середовищі, яке швидко адаптується до змін, спричинених впровадженням новітніх технологій.

У контексті динамічного розвитку високотехнологічних секторів економіки дедалі виразнішою стає тенденція до зростання попиту на спеціалістів-універсалів. Це професіонали нового типу, які не обмежуються вузькоспеціалізованими знаннями у своїй галузі, а водночас вдало опановують практичні навички підприємницької діяльності та управління. Такий підхід сприяє не лише їх особистісному зростанню, а й посиленню економічного потенціалу суспільства, що стає одним із ключових чинників успіху у світі з високим рівнем конкуренції [297].

На думку Р. Шаповала, освітній ринок, виступаючи частиною ринку послуг, тісно взаємодіє з іншими ринковими секторами та охоплює класичні елементи. Його стан і технічні процеси безпосередньо залежать від правових норм, рівня розвитку мережі навчальних закладів, професійної підготовки викладачів тощо. Однак, відмінною рисою цього ринку є його висока залежність від державного регулювання. Правове забезпечення освітньої сфери визначає діяльність її суб'єктів, способи реалізації поставлених завдань, а також засоби досягнення цілей, поєднуючи це все із відкритістю та прозорістю інформаційних процесів. Отже, на основі аналізу ідеї загального державного добробуту в галузі освіти та реального її стану формується модель діяльності галузі, що супроводжується структурними перетвореннями в освітній сфері [297].

Формування законодавчо-нормативної бази має бути спрямоване на визначення правових, організаційних і фінансових основ для забезпечення інноваційного розвитку системи національної освіти, з урахуванням глобалізаційних тенденцій і сучасних викликів. Процес її оновлення

передбачає розробку нових законодавчих і нормативно-правових актів, а також вдосконалення чинних. Зокрема, це включає:

- підготовку пропозицій щодо внесення змін до статті 53 Конституції України [113], з метою вдосконалення структури національної освіти відповідно до міжнародної стандартної класифікації;

- запровадження змін до Бюджетного кодексу України [26], що передбачають включення видатків на дошкільну та позашкільну освіту до переліку витрат, які здійснюються з місцевих бюджетів різних рівнів і враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів;

- оптимізація системи оплати праці педагогічних, науково-педагогічних працівників, фахівців та інших співробітників освітніх закладів. Зміни будуть спрямовані на гарантування державних зобов'язань, встановлених статтею 57 Закону України «Про освіту» [225];

- розробка та ухвалення Кодексу законів України про освіту, а також нових редакцій ключових нормативно-правових документів, зокрема: Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» та змін до Закону України «Про охорону дитинства»;

- внесення змін до законодавчої бази з огляду: на усунення негативних наслідків демографічної кризи; забезпечення підтримки дошкільної та шкільної освіти у сільській місцевості (розробка альтернативних моделей організації навчання, запровадження коригувальних коефіцієнтів для фінансування малокомплектних шкіл, зменшення нормативів наповнюваності класів і груп тощо); врегулювання питань підготовки молодших спеціалістів на базі вищих професійних училищ і професійних коледжів;

- окремо слід розробити механізми надання пільгових кредитів для спорудження чи придбання житла педагогічними й науково-педагогічними працівниками. У контексті впровадження інновацій в освіті необхідна розробка, затвердження та реалізація Національної рамки кваліфікацій;

- крім того, актуальним є створення, нормативне затвердження та запровадження до освітньої практики низки положень, зокрема: щодо

післядипломної освіти; організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої та позашкільної освіти; функціонування ресурсних центрів дистанційного навчання; атестації керівників освітніх закладів; і соціально-педагогічного патронату. Одночасно варто вдосконалювати систему освіти шляхом розроблення інших нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення її якості й ефективності;

- розробка низки важливих ініціатив, зокрема: порядку формування державного замовлення для підготовки кваліфікованих робітників та фахівців із вищою освітою; переліку й нормативів щодо платних освітніх послуг; науково обґрунтованої методики прогнозування ринку праці з урахуванням програм розвитку економічних галузей; нових Державних санітарних норм і правил утримання навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу; сучасних вимог із проєктування та будівництва приміщень для дитячих садків та загальноосвітніх шкіл; оновлених нормативів, що регламентують санітарно-гігієнічні вимоги до утримання приміщень дошкільних закладів; нормативно-правових документів з питань бібліотечно-інформаційного забезпечення всіх учасників навчально-виховного процесу;

- затвердження ключових документів і списків, таких як: перелік кваліфікаційних характеристик для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти; державний перелік професій для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах;

- створення правових та економічних механізмів заохочення роботодавців і потенційних інвесторів до активної участі у зміцненні матеріально-технічної бази системи освіти, підтримці розвитку професійно-технічних і вищих навчальних закладів, а також сприянні відновленню трудових ресурсів країни;

- забезпечення рівноправних умов для використання приміщень і доступу до комунальних послуг навчальними закладами різних форм власності;

- удосконалення нормативно-правової бази в пріоритетних напрямках діяльності навчальних закладів, включно із питаннями: управління освітою на всіх рівнях; проведення моніторингу й оцінки якості освіти; матеріально-технічного та інформаційно-комунікаційного оснащення освітніх установ; правового захисту освітніх інновацій та науково-педагогічних досягнень як об'єктів інтелектуальної власності; пільгового відвідування театральномистецьких заходів (театрів, музеїв, виставок) учнями, вихованцями та студентами; механізмів забезпечення педагогічних працівників у сільській місцевості житлом з безоплатним опаленням і електропостачанням, а також організацією їхнього підвезення до місця роботи [158].

А. Монаєнко розглядає фундаментальні принципи, які мають керувати процесом розвитку й удосконалення законодавства у сфері освіти. На його думку, для забезпечення ефективності й послідовності цього процесу слід орієнтуватися на кілька ключових аспектів.

Перш за все, необхідно гарантувати єдність, системність і наступність у прийнятті нормативно-правових документів різного рівня та статусу, що дозволить вибудувати цілісну законодавчу базу, яка забезпечить стабільність і логічну спадкоємність правового регулювання. Важливим є також уніфікований підхід до законодавчого визначення розподілу повноважень між органами державної влади — законодавчими, виконавчими — і структурами, відповідальними за управління освітньою галуззю. Це сприятиме злагодженій роботі всіх учасників процесу, запобігаючи надмірному дублюванню функцій та неузгодженості в прийнятті рішень.

Ще одним принциповим напрямом є кодифікація нормативно-правових актів, що стосуються освіти. Важливо впорядкувати ці акти відповідно до основних об'єктів правовідносин, що забезпечить зручність їх застосування й підвищить ефективність правового регулювання у визначених сферах. Соціальна база нормативних документів має бути широко представлена, тобто враховувати інтереси та потреби всіх зацікавлених сторін — від учасників

освітнього процесу до суспільства в цілому. Це забезпечить легітимність і підтримку ухвалених норм у реальному житті.

Нарешті, одним із найбільш важливих принципів є забезпечення контрольованості виконання положень нормативно-правових актів. Постійний моніторинг та актуалізація виконання правових норм дадуть змогу оперативно реагувати на виклики і здійснювати коригування в правовому регулюванні освітньої галузі з метою забезпечення її динамічного розвитку й відповідності сучасним вимогам [149, с. 176-178].

Розгляд цього питання дає підстави зробити висновок, що нині наша країна має гостру потребу у вдосконаленні та розробці нових нормативно-правових актів, які забезпечуватимуть ефективне регулювання освітньої сфери. Важливо, щоб при підготовці цих нормативних документів враховувались напрацювання науковців, що досліджують цю галузь і пропонують дієві способи покращення практичної складової законодавчої бази.

Слід також наголосити, що сьогодні існує значна кількість відомств та інституцій, відповідальних за внесення змін, моніторинг ефективності, актуальності та виконання нормативно-правових актів. Однак реформа освітньої галузі триває занадто повільно, і її поточні результати не можна вважати ані прогресивними, ані такими, що повністю відповідають стандартам Європейського Союзу.

На нашу думку, доцільно було б оптимізувати взаємодію існуючих державних органів шляхом їх об'єднання або чіткого перерозподілу обов'язків. Функцію контролю за цими процесами варто централізовано закріпити за Міністерством освіти і науки України.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що освітнє законодавство залишається недосконалим і містить суттєві прогалини, які потребують оперативного розв'язання та узгодження.

У процесі дослідження адміністративно-правових основ реформування правничої освіти в Україні мною було розроблено Проект Закону України «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання правничої освіти» (Додаток Є).

До Проекту змін у Законі України «Про освіту» запропоновано такі доповнення:

- у частині 5 статті 5 запропоновано розширити формулювання, передбачивши здійснення правової просвіти населення. У межах цієї ініціативи доцільним є створення юридичних клінік при кожному закладі вищої освіти з юридичним факультетом. Це надасть можливість залучати державну фінансову підтримку для їхнього розвитку, сприятиме практичній підготовці студентів-правників, а також збільшить кількість громадян з базовими правовими знаннями, що позитивно вплине на загальний рівень правосвідомості країни;

- у абзацах 1 та 2 частини 1 статті 21 (Спеціалізована освіта) запропоновано доповнення щодо визначення спеціалізованої освіти як форми освітньої діяльності мистецького, спортивного, військового, правоохоронного або наукового спрямування. Передбачено її здобуття через формальну, неформальну або інформальну освіту з акцентом на інтегрований навчальний процес усіх рівнів з врахуванням індивідуальних здібностей. У частині 5 варто додатково визначити освіту правоохоронного спрямування разом із поняттями та рівнями, затвердивши її стандарти спільним наказом МВС і МОН України (або лише МВС). Це сприятиме регламентуванню специфіки закладів освіти правоохоронного профілю, відмежовуючи їх від загальної правничої сфери під юрисдикцією МОН.

До Закону України «Про повну загальну середню освіту»:

- у частині 1 статті 15 (Виховний процес) доцільно додати положення, що виховний процес повинен включати формування розуміння необхідності навчання протягом життя та правової просвіти. Це дозволить посилити значення правничої освіти та підвищити рівень правової культури в суспільстві.

До Закону України «Про вищу освіту»:

- абзац 3 частини 2 статті 6 (Атестація здобувачів освіти) варто доповнити, дозволивши закладам вищої освіти застосовувати різні форми атестації поряд із ЄДКІ, за умови проведення таких заходів в онлайн-форматі з відеоспостереженням та веденням запису. Це забезпечить прозорість і технологічний контроль процесу.

Також пропонується розширити перелік платних послуг на основі статті 73 Закону України «Про вищу освіту». У ньому можна передбачити надання абітурієнтам навчання із використання штучного інтелекту для аналізу документів, роботи з освітніми платформами, створення презентацій тощо. Окрім цього, рекомендується запропонувати вивчення іноземних мов на запит студентів, а також додаткові заняття з англійської мови. Такі навички є надзвичайно важливими для сучасних студентів, зокрема майбутніх правників, і стають невід'ємною складовою їхньої професійної діяльності.

Ураховуючи сучасні виклики й роль правничої сфери в суспільстві, оновлення та відкриття для широкого обговорення Концепції Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії є важливим кроком для забезпечення якісної юридичної освіти та розвитку правничої спільноти.

За словами дослідника А. Бойка: «...останнє десятиліття позначилося значними змінами у світі, що вимагає реструктуризації існуючих освітніх систем для адекватної підготовки громадян до сучасних реалій життя» [236, с. 5]. Це завдання охоплює оновлення освіти у відповідь на динамічну модернізацію суспільства, збільшення фінансування та поліпшення ресурсної бази освітньої сфери, а також впровадження інших необхідних заходів для забезпечення її ефективності.

Для подолання парадоксів, притаманних нинішній системі освіти, доцільно ініціювати комплексну Державну програму з відновлення професійної спроможності України, поєднану з розробкою програми прогнозування потреб економіки у кваліфікованих кадрах. Також важливо забезпечити населення актуальною інформацією щодо вимог ринку праці та

перспектив працевлаштування. Ефективна модернізація національної системи освіти можлива лише за умови консолідації ресурсів держави та громадянського суспільства, запровадження раціональної економічної стратегії в освітньому секторі й створення гармонійної моделі спільного управління.

3.2 Інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації

Юридична освіта сьогодення стикається з численними викликами, обумовленими стрімким розвитком соціальних, політичних та технологічних аспектів суспільства. Традиційні підходи, що десятиліттями домінували у навчанні правників, поступово втрачають свою ефективність і не можуть повністю задовольнити потреби сучасного світу. Це стосується як теоретичного компоненту, так і практичної підготовки, яка є ключовою для успішної реалізації кар'єри в умовах глобалізованої та цифрової правової спільноти.

Однією з основних слабких сторін є слабе поєднання теорії з практикою. Студенти юридичних факультетів нерідко зіштовхуються з ситуаціями, коли їхні академічні знання не забезпечують належної готовності до вирішення реальних правових задач. Вирішення цієї проблеми потребує інноваційних підходів до навчального процесу. Разом із цим не менш важливим є розвиток у студентів критичного мислення, навички самостійного аналізу інформації та прийняття раціональних рішень. Швидкоплинний характер сучасного світу робить ці компетентності необхідними, однак класичні освітні методи часто залишають молодих фахівців без належної адаптивності.

Інший важливий чинник — технологічний прогрес. Інформаційні технології, штучний інтелект, блокчейн-технології та цифрові платформи

давно стали частиною правової сфери і змінюють вимоги до юристів. Сучасні фахівці повинні володіти не лише глибокими юридичними знаннями, а й розумітися на технологічних інструментах і вміти ними користуватися. Таким чином, інтеграція новітніх методів навчання в освітній процес стає життєво необхідною [356].

Традиційні лекції, семінари й іспити вже не забезпечують належного рівня підготовки до роботи в умовах цифровізації правових процесів. Юрист майбутнього має бути не лише знавцем права, а й впевненим користувачем сучасних технологій. Юридична освіта постійно змінюється у відповідь на нові виклики світу, адже правова система, як і вимоги до її фахівців, стають дедалі складнішими. Настав час для поступового переходу від класичних підходів до інтегрованих, спрямованих на поєднання академічної глибини з практичною і технологічною компетентністю.

Аналізуючи питання впровадження інноваційних підходів у викладання юридичних дисциплін, важливо досягнути значення термінів, які використовуються в цьому контексті. Термін «інновація» має своє коріння в англійському слові «innovation», що перекладається як нововведення, оновлення або вдосконалення. У науковій та довідковій літературі цей термін розглядається з кількох точок зору: як нововведення, а також як сукупність дій, спрямованих на інтеграцію нових технологій, технічних розробок чи винаходів у різні сфери діяльності, включно з економікою [31, с. 506].

Інновація — впровадження у різних сферах суспільного життя здобутків інтелектуальної або науково-технічної діяльності, спрямованих на підвищення ефективності процесів чи покращення їхніх результатів [20, с. 126–127].

Отже, коли ми розглядаємо поняття інновації, варто зазначити, що йдеться про процес створення або впровадження абсолютно нових ідей, рішень чи продуктів, а також систематичне вдосконалення властивостей тих, що вже існують, або відновлення їхньої функціональності. Це може стосуватися як матеріальних інновацій, так і нововведень у сфері організації, технологій чи послуг, які значною мірою змінюють підходи до вирішення

існуючих завдань. Відповідно до чинного законодавства України, зокрема ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації офіційно трактуються як новостворені або запроваджені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція чи послуги. До них також належать організаційно-технічні рішення різного спрямування — виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, які здатні істотно підвищити ефективність структури і рівня якості як у виробничій сфері, так і у соціальному секторі. Таким чином, інновація є ключовим рушієм прогресу, адже сприяє розробці і впровадженню значущих покращень, які позитивно впливають на розвиток суспільства та економіки загалом [216].

У Положенні, яке регламентує здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти, під терміном «інноваційна діяльність у сфері освіти» розуміється процес, спрямований на створення та впровадження у галузь освіти результатів наукових досліджень і розробок [207].

У сучасних наукових дослідженнях під інноваційним розвитком освіти пропонується розуміти цілісну систему нововведень, які докорінно змінюють підходи до освітнього процесу та його результатів. Такі новації сприяють створенню вдосконалених або принципово нових освітніх і дидактичних систем, педагогічних технологій та практик. Це охоплює розробку методів, форм і засобів для гармонійного розвитку особистості, удосконалення організації навчального процесу та виховання, а також впровадження управлінських технологій для ефективного керування всією системою освіти, з урахуванням сучасних теорій педагогіки [253, с. 10].

Таким чином, як на доктринальному рівні, так і на нормативному, поступово вибудовується стратегічний пріоритет у сфері розвитку освіти, який спрямований на задоволення потреб у впровадженні інноваційних підходів до навчання. Інноваційне навчання зазвичай розглядають як процес освітньої та навчальної діяльності, орієнтований на активне реагування на стрімкі зміни у навколишньому світі. Воно базується на формуванні та розвитку різнопланових форм мислення, стимулюванні творчих здібностей і

формуванні високого рівня соціальної адаптивності особистості. Цей підхід відкриває нові можливості для створення гнучких та актуальних моделей освітнього процесу, які відповідають викликам сучасності [284].

Узагальнена модель інноваційного навчання орієнтована на активну участь здобувачів вищої освіти у самому процесі навчання. Вона передбачає можливість практичного застосування отриманих знань у реальних умовах, представлення концепцій та інформації у різноманітних форматах, а також сприйняття навчання як колективної діяльності, а не просто індивідуальної роботи. Основний акцент робиться на самому процесі засвоєння знань, а не лише на механічному запам'ятовуванні інформації [164, с. 51].

Інноваційні підходи до викладання правничих дисциплін становлять ключовий чинник у модернізації юридичної освіти в добу глобалізації, активного впровадження цифрових технологій і стрімкої трансформації правових систем та процесів [316, с. 101-115]. Сучасні освітні практики вимагають не лише ґрунтовного засвоєння теоретичних знань, але й формування комплексних компетенцій, зокрема аналітичного мислення, критичного підходу до вирішення проблем, майстерності аргументації та практичної орієнтованості в розв'язанні професійних задач. Особливістю інновацій у сфері юридичної освіти є інтеграція новітніх технологій, активізація навчальних методів із фокусом на міждисциплінарний підхід, що готує студентів до роботи в умовах сучасного правового середовища.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) набувають дедалі більшого значення в освітньому процесі, відкриваючи нові горизонти для отримання знань. Використання цифрових інструментів сприяє забезпеченню доступності освітніх ресурсів, стимулює взаємодію між студентами та викладачами й створює умови для гнучкої організації навчання. Зокрема, запровадження онлайн-курсів, вебінарів і цифрових освітніх платформ дозволяє студентам юридичних факультетів отримувати актуальні й практично спрямовані знання, виходячи за межі традиційного формату лекцій і друкованих навчальних матеріалів [338].

Одним із найперспективніших напрямів у цифровізації юридичної освіти є впровадження віртуальних судових платформ. Віртуальні суди надають студентам можливість розвивати професійні навички за допомогою симуляції судових засідань у максимально наближених до реальних умов обставинах. Це сприяє детальному ознайомленню зі специфікою судового процесу та адаптації до роботи в умовах цифрового середовища. Завдяки таким інструментам майбутні юристи мають змогу вдосконалювати аргументацію, майстерність переговорів, а також ефективно координувати свою діяльність із клієнтами й іншими учасниками судового процесу. Подібні інноваційні підходи створюють передумови для формування фахівців, здатних адаптуватися до викликів сучасних правових систем і потреб глобалізованого світу [310].

Таблиця 3.1.

Інноваційні методи навчання правничих дисциплін

Інноваційний метод навчання	Опис методу	Переваги для студентів
Кейс-метод	Аналіз і вирішення правових проблем на основі реальних юридичних ситуацій.	Сприяє формуванню критичного мислення та здатності ухвалювати аргументовані рішення за умов невизначеності.
Моделювання судових процесів (мок-трайал)	Під час симуляцій судових засідань студенти виконують функції адвокатів, суддів та прокурорів, що дає їм можливість практично	Розвиває здібності до переконливої аргументації, вдосконалює майстерність публічних виступів і сприяє ефективному використанню теоретичних знань на практиці.

	застосовувати набуті знання та розвивати професійні навички.	
Електронні платформи для правового аналізу	Застосування спеціалізованих баз даних, таких як LexisNexis та Westlaw, а також інструментів для аналізу законодавчих актів.	Сприяє формуванню навичок ефективної роботи з масштабними масивами правової інформації та освоєнню сучасних технологій.
Проектне навчання	У межах групових проектів студенти займаються розв'язанням складних правових завдань, що сприяє розвитку їхнього професійного мислення та навичок співпраці.	Сприяє покращенню командної взаємодії та відкриває можливості для вирішення актуальних правових питань.
Інтерактивні лекції з використанням мультимедіа	Застосування відео, презентацій, інфографік та інших мультимедійних ресурсів для освітніх цілей.	Сприяє зростанню інтересу до навчання та спрощує опанування складних концепцій.
Гейміфікація	Застосування ігрових методів, таких як правові змагання чи конкурси, у освітньому процесі.	Посилює мотивацію до навчання, стимулює розвиток стратегічного мислення та здатність приймати швидкі рішення.
Онлайн-курси та MOOC (масові відкриті онлайн-курси)	Участь в онлайн-платформах, що надають доступ до курсів із правничих дисциплін, розроблених університетами з усього світу.	Можливість ознайомитися з міжнародним досвідом, гнучкий розклад занять та перспектива навчання за кордоном.
Системи автоматизован	Застосування програмного забезпечення для надання	Допомагає студентам опанувати роботу з

ого правового консультуванн я	юридичних консультацій на основі реальних кейсів.	автоматизованими системами та знаходити оперативні рішення.
-------------------------------------	--	---

**Джерело: авторська розробка на основі теоретичного аналізу наукових джерел.*

Таблиця 3.1 представляє сучасні інноваційні підходи до викладання правничих дисциплін, описуючи їх основні характеристики та потенційні переваги для студентів юридичних факультетів.

Серед ключових напрямів реформування юридичної освіти особливу увагу приділено впровадженню активних методів навчання. Такий підхід спрямований на розвиток аналітичного та критичного мислення, залучаючи студентів до інтерактивного освітнього процесу замість пасивного сприйняття лекцій [343]. До цих методів належать:

1. Кейсовий метод: студенти аналізують реальні чи умовні юридичні ситуації, вивчають їх з правової точки зору та шукають оптимальні рішення відповідно до чинного законодавства. Це дає змогу розвивати навички роботи з правовими документами, а також формувати здатність приймати виважені рішення в конкретних умовах.

2. Рольові ігри: цей підхід передбачає, що студенти виконують ролі учасників реальних або вигаданих правових сценаріїв. Наприклад, вони можуть брати участь у моделюванні судових процесів або вести переговори між сторонами у справі. У процесі вони вчаться аргументувати свої позиції, взаємодіяти з іншими учасниками процесу, а також ухвалювати обґрунтовані рішення на основі доступних даних.

3. Симуляції: студенти працюють в умовах, максимально наближених до реальної юридичної практики. Це включає оперування такими інструментами, як контракти, позови чи судові рішення. Такий метод дозволяє їм відчувати

специфіку професійної діяльності юриста та отримати практичний досвід у вирішенні правових завдань.

Застосування цих інноваційних підходів робить процес навчання більш динамічним, сприяючи не лише засвоєнню теоретичних знань, а й формуванню практичних навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності [117; 118].

Активні методи навчання не лише сприяють розвитку практичних навичок, а й стимулюють студентів до глибшого розуміння юридичних концепцій. Завдяки безпосередній взаємодії з навчальним матеріалом вони концентруються не лише на його зазубрюванні, а й на осмисленні основних принципів права. Такі підходи також розвивають вміння працювати в команді, покращують комунікативні здібності й допомагають навчитися швидко приймати обґрунтовані рішення в умовах реальної юридичної практики. Вкрай важливо, аби майбутні юристи усвідомлювали необхідність безперервного професійного розвитку, оскільки правова система постійно змінюється, і адаптація до нових викликів стає невід'ємною складовою їхньої роботи. Інноваційні підходи в освітньому процесі сприяють формуванню цих компетенцій через інтерактивні та практико-орієнтовані методи, що дозволяє студентам бути готовими до сучасних викликів у сфері юриспруденції.

Інноваційні методи навчання в правничих дисциплінах відіграють ключову роль у трансформації юридичної освіти, яка має відповідати динамічним вимогам сучасного правового середовища. Технологічний прогрес, глобалізаційні процеси та зміни у правозастосуванні створюють виклики, з якими традиційні освітні підходи вже не здатні впоратися належним чином. У цьому контексті впровадження новаторських методик стає необхідною умовою модернізації юридичної освіти [349, с. 120-135]. Такі підходи забезпечують високий рівень професійної підготовки студентів, які матимуть змогу ефективно працювати в умовах змінного, глобалізованого середовища. Новації в навчанні сприяють не тільки засвоєнню фундаментальних знань із права, але й розвитку прикладних навичок, що

особливо важливо для успішної роботи в реальних умовах юридичної практики.

Сучасну юридичну освіту орієнтовано на підготовку здобувачів, які володіють не лише теоретичними знаннями, відірваними від реалій, а й практичними навичками, які дають змогу ефективно застосовувати ці знання у конкретних правових ситуаціях. На сьогодні існує широкий спектр методик професійно-спрямованого навчання, що сприяють імітації аспектів професійної діяльності юриста. Зокрема, В. Луппа пропонує класифікувати їх на дві основні групи: традиційні (лекції, дискусії, практичні тренінги, демонстрації) та інноваційні (активні й інтерактивні методи), у які входять, серед іншого, моделювання судових процесів, ділові ігри тощо [131, с. 188].

Дослідниця Н. Артикуца пропонує розгорнуту систему класифікації методів викладання, яка охоплює декілька ключових аспектів і враховує різноманітні характеристики навчального процесу. Вона виділяє п'ять основних критеріїв для цієї класифікації:

По-перше, за типами навчальних робіт, які виконують студенти. Сюди відносяться усні та письмові завдання, заняття, що проводяться в аудиторії, самостійна робота студентів та позааудиторні активності. Крім того, враховується також форма організації навчання — це можуть бути загальні (колективні) завдання, групові проєкти чи індивідуальні роботи.

По-друге, за джерелом отримання знань і способами формування практичних навичок та вмінь. Сюди включаються лекції, аналіз документів, робота із законодавчими джерелами, використання візуальних допоміжних матеріалів та інші форми передачі знань.

По-третє, за ступенем активності та характером участі студентів у навчальному процесі. Цей критерій дозволяє розділити методи на активні (що заохочують взаємодію і високу залученість), інтерактивні (передбачають взаємодію між учасниками навчання) і пасивні (де студенти здебільшого сприймають інформацію).

По-четверте, за рівнем традиційності та новизни викладання. У цьому випадку методи поділяються на традиційні або класичні та інноваційні, які базуються на новаторських підходах і сучасних технологіях.

І нарешті, по-п'яте, за авторством методів. Тут розрізняють оригінальні або авторські методики, створені конкретними викладачами чи науковцями, і загальні або дидактичні підходи, більш загальноновживані у навчанні.

Таким чином, запропонована класифікація є досить всебічною та може бути використана як базовий орієнтир для систематизації педагогічних технологій відповідно до специфічних цілей і потреб навчального процесу. [12].

Загалом погоджуючись із запропонованими класифікаціями, варто додатково розширити їх, запропонувавши ще один критерій, а саме спосіб взаємодії учасників освітнього процесу. Доцільно розрізняти реальні (контактні) та віртуальні (онлайн) методи навчання. Реальні методи передбачають безпосередню, синхронну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, тоді як віртуальні основані на дистанційній, безконтактній комунікації через цифрові пристрої та Інтернет у віртуальній аудиторії. Таке навчання може відбуватися як у синхронному, так і в асинхронному режимах.

Для стимулювання пізнавальної активності у педагогічній практиці було розроблено значну кількість інноваційних методів навчання, орієнтованих на розкриття особистісного потенціалу здобувачів вищої юридичної освіти. Зокрема, ефективним інструментом для підвищення якості знань, умінь та навичок студентів під час вивчення юридичних дисциплін стало застосування різноманітних сучасних методів і форм навчальної роботи. До них належать метод конкретних ситуацій (кейс-метод), аналіз помилок, правових колізій і казусів, розбір критичних ситуацій, рольові ігри (наприклад, виконання ролей законодавця, судді, прокурора, адвоката, слідчого, експерта, юрисконсульта або клієнта). Також використовуються проблемний (пошуковий) метод, дискусії, дебати та переговори (включаючи запрошення експертів), метод мозкового штурму, оцінювання дій учасників (у форматі «займи позицію»),

моделювання правових ситуацій, PRES-формула, групові та індивідуальні тренінги [34, с. 665-669].

Інші ефективні методи включають інтерв'ю, аудіовізуальний підхід, публічні виступи, проєктну діяльність, навчальні «полігони», організацію ділових поїздок, використання методу діалогу Сократа, побудову «дерева рішень» тощо. Уся ця система спрямована на багатоаспектний розвиток здобувачів освіти та формування в них професійних компетентностей на високому рівні [12; 72; 31].

М. Гросу акцентує увагу на важливості використання моделювання та рольових ігор у викладанні юридичних дисциплін, підкреслюючи, що основна мета їх застосування полягає у створенні сценаріїв, які відповідають тематиці, а також у стимулюванні студентів до розвитку соціальних навичок, критично важливих для формування кваліфікованих юристів. Серед ключових переваг таких методів зазначається можливість залучення студентів до аналізу та оцінювання життєвих ситуацій. Ці інструменти сприяють активному залученню студентів до навчального процесу, дозволяючи їм на практиці опановувати специфіку реальних випадків. У рамках юридичної освіти це може включати судові вправи, розробку стратегій переговорів, спостереження за підписанням контрактів або участь у рольових іграх з питань альтернативного врегулювання спорів. Такі підходи є ефективними для формування навичок аргументації, аналізу текстів та дослідницьких компетенцій, які неодмінно стануть основою їхньої професійної діяльності. [327].

Сьогодні інноваційні методи навчання, які вже успішно впроваджені та апробовані в системі традиційного контактного навчання, набувають нового виміру завдяки цифровій трансформації освіти і переходу до дистанційного онлайн-навчання. Освітнє середовище вимушене адаптуватися до сучасних вимог за допомогою онлайн-інструментів, таких як Canva, Prezi, LearningApps, Kahoot, Mural, Padlet, Quizizz, Gamilab тощо. Ці цифрові платформи стають

ключовими елементами переходу від звичайного інноваційного навчання до концепту Smart-освіти.

Smart-освіта базується на декількох принципових положеннях: легкість і швидкість адаптації до рівня і потреб здобувачів освіти; активний обмін знаннями та ідеями між учасниками освітнього процесу; персоналізація навчальних курсів залежно від їхніх завдань і компетенцій; економія часу за рахунок доопрацювання існуючого контенту, замість створення його з нуля. Крім того, така модель освіти є зрозумілою та зручною в управлінні як на рівні окремих навчальних закладів через гнучкість процесів, так і на зовнішньому рівні.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітній простір відкриває нові можливості для використання мультимедійних засобів та переходу у цифрове середовище навчання. E-learning та інноваційні мультимедіатехнології суттєво підсилюють мотивацію до навчання, сприяючи глибшому зануренню у процес пізнання завдяки ефективній візуалізації навчального матеріалу [142, с. 25–26].

Сучасний світ стрімких технологічних змін вимагає від професіоналів, зокрема юристів, постійного самовдосконалення для збереження конкурентоспроможності та професійної компетентності. Ідея «навчання впродовж життя» (lifelong learning, LLL) стає ключовою у цьому процесі, адже вона охоплює не лише формальну вищу освіту, а й неформальне та інформальне навчання. Наприклад, масові відкриті онлайн-курси (Massive Open Online Courses, MOOC) на платформах HELP, Alison, AME, Eduonix, Coursera, EdX, FUN, University of the People, Future Learn, Canvas, Udacity, OpenSAP, Skillshare та інших надають можливість здобувати нові юридичні знання або поглиблювати існуючі у вузькопрофільних спеціалізаціях.

Однак цифрова трансформація освіти — це виклик не тільки для студентів чи слухачів, а й для викладачів, які мусять адаптувати інноваційні методики викладання до цифрового середовища. Для викладання юридичних дисциплін сьогодні важливими є такі інструменти:

- системи електронного забезпечення навчання. Платформи, як-от Blackboard, ClassDojo, Edmodo, Schoology, Seesaw, Skooler, а також популярні в українських закладах освіти Google Classroom та Moodle, дозволяють організовувати навчальний процес через Smart-комплекси дисциплін. Вони сприяють оцінюванню результатів роботи студентів, формуванню стійкого зворотного зв'язку та загальному управлінню освітнім процесом;

- платформи для відеоконференцій і командної роботи. Застосування сервісів Dingtalk, Google Meet, Microsoft Teams, Zoom, BigBlueButton допомагає створювати віртуальні аудиторії для проведення занять у форматі інтерактивних лекцій, дискусій, дебатів чи переговорів. Викладачі можуть запрошувати експертів, організовувати «мозкові штурми», а також активності для практичного засвоєння знань. Наприклад, ділові рольові ігри сприяють розвитку правової аргументації. Рольовими темами можуть бути: «Модельне судове засідання ЄСПЛ», «Проведення допиту свідка або потерпілого», «Очна ставка», «Законотворча діяльність» або «Пред'явлення особи для впізнання»;

- інструменти для створення цифрового навчального контенту. Онлайн-сервіси Thinglink, Buncee, Quizlet, Nearpod, Pear Deck, Squigl, Classtime, Kahoot, LearningApps надають можливість розробляти інтерактивні вправи та ігри. Це можуть бути вікторини (наприклад: «Знай свої права», «Дотримуйся обов'язків»), опитування або головоломки у вигляді кросвордів чи пазлів.

Інтеграція таких інструментів дозволяє ефективніше використовувати цифрові можливості в освітньому процесі та сприяє розвитку не лише теоретичних знань студентів, але й їхніх практичних умінь із застосуванням реалістичних сценаріїв.

Підготовка сучасного юриста як висококваліфікованого та конкурентоспроможного спеціаліста вимагає від закладу вищої освіти створення інноваційного Smart-комплексу навчальних дисциплін. До такого комплексу входять інтерактивні презентації, SCORM-пакети, цифрові Smart-підручники, навчальні відеоматеріали та інші ресурси, які базуються на

використанні онлайн-інструментів, хмарних технологій та мультимедійних засобів.

Не менш важливим аспектом викладання юридичних дисциплін є застосування методу «media learn», тобто навчання за допомогою медіа. Завдяки стрімкому розвитку платформ спільного доступу та соціальних мереж, таких як YouTube, Facebook, Twitter та інших, цей метод стає особливо результативним. Використання медіа відкриває можливість моделювати проблеми, інтегровані у складні соціальні контексти, що сприяє формуванню практичних навичок студентів. Такий підхід дозволяє їм демонструвати свої знання й компетенції у вирішенні проблематичних ситуацій, максимально наближених до реальних умов [335].

Одним із перспективних напрямів цифрових освітніх інновацій стало впровадження елементів STEM-освіти у викладання юридичних дисциплін. STEM-освіта визначається як комплексний підхід до педагогічного процесу, спрямований на розвиток інтелектуальних, пізнавальних і творчих здібностей молоді. Цей рівень навичок виступає ключовим фактором конкурентоспроможності на сучасному ринку праці, адже охоплює готовність до вирішення складних завдань, розвиток критичного мислення, креативності, когнітивної гнучкості, вміння співпрацювати, управляти та реалізовувати інноваційні стратегії. Головний принцип STEM-освіти — інтеграція — забезпечує модернізацію методологічних основ навчання, оновлення змісту й обсягу навчальних матеріалів природничо-математичного циклу, а також технологізацію освітнього процесу. Це дозволяє формувати компетентності учнів на якісно новому рівні [45, с. 155–157].

Сучасний етап розвитку STEAM-освіти стає ключовим рушієм модернізації вітчизняної юридичної освіти, надаючи новий імпульс підготовці покоління правників, здатних відповідати викликам інноваційного суспільства. Використання проблемно-орієнтованих методів навчання сприяє формуванню креативної, конкурентоспроможної особистості, яка цінує

інновації, демонструє ефективну комунікацію та швидко адаптується до змін динамічного світу.

Цифрова трансформація вимагає переосмислення підходів до викладання у системі вищої юридичної освіти, оскільки в умовах «цифрового буму» та інформаційного перевантаження правники повинні не лише вміти коректно трактувати законодавчі норми, але й приймати обґрунтовані рішення та працювати у команді. Це можливо лише за умови цифровізації інноваційних освітніх підходів і оновлення освітньої філософії, яка має ґрунтуватися на принципах рівноправ'я, доступності, ефективності та усунення бар'єрів. Важливо враховувати вплив зовнішніх факторів і внутрішню мотивацію учасників навчального процесу для досягнення поставлених цілей.

Подальші наукові дослідження у сфері інноваційних педагогічних методів є критично важливими для вдосконалення процесу навчання. Вони сприяють підвищенню якості правничої освіти та формуванню правової культури у майбутніх фахівців. Глибше дослідження цих тем відкриє можливість створення більш ефективних освітніх систем, адаптованих до сучасних викликів у галузі права та освіти загалом. Це дозволить юридичній освіті задовольнити потреби сьогодення, підвищуючи професіоналізм та готовність випускників до постійно змінюваного правового середовища.

3.3 Імплементация європейських стандартів у систему правової освіти України

Євроінтеграція є поступовим і всебічним процесом наближення України до Європейського Союзу [325]. Важливою складовою загального інтеграційного процесу нашої держави є адаптація освітньої системи України до спільного європейського освітнього простору. Цей напрямок передбачає перетворення національних освітніх стандартів таким чином, щоб вони відповідали загальноєвропейським вимогам і принципам, що, своєю чергою,

вимагає адаптації чинної нормативно-правової бази до стандартів ЄС. Крім того, питання інтегрованості відіграє ключову роль у формуванні сучасної молодіжної політики України. У рамках Національної молодіжної стратегії до 2030 року [219] інтегрованість трактується як систематичне підвищення рівня мобільності молоді, її соціального включення та культурної інтеграції у життя як всередині країни, так і за її межами.

Варто зазначити, що тривалий період на території Європи не існувало унормованої спільної системи для оцінювання ефективності діяльності закладів вищої освіти. Однак важливий крок у цьому напрямку було зроблено у 2000 році зі створенням Європейської мережі гарантії якості у вищій освіті (ENQA) [321; 261]. Її поява стала результатом багаторічних зусиль європейських країн у цій сфері. Зокрема, її фундамент сформувався на основі результатів «Європейського пілотного проекту з оцінки якості вищої освіти», який реалізувався у 1994–1995 роках. Додатково значний вплив мали матеріали Рекомендацій Єврокомісії з питань сприяння європейському співробітництву у забезпеченні якості вищої освіти (98/561/ЄС від 24 вересня 1998 року) [249], а також принципові постулати Болонської декларації 1999 року [352], що задекларувала ключові завдання інтеграції освітніх систем.

Для подальшого укріплення системи забезпечення якості освіти в рамках Болонського процесу міністри освіти країн-учасниць під час Берлінської конференції від 19 вересня 2003 року висунули низку важливих завдань перед ENQA [321]. Одним із основних доручень стало розроблення спільних «стандартів, процедур та рекомендацій із забезпечення якості» у співпраці з провідними європейськими організаціями у галузі вищої освіти. У цій роботі взяли участь такі ключові структури, як Європейська асоціація університетів (EUA) [70], Європейська асоціація вищих навчальних закладів неуніверситетського типу (EURASHE) [323], а також Європейське студентське бюро (ESIB) [70], яке у 2007 році отримало нову назву – Європейська студентська спілка (ESU) [324]. Об'єднавшись у так звану «групу E4», ці організації спільно працювали над створенням основоположних документів,

які сьогодні становлять базис для розвитку систем гарантії якості в освітньому просторі Європи.

Розроблені стандарти та рекомендації, відомі як European Quality Assurance Standards and Guidelines (ESG) [322], були ухвалені під час конференції в Бергені у 2005 році. Вони створені з метою надання підтримки вищим навчальним закладам у розробленні власних систем забезпечення якості освіти та агентствам, що виконують відповідні перевірки. ESG фактично заклали основу єдиних вимог до забезпечення якості освіти в межах європейського освітнього простору [190].

Фінальним кроком у формуванні європейської системи забезпечення якості вищої освіти стало створення 4 березня 2008 року в Брюсселі Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR), ініційованого групою E4. Основною вимогою для внесення до цього реєстру була відповідність Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), а також низці інших критеріїв, визначених у звіті групи E4 під час конференції в Лондоні у 2007 році [347].

Сучасна Європейська система забезпечення якості освіти ґрунтується на Європейських стандартах та рекомендаціях (ESG), які охоплюють три аспекти забезпечення якості: внутрішнє забезпечення у вищих навчальних закладах, зовнішнє оцінювання якості освіти та забезпечення стандартів діяльності агенцій, що відповідають за зовнішнє забезпечення якості. Серед ключових завдань цієї системи можна виділити кілька основних напрямів. По-перше, це створення умов для належного ресурсного забезпечення освітніх закладів, включаючи кадрові, фінансові, матеріальні, інформаційні, наукові та навчально-методичні ресурси. По-друге, організація навчального процесу має відповідати сучасним вимогам та тенденціям розвитку національної й світової економіки та освіти. По-третє, здійснюється постійний моніторинг і контроль за діяльністю ВНЗ та якістю підготовки фахівців на інституційному, державному та міжнародному рівнях.

Загалом впровадження європейських стандартів у систему вищої освіти України передбачає не лише технічну або нормативну адаптацію, а й зміну самої філософії освітнього процесу. Це високий пріоритет у контексті забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному рівні та створення умов для постійного вдосконалення всіх компонентів освітньої діяльності [39, с. 171].

Відповідно до п. 20 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію», стандарт – це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [162]. Під саме європейським стандартом прийнято розуміти – регіональний стандарт, прийнятий європейською організацією стандартизації [347].

Якість вищої освіти визначається як сукупність характеристик особистості з вищою освітою, які відображають її професійну компетентність, ціннісні орієнтири та соціальну спрямованість. Ці риси забезпечують здатність не лише задовольняти власні духовні й матеріальні потреби, але й ефективно відповідати на запити суспільства [225]. Система якості, на думку експертів, являє собою цілісну сукупність елементів, які включають організаційну структуру, розроблені методики, налагоджені процеси та залучені ресурси. Усі ці складові спрямовані на забезпечення ефективного управління якістю та досягнення поставлених стандартів у будь-якій сфері діяльності. Такий підхід дозволяє підприємствам і організаціям підтримувати високий рівень продуктивності, оптимізувати робочі процеси та гарантувати, що кінцевий продукт чи послуга відповідають очікуванням споживачів і вимогам ринку [100, с. 82-87].

У вузькому розумінні процес впровадження європейської системи забезпечення якості у вищій освіті переважно зводиться до адаптації законодавчих актів Європейського Союзу [325] з подальшим створенням

процедур та порядку їх реалізації на національному рівні. Цей підхід включає інтеграцію положень європейського права у національні законодавчі та нормативні бази, забезпечуючи їхню відповідність міжнародним стандартам. Проте у ширшому контексті такий процес охоплює значно більше: тлумачення прийнятих норм, створення умов для їх практичного застосування та механізми моніторингу й контролю за їх належним виконанням. Крім того, великий акцент робиться на забезпеченні того, щоб державні органи влади не лише приймали ці положення, але й успішно втілювали їх у життя, формуючи таким чином єдину правову й інституційну архітектуру, що відповідає загальноєвропейським вимогам у сфері вищої освіти [330].

Як демонструє рис. 3.1, європейські стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти поділяються на три ключові компоненти:

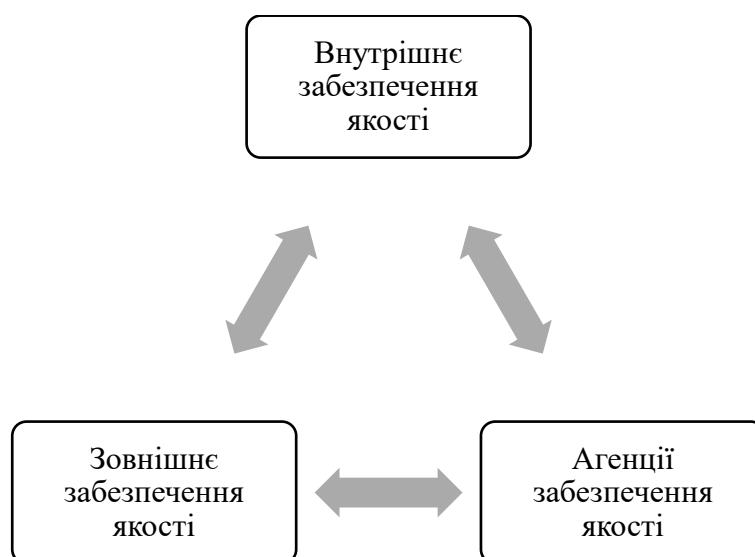

Рис. 3.1. Компоненти європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості у вищій освіті

**Джерело: [187]*

Проте важливо розуміти, що ці складові тісно взаємопов'язані й формують цілісну основу європейської системи забезпечення якості. Зокрема, компонент зовнішнього забезпечення тісно підтримує і доповнює критерії внутрішнього забезпечення, створюючи безпосередній зв'язок між

внутрішніми заходами, що впроваджуються закладом освіти, та процесами зовнішнього оцінювання. Таким чином, ці три елементи функціонують як єдина комплексна система, забезпечуючи узгодженість і ефективність у межах окремих закладів або освітніх установ. Крім того, до цієї системи активно долучаються й інші зацікавлені сторони. Саме тому розглядати ці компоненти потрібно виключно як цілісний механізм.

Як зазначає Н. Іваницька [87, с. 202-209] сучасні напрями розвитку міжнародної співпраці у сфері юридичної освіти охоплюють кілька ключових аспектів, які можна класифікувати за соціально-економічними, політичними та правовими ознаками. У соціально-економічній площині вони включають такі феномени, як глобалізація та інтернаціоналізація освітніх процесів, формування уніфікованої освітньої системи, а також посилення соціальної мобільності [87, с. 205]. Політичний вимір характеризується наступними змінами: відхід від біполярної моделі міжнародної співпраці, утворення глобальних надтериторіальних структур, таких як Європейський Союз, що спричиняє розмивання меж між внутрішнім і зовнішнім середовищем політичної діяльності, а також між внутрішньою та зовнішньою політикою, важливою складовою якої є політика у сфері вищої освіти. Правові аспекти спрямовані на вдосконалення законодавства з метою усунення бар'єрів, які перешкоджають реалізації ефективних механізмів міжнародного співробітництва в галузі освіти [84, с. 114-115].

У ході проведеного комплексного аналізу нормативно-правових актів доходимо висновку, що імплементація європейських стандартів у систему правової освіти України сьогодні активно здійснюється через наступні механізми:

1. Оновлення та удосконалення нормативно-правової бази реформування правової освіти (вказане питання було нами детально розкрито в п. 1.2. дисертації).
2. Процесуальні зміни процесу здобуття вищої правової освіти, що базуються на впровадженні реформ освітнього процесу (наприклад,

впровадження шкали ЄКТС в освітній (поширена в європейських університетах, яка надає змогу порівнювати результати навчання українських та європейських студентів і сприяє їхній мобільності); запровадження інклюзивної та дуальної освіти. Інклюзивна освіта передбачає створення сприятливого середовища для навчання студентів з особливими освітніми потребами. Натомість дуальна освіта комбінує теоретичну підготовку у навчальних закладах із практичною складовою на підприємствах, що суттєво підвищує шанси випускників на успішне працевлаштування) [52].

3. Підняття рівня правової культури у студентів. Правова культура – це система правових уявлень і поглядів, знань і навичок, правових цінностей щодо стану правової реальності, завдяки яким особистість може здійснювати правомірну поведінку та виявляти громадсько-правову активність. Слушною є думка І. Яковюка, який зазначає, що правова культура майбутніх юристів є дієвим інструментом, за допомогою якого держава впливає на соціальне середовище, визначає правові потреби та орієнтири [289].

4. Посилення міжнародного співробітництва. Так, В. Ломака у своєму дослідженні зазначає, що міжнародне співробітництво є невід’ємною засадою ефективної діяльності ЗВО та виокремлює глобальний, національний та інституційний рівні міжнародного співробітництва. Науковець зазначає, що глобальний рівень передбачає імплементацію програм в сфері освітньої політики міжнародних організацій (Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організації Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світового банку тощо). До національний рівень міжнародної співпраці науковець включає створення міжнародних науково-освітніх мереж, імплементацію програм ЄС (Erasmus+) та інших міжнародних ініціатив, що дозволяють здобувачам освіти, викладачам та науковцям здійснювати обміни, брати участь у спільних проектах і отримувати новий академічний досвід. Інституційний рівень обумовлює поглиблення освітньої інтеграції та активізує

співпрацю між окремими ЗВО, реалізуючи програми академічної мобільності [196, с. 38-39].

Міжнародне співробітництво у сфері правової освіти реалізується через членство в ленство в неурядових студентських організаціях (Європейській асоціації студентів правників (ELSA), Міжнародній асоціації студентів правників (IAPSS), Європейській асоціації університетів (EUA), Європейській асоціації юридичних факультетів (ELFA)), а також в професійних асоціаціях (Європейській асоціації публічного права (EPLO), Міжнародній асоціації конституційного права (IACL), Міжнародній асоціації кримінального права (AIDP), Міжнародній асоціації юридичної науки (AIDEA), Європейській асоціації місцевої демократії (ALDA)) [25].

Вважаємо за доцільне у нашому дослідженні звернути увагу на перелік основних проектів міжнародного співробітництва у сфері вищої юридичної освіти в Україні (Табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Основні міжнародні проекти у сфері юридичної освіти в Україні

Назва	Зміст
<i>Загальноєвропейська конвергенція правових, економічних і культурологічних основ попередження корупції</i>	Формування у майбутніх юристів таких компетенцій, які є необхідними для поширення європейських стандартів доброчесної поведінки під час здійснення професійної діяльності та застосування елімінації корупції у сфері публічно-правових відносин
<i>HELP (Освіта в галузі прав людини для юристів) для України, у тому числі під час війни за сприяння Офісу Ради Європи</i>	Безкоштовна освіта у галузі прав людини для юристів, здобувачів освіти юридичних спеціальностей, зокрема під час війни. Підвищення кваліфікації юристів в Україні (суддів, прокурорів, адвокатів, інших працівників суду та здобувачів-юристів) з метою ефективного застосування ними європейських стандартів у галузі прав людини, зокрема під час війни; розробка нового курсу з міжнародного гуманітарного права та прав людини
<i>Горизонт Європа</i>	Рамкова програма ЄС із наукових досліджень та інновацій, метою реалізації якої є надання фінансування для розвитку української науки

Європейська навчальна фундація European Training Foundation (ETF)	Агенція ЄС для інтеграції освітніх програм до європейських стандартів у країнах із перехідною економікою
Міжнародна європейська інноваційна науково-технічна програма EUREKA	Відкрита платформа для міжнародного співробітництва у сфері інновацій
<i>Міжнародні юридичні змагання з міжнародного публічного права імені Ф. Джессапа за сприяння Міжнародної асоціації студентів права</i>	Формування професійної компетентності майбутніх юристів-міжнародників; вдосконалення дослідницьких та адвокаційних навичок у здобувачів; формування стандартів професійної поведінки; активізація академічної мобільності та організація навчальних візитів
<i>Програма «Нове правосуддя» Агентства США з міжнародного розвитку</i>	Зміцнення суддівської незалежності; підвищення підзвітності та прозорості судової влади; підвищення якості юридичної освіти, зокрема вдосконалення підготовки кадрів для судової системи.
<i>Програма ЄС та Ради Європи «Сприяння освіті у сфері прав людини та демократичного громадянства у країнах Східного партнерства»</i>	Сприяння обміну досвідом між партнерськими країнами, підтримка інтеграції та подальшого розвитку освіти для демократичного громадянства й освіти у галузі прав людини
<i>Примусова праця і міграція: ефективні дії країн Вишеградської четвірки і Східноєвропейського партнерства</i>	Аналіз результатів зусиль держав Вишеградської четвірки та Східного партнерства, бізнесу, громадських організацій та наукових спільнот щодо боротьби з примусовою працею, впровадження інструментів ідентифікації та запобігання цим загрозам
<i>Право-Justice</i>	Поширення правосуддя європейських стандартів; підтримка євроінтеграції органами юстиції; сприяння у розслідуванні воєнних злочинів; надання експертної підтримки органам судової влади
<i>Підтримка удосконалення юридичної освіти та розвитку освіти з прав людини в Україні</i>	Проект ОБСЄ щодо поліпшення юридичної освіти в Україні шляхом створення необхідних передумов для удосконалення методик і використання сучасних підходів до викладання правничих дисциплін

Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів	Інвестиційний проєкт Світового Банку щодо реформування вищої освіти в Україні
<i>Проект Erasmus+</i>	
<i>CRIMHUM</i>	Модернізація магістерських програм для майбутніх суддів, прокурорів, слідчих з урахуванням європейських стандартів з прав людини; навчання викладачів українських ЗВО з метою викладання курсів з кримінального права англійською мовою
<i>HRLAW</i>	Підтримка у подоланні викликів, пов'язаних зі впровадженням європейської політики та міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини; створення Офісу студентського омбудсмена та запровадження Кодексу академічної доброчесності
Напрямок <i>Jean Monet</i>	Проект Еразмус+ у галузі євроінтеграції, співпраця ЗВО для вивчення та дослідження досвіду ЄС для України
<i>Проект Erasmus+ Жан Моне</i>	
<i>Демократична децентралізація як європейський досвід публічного управління</i>	Сприяння миру, політичній та соціально-економічній стабільності в Україні; подолання опору європейським змінам у Східній Україні, зокрема у Харківській області за допомогою комплексу освітніх заходів
<i>Європейська інтеграція: законодавство та інтернет речей</i>	Демонстрація юридичної складності впровадження інтернету речей; тлумачення законодавства ЄС у галузі інформаційних технологій; порівняльний аналіз національного та європейського законодавства у цій галузі
<i>Транскарпатський центр Жана Моне з дослідження європейських стратегій розвитку</i>	Запровадження стратегій ЄС у сфері вищої освіти в контексті положень Угоди про Асоціацію; розвиток транскордонної співпраці із ЗВО Карпатського регіону; створення інформаційно-консультативного Тренінгового офісу.

**Джерело: авторська розробка на основі теоретичного аналізу наукових джерел; [196].*

Аналіз чинної нормативно-правової бази та матеріалів Міністерства освіти і науки України дозволяє дійти висновків щодо необхідності

впровадження низки заходів для імплементації ключових засад європейської системи якості вищої освіти на території України. Це, зокрема, такі кроки:

1. Розробка рекомендацій для впровадження Національних стандартів і принципів забезпечення якості, що узгоджуються з вимогами Європейського простору вищої освіти.
2. Створення акредитаційної системи та Національного освітнього акредитаційного центру.
3. Впровадження правових механізмів забезпечення участі роботодавців у процесах контролю якості й формуванні суспільної відповідальності за рівень вищої професійної освіти.
4. Збільшення залученості студентів до національних систем забезпечення якості через відповідні заходи.
5. Удосконалення рейтингових систем для оцінювання діяльності закладів вищої освіти.
6. Запровадження систематичного моніторингу якості вищої освіти, що враховує глобальний, європейський і національний досвід.
7. Забезпечення прозорості та доступності інформації про якість вищої освіти на рівні кожного університету, національному та міжнародному рівнях.
8. Розширення міжнародної участі України у зовнішніх системах забезпечення якості.

На основі аналізу Європейських стандартів у сфері забезпечення якості можна визначити основні напрями для адаптації цієї моделі в Україні. Вони стосуються як внутрішніх, так і зовнішніх процедур контролю якості, а також роботи спеціалізованих агенцій.

Перш за все, необхідно чітко визначити стратегії та тактичні кроки щодо забезпечення якості освіти. Ці позиції мають бути закріплені у вигляді офіційних політик, процедур і відповідальних виконавців із належним правовим статусом.

Другою ключовою умовою є встановлення і дотримання прозорих критеріїв, які стануть основою будь-якої діяльності у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Третій напрям — залучення всіх зацікавлених сторін до процесів забезпечення якості, включаючи студентів, роботодавців, представників громадськості та інших партнерів.

Четверте — забезпечення публічності і доступності інформації про якість освіти через регулярний моніторинг та звітність університетів, уповноважених установ і незалежних агенцій.

Таким чином, реалізація зазначених напрямів сприятиме більш успішному впровадженню європейських стандартів в українську систему вищої освіти та її інтеграції у глобальний освітній простір.

На законодавчому рівні Закон України «Про вищу освіту» [225] закладає основи для європеїзації державної політики у сфері вищої освіти. У статті 3 цього Закону визначено, що принцип міжнародної інтеграції системи вищої освіти України та її включення до європейського простору базується на збереженні та розвитку досягнень і найкращих традицій національної освітньої системи. Це передбачає сприяння сталому розвитку суспільства шляхом створення умов для формування конкурентоспроможних людських ресурсів і забезпечення навчання протягом усього життя. Такий підхід є одним із ключових принципів державної політики у сфері вищої освіти [225]. Для впровадження положень цього закону була ухвалена Стратегія розвитку вищої освіти України на період 2022–2032 років [267].

Крім того, впровадження ефективних механізмів забезпечення якості, таких як стандартизовані іспити, структуровані процедури оцінювання та внутрішній аудит освітньої діяльності, сприяло зростанню прозорості та підзвітності не лише на рівні окремих студентів, а й у межах всієї системи вищої освіти. Це відображається у більш детальному та об'єктивному аналізі академічної успішності здобувачів освіти, а також у постійному вдосконаленні ефективності роботи самих інституцій.

Інтеграція європейських стандартів у структуру української системи освіти відкрила значні можливості для міжнародного визнання дипломів і сприяла підвищенню мобільності студентів та викладачів. Значна частина молоді тепер має кращий доступ до програм обміну, можливість продовжувати навчання за кордоном або брати участь у спільних академічних проєктах із закордонними партнерами. Усе це не тільки розширює їхній власний світогляд і перспективи, а й водночас сприяє зміцненню міжнародної репутації української освіти як конкурентоздатної і адаптивної системи [130, с. 18-21].

Проте, реалізація цих стандартів у сфері вищої правової освіти виявила не лише переваги, а й певні виклики та труднощі. Серед таких вважаємо за необхідне виділити:

1. Недосконалість пропозиції, щодо зміни структури юридичної освіти, введення «наскрізної» підготовки правників. Вважаємо, що перехід на наскрізну підготовку правників за освітнім рівнем «Магістр» та відмова від підготовки правників за освітніми рівнями фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр та бакалавр права, є порушенням права на освіту.

2. Відміна заочної форми здобуття вищої правової освіти є також порушенням гарантованого Конституцією України та міжнародними нормативно-правовими актами права на рівний доступ до правової освіти на підвищення рівня правової культури громадян.

3. Впровадження атестації правників лише шляхом здачі ЄДКІ (Єдиного кваліфікаційного іспиту).

4. Скорочення годин проходження практики та обмеження фінансування різноманітних стажувань.

5. Встановити чіткі розмежування між здобувачами освіти за спеціальністю «право» та «правоохоронна діяльність».

Інноваційні парадигми юридичної освіти в Україні формуються в контексті глобальних трансформацій, які впливають на економічні процеси як окремих країн, так і цілих регіонів чи світу загалом. У цьому аспекті можна виокремити два рівні міжнародної взаємодії: співпраця між окремими

державами та колективні зміни, що зачіпають усі країни одночасно, наприклад, масовий перехід на дистанційне навчання через пандемію. При цьому кожна країна має свою унікальну специфіку системи вищої освіти, власні труднощі та шляхи їх вирішення.

Підтримка впровадження європейських стандартів в українську освітню систему створює фундамент для інтеграції країни до європейського освітнього простору попри наявні виклики. Це не лише відкриває нові горизонти конкурентоздатності на глобальному рівні, але й надає українським студентам і випускникам доступ до освіти, яка відповідає найвищим міжнародним стандартам. Європейський підхід зумовив покращення структурної розробки курсів, механізмів оцінювання знань та забезпечення високих стандартів якості. Такі зміни сприяють кращому оцінюванню успішності студентів, ефективності навчальних закладів і їхній відповідності актуальним міжнародним вимогам.

Крім того, європейські підходи до управління стимулювали оптимізацію управлінських процесів, вдосконалення організаційних структур і більш ефективний розподіл ресурсів. Це поліпшило операційну діяльність закладів освіти, збільшило ефективність їх роботи та сприяло налагодженню співпраці як між навчальними установами всередині країни, так і на міжнародному рівні. Для студентів та випускників зближення з європейськими стандартами стало додатковою перевагою: вони отримали можливість здобувати сучасну освіту, яка визнається у світі, а також брати участь у різноманітних програмах академічного обміну. Це значно підвищує репутацію української освіти за кордоном і спрощує працевлаштування випускників на міжнародному ринку праці.

Таким чином, інтеграція європейських стандартів до освітнього сектору України є складним, але необхідним процесом, який вимагає скоординованих зусиль уряду, закладів освіти та різних зацікавлених сторін. Попри всі виклики, існують вагомі підстави вважати, що поступова імплементація цих стандартів сприятиме успіху реформ та інтеграції до європейського освітнього простору.

Висновки до Розділу 3

Розділ присвячений аналізу перспектив та напрямків реформування правової освіти в Україні. У ньому розглянуто питання вдосконалення нормативно-правової бази освіти, інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації та питання про імплементацію європейських стандартів у систему правової освіти України. На підставі цього сформульовано такі висновки:

1. У процесі виконаного теоретико-правового аналізу узагальнено результати наукових досліджень, здійснених низкою учених та визначено, що формування нормативно-правової бази освіти має бути спрямоване на визначення правових, організаційних і фінансових основ для забезпечення інноваційного розвитку системи національної освіти. Внесені пропозиції про дослідження позитивного іноземного досвіду в цьому аспекті та впровадження їх у практичну діяльність в Україні.

2. Науковою новизною є запропонований Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання правничої освіти» (Додаток Є). Запропоновано внести зміни до Закону України «Про освіту», а саме: у частині 5 статті 5 запропоновано розширити формулювання, передбачивши здійснення правової просвіти населення. У межах цієї ініціативи доцільним є створення юридичних клінік при кожному закладі вищої освіти з юридичним факультетом; у абзацах 1 та 2 частини 1 статті 21 (Спеціалізована освіта) запропоновано доповнення щодо визначення спеціалізованої освіти як форми освітньої діяльності мистецького, спортивного, військового, правоохоронного або наукового спрямування. До Закону України «Про повну загальну середню освіту» у частині 1 статті 15 (Виховний процес) додати положення, що виховний процес повинен включати формування розуміння необхідності навчання протягом життя та правової просвіти. Закон України «Про вищу освіту», а саме абзац 3 частини 2 статті 6 (Атестація здобувачів освіти) доповнити, дозволивши

зкладам вищої освіти застосовувати різні форми атестації поряд із ЄДКІ, за умови проведення таких заходів в онлайн-форматі з відеоспостереженням та веденням запису. Також пропонується розширити перелік платних послуг на основі статті 73 Закону України «Про вищу освіту». У ньому можна передбачити надання абітурієнтам навчання із використання штучного інтелекту для аналізу документів, роботи з освітніми платформами, створення презентацій тощо.

3. З'ясовано, що однією з основних слабких сторін правової освіти є неефективне та недосконале поєднання теорії з практикою. Студенти юридичних факультетів нерідко зіштовхуються з ситуаціями, коли їхні академічні знання не забезпечують належної готовності до вирішення реальних правових задач. Вирішення цієї проблеми потребує інноваційних підходів до навчального процесу.

4. Систематизовано та запропоновано перелік інноваційних підходів до викладання правничих дисциплін через використання нових активних методів навчання, а саме: кейсовий метод, рольові ігри, симуляції, моделювання правових ситуацій, метод публічних виступів та інтерв'ю, тощо.

5. Наголошено на необхідності використання цифрових технологій під час здобуття правової освіти. Особливий акцент робимо на ідеї «навчання впродовж життя» (lifelong learning, LLL), яка є ключовою для професіоналів у сфері права.

6. Запропоновано використання наступних сучасних цифровізаційних інструментів у процесі викладання правових дисциплін: - використання нових систем електронного навчання таких як Blackboard, ClassDojo, Edmodo, Schoology, Seesaw, Skooler, разов з уже відомими та популярними в українських закладах освіти Google Classroom та Moodle; - застосування сервісів Dingtalk, Google Meet, Microsoft Teams, Zoom для моделювання судових засідань, проведення дебат, допитів; - Thinglink, Buncsee, Quizlet, Nearpod, Pear Deck, Squigl, Classtime, Kahoot, LearningApps, як

інструментів створення цифрового контенту для розроблення інтерактивних вправ, ігр.

7. Доведено, що підготовка сучасного юриста як висококваліфікованого та конкурентоспроможного спеціаліста вимагає від закладу вищої освіти створення інноваційного Smart-комплексу навчальних дисциплін. До такого запропоновано включити інтерактивні презентації, SCORM-пакети, цифрові Smart-підручники, навчальні відеоматеріали та інші ресурси, які базуються на використанні онлайн-інструментів, хмарних технологій та мультимедійних засобів.

8. Установлена необхідність застосування методу «media learn», тобто навчання за допомогою медіа у навчальному процесі майбутніх правників. Завдяки стрімкому розвитку платформ спільного доступу та соціальних мереж, таких як YouTube, Facebook, Twitter та інших, цей метод є особливо результативним. Використання медіа відкриває можливість моделювати проблеми, інтегровані у складні соціальні контексти, що сприяє формуванню практичних навичок студентів.

9. Сучасні напрямки розвитку правової освіти класифіковано за соціально-економічними (глобалізація та інтернаціоналізація освітніх процесів, формування уніфікованої освітньої системи, а також посилення соціальної мобільності); політичними (відхід від біполярної моделі міжнародної співпраці, утворення глобальних надтериторіальних структур); правовими (вдосконалення законодавства з метою усунення бар'єрів, які перешкоджають реалізації ефективних механізмів міжнародного співробітництва в галузі освіти) ознаками.

10. Ураховуючи позитивний іноземний досвід запропоновано імплементацію європейських стандартів у систему правової освіти України здійснювати через оновлення та удосконалення нормативно-правової бази реформування правової освіти; процесуальні зміни процесу здобуття вищої правової освіти; підняття рівня правової культури; посилення міжнародного співробітництва.

11. Установлено, що імплементація європейських стандартів в сфері правової освіти має не лише переваги, а й певні виклики та труднощі. Серед таких виділяємо: недосконалість пропозиції, щодо зміни структури юридичної освіти, введення «наскрізної» підготовки правників; відміна від заочної форми здобуття вищої правової освіти; впровадження атестації правників лише шляхом здачі ЄДКІ (Єдиного кваліфікаційного іспиту), відсутність альтернатив; скорочення годин проходження практики та обмеження фінансування правових стажувань; відсутність розмежувань між здобувачами освіти за спеціальністю «право» та «правоохоронна діяльність».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, щодо визначення адміністративно-правових засад реформування правової освіти, а також шляхів їх удосконалення. За результатами проведеного дослідження сформовано положення та висновки науково-теоретичного та практичного характеру, що спрямовані на досягнення поставленої в дисертації мети:

1. Визначено, що «юридична освіта» - це процес фахової підготовки правників, що охоплює взаємообумовлену і взаємопов'язану діяльність педагогів і здобувачів вищої освіти. Цей процес спрямовується на формування загальних і спеціальних компетентностей та досягнення програмних результатів навчання, які встановлюються стандартами вищої освіти в галузі 081 «Право» та відповідними освітніми програмами. «Правова освіта» - це процес здобуття знань, що на інтелектуальному, ідеологічному та емоційно-психологічному рівнях сприяє легітимізації законів, формує правову культуру, головним елементом якої є повага до Конституції та права загалом. В результаті проведеного дослідження робимо висновок, що правова освіта є ширшим поняттям ніж юридична освіта. Правова освіта є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

2. Узагальнено, що адміністративно-правове регулювання освіти є цілісною і взаємопов'язаною системою правових норм, визначених процедур та організаційно-управлінських механізмів, які зорієнтовані на забезпечення ефективного державного управління освітньою сферою. До ключових напрямків адміністративно-правового регулювання освіти віднесено: - формування необхідної правової бази та забезпечення умов для діяльності навчальних закладів усіх рівнів і типів; - визначення чітких правил, обов'язків та прав для всіх учасників освітнього процесу, включаючи учнів, студентів, педагогічних працівників, адміністрацію закладів освіти та органи влади; -

організація постійного моніторингу за дотриманням норм законодавства у сфері освіти, включаючи контроль за якістю надання освітніх послуг.

3. Нормативно-правова база реформування правової освіти становить собою комплексну систему нормативно-правових актів, серед яких: міжнародні договори; Конституція України; Закони України: «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту»; укази і розпорядження, видані Президентом України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази та інші підзаконні акти, розроблені Міністерством освіти і науки України, Міністерством економіки та торгівлі України, Міністерством фінансів України, а також нормативно-правові документи, затверджені місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

4. Визначено основні проблеми у сфері якості правової освіти, а саме: - розбалансованість системи правової освіти (велика кількість ЗВО, які готують юристів, але не пропонують належної якості; комерціалізованість правової освіти; відсутність прогнозу кадрових потреб щодо осіб з правовою освітою; відсутність обґрунтування кваліфікаційних вимог до посад, де вимагається наявність юридичної освіти); - відсутність конкуренції у правовій освіті; - система вступу у правничі школи не гарантує відбір мотивованих та здатних до навчання абітурієнтів; - організація навчання в правничих школах не відповідає сучасним потребам ринку; - недостатність ефективного та незалежного контролю результатів навчання; - низька педагогіко-професійна компетентність викладацького складу у деяких вищих навчальних закладах, які забезпечують юридичну освіту.

5. Запропоновано під впливом цифровізації на правову освіту розуміти – процес впровадження та використання цифрових технологій і переведеної в цифрову форму інформації під час здійснення освітнього процесу майбутнього правника та провадження навчального процесу з

використанням інструментів цифрових технологій. Автором розроблено та запропоновано взяти до відома Програму впровадження цифровізації в освітній процес з підготовки майбутніх правників.

6. Висунуто пропозицію щодо введення в правовий обіг категорії «адміністративно-правові інструменти реалізації реформ у правовій освіті», під якою розуміти зовнішньо виражену дію органів публічної адміністрації в сфері освіти, яка являє собою чітко визначену сукупність прийомів і засобів, застосування яких приводить до юридичних наслідків, що здійснюються в межах компетенції та з метою реалізації реформ у сфері правової освіти.

7. До інструментів реалізації реформ у сфері правової освіти в Україні запропоновано віднести: адміністративні нормативні акти (Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, регіональні стратегії розвитку освіти), адміністративні індивідуальні акти, адміністративні договори, інші акти у сфері правової освіти (плани заходів, інвестиційні програми, проекти спрямовані на розвиток сфери правової освіти, тощо).

8. Використано системний підхід та проведено систематизацію адміністративно-правових інструментів реалізації реформ у правовій освіті, шляхом виокремлення чотирьох груп інструментів: *перша група* – нормативно-правові акти в сфері освіти, що мають загальнодержавний характер і багаторазове застосування; *друга група* – індивідуальні адміністративні акти у сфері реалізації реформ у правовій освіті; *третьа група* – адміністративний договір; *четверта група* – акти-плани, програми, проекти.

9. Доведено, що державно-приватне партнерство є надзвичайно актуальним у сфері освіти. Поєднання сильних сторін держави та бізнесу може зумовити підвищення якості освіти в Україні, зумовити розробку ефективного механізму управління освітою, мотивувати до професійного зростання вчителів та викладачів. Зроблено висновок, що наявність взаємодії державних органів, ВНЗ та бізнесу через державне приватне партнерство саме у процесі реформування правової освіти буде запорукою побудови якісного правового демократичного суспільства.

10. Виокремлено принципи на яких побудована взаємодія державного та приватного сектору у процесі здобуття правової освіти, а саме: принцип багатосторонності партнерства; принцип довготривалого партнерства; принцип інтернаціональності; принцип рівності; принцип відкритості; принцип дотримання конструктивного діалогу; принцип взаємної довіри. Запропоновано модель взаємодії державного та приватного сектору у процесі здобуття правової освіти, визначено основні та додаткові суб'єкти такої взаємодії.

11. Запропоновано план реалізації Моделі багатостороннього державного приватного партнерства щодо підготовки майбутніх правників, яка має наступний вигляд: пошук кандидата отримати правову освіту; надіслання органами державної влади, органами місцевого самоврядування пропозицій кандидатів з переліку талановитої молоді бізнесу (стейкхолдерам); створення Робочої групи щодо обговорення пілотного проекту про впровадження ефективного багатостороннього державного приватного партнерства щодо кваліфікованої підготовки майбутніх правників з затвердженням Положення про неї; укладання Договору про державне приватне партнерство між суб'єктами пілотного проекту та розробка Робочою групою Програми розвитку державно-приватного партнерства; активна робота Робочої групи; послідовна реалізація запланованих заходів для досягнення поставлених цілей; аналіз та оцінка рівня досягнення бажаних результатів; оформлення результатів для фіксування успішного досвіду. Розроблену Модель багатостороннього державного приватного партнерства щодо підготовки реалізувати через втілення в життя Пілотного проекту «Правова освіта без обмежень».

12. Узагальнено результати наукових досліджень, здійснених низкою учених та визначено, що формування нормативно-правової бази освіти має бути спрямоване на визначення правових, організаційних і фінансових основ для забезпечення інноваційного розвитку системи національної освіти. Науковою новизною є запропонований Проект Закону України «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання правової освіти» (Додаток Є). Вважаємо за необхідне внести зміни до Закону України «Про освіту», а саме: у частині 5 статті 5 запропоновано розширити формулювання, передбачивши здійснення правової просвіти населення. У межах цієї ініціативи доцільним є створення юридичних клінік при кожному закладі вищої освіти з юридичним факультетом; у абзацах 1 та 2 частини 1 статті 21 (Спеціалізована освіта) запропоновано доповнення щодо визначення спеціалізованої освіти як форми освітньої діяльності мистецького, спортивного, військового, правоохоронного або наукового спрямування. До Закону України «Про повну загальну середню освіту» у частині 1 статті 15 (Виховний процес) додати положення, що виховний процес повинен включати формування розуміння необхідності навчання протягом життя та правової просвіти. Закон України «Про вищу освіту», а саме абзац 3 частини 2 статті 6 (Атестація здобувачів освіти) доповнити, дозволивши закладам вищої освіти застосовувати різні форми атестації поряд із ЄДКІ, за умови проведення таких заходів в онлайн-форматі з відеоспостереженням та веденням запису. Також пропонується розширити перелік платних послуг на основі статті 73 Закону України «Про вищу освіту». У ньому можна передбачити надання абітурієнтам навчання із використання штучного інтелекту для аналізу документів, роботи з освітніми платформами, створення презентацій тощо.

13. Систематизовано та запропоновано перелік інноваційних підходів до викладання правничих дисциплін через використання нових активних методів навчання, а саме: кейсовий метод, рольові ігри, симуляції, моделювання правових ситуацій, метод публічних виступів та інтерв'ю, тощо. Наголошено на необхідності використання цифрових технологій під час здобуття правової освіти. Особливий акцент зроблено на ідеї «навчання впродовж життя» (lifelong learning, LLL), яка є ключовою для професіоналів у сфері права.

14. Запропоновано використання наступних сучасних цифровізаційних інструментів у процесі викладання правових дисциплін: - використання нових систем електронного навчання таких як Blackboard, ClassDojo, Edmodo, Schoology, Seesaw, Skooler, разом з уже відомими та популярними в українських закладах освіти Google Classroom та Moodle; - застосування сервісів Dingtalk, Google Meet, Microsoft Teams, Zoom для моделювання судових засідань, проведення дебат, допитів; - Thinglink, Buncsee, Quizlet, Nearpod, Pear Deck, Squigl, Classtime, Kahoot, LearningApps, як інструментів створення цифрового контенту для розроблення інтерактивних вправ, ігр. Доведено, що підготовка сучасного юриста як висококваліфікованого та конкурентоспроможного спеціаліста вимагає від закладу вищої освіти створення інноваційного Smart-комплексу навчальних дисциплін. До такого запропоновано включити інтерактивні презентації, SCORM-пакети, цифрові Smart-підручники, навчальні відеоматеріали та інші ресурси, які базуються на використанні онлайн-інструментів, хмарних технологій та мультимедійних засобів. Установлена необхідність застосування методу «media learn», тобто навчання за допомогою медіа у навчальному процесі майбутніх правників.

15. Сучасні напрямки розвитку правової освіти класифіковано за соціально-економічними (глобалізація та інтернаціоналізація освітніх процесів, формування уніфікованої освітньої системи, а також посилення соціальної мобільності); політичними (відхід від біполярної моделі міжнародної співпраці, утворення глобальних надтериторіальних структур); правовими (вдосконалення законодавства з метою усунення бар'єрів, які перешкоджають реалізації ефективних механізмів міжнародного співробітництва в галузі освіти) ознаками.

16. Запропоновано імплементацію європейських стандартів у систему правової освіти України здійснювати через оновлення та удосконалення нормативно-правової бази реформування правової освіти; процесуальні зміни процесу здобуття вищої правової освіти; підняття рівня правової культури;

посилення міжнародного співробітництва. Доведено, що потребують уваги проблеми, які виникають при впровадженні європейських стандартів у систему правової освіти України: недосконалість пропозиції, щодо зміни структури юридичної освіти, введення «наскрізної» підготовки правників; відміна заочної форми здобуття вищої правової освіти; впровадження атестації правників лише шляхом здачі ЄДКІ (Єдиного кваліфікаційного іспиту), відсутність альтернатив; скорочення годин проходження практики та обмеження фінансування правових стажувань; відсутність розмежувань між здобувачами освіти за спеціальністю «право» та «правоохоронна діяльність».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Д.С. Механізм формування професійної етики в системі державного управління: специфіка та проблематика. Вісник ЖДТУ. Сер. : Економічні науки. 2019. № 1 (87).
2. Адміністративне право України ХМД. Заг. адміністративне право. Акад. курс. : підручник / В. Галуцько, В. Олефір, Ю. Гридасов, А. Іванищук, С. Короєд. Херсон, 2013. Т. 1. 393 с. С. 323–324.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В.Галуцько, П. Діхтієвський, О.Кузьменко та ін. ; за ред. В.Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с URL: <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/%D0%90%D0%94%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E-%D0%B2%D0%B8%D0%B4.-%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5-2021.pdf>
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19688/1/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%90%D0%94%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%95-%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%908-ilovepdf-compressed-1%20%281%29.pdf>
5. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька3, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

6. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / В.В. Галуцько та ін. ; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 272 с.
7. Андрейцев В.І. Сучасна правнича наука та освіта: на шляху до Болонського процесу. Вища школа. 2005. № 3. С. 36-54.
8. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Національне агентство з запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
9. Антонюк В. П. Стратегія розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів. Вісник економічної науки України. 2021. № 1 (40). С. 113-119.
10. Апанович О. Острозька Академія//Урядовий кур'єр. 1999, 16 вересня. С. 4–6.
11. Арешонков В.Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. Вісник НАПН України. Київ, 2020. №2(2). С. 1-6. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/106/136>.
12. Артикуца Н.В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. Інноваційні технології у вищій юридичній освіті : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи – предтечі Києво-Могилянської академії 25-28 трав. 2005 р.. К. : Стилос, 2005. С. 3-26. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2424> p.4 29
13. Архангельскій А. Борьба съ католичествомъ и умственное пробужденіе Южной Руси къ концу XVI в. Кіевская Старина. 1886. С. 261.
14. Астахова В. І. Приватна вища освіта України напередодні свого чвертьвікового ювілею. Вища освіта України. 2015. № 3. С. 14–18.
15. Атаманова Н. В., Дяченко О. В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. New Ukrainian law. 2022. № 1. С. 82–87. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2022.1.12>.

16. Бабенко К.А. Розвиток юридичної освіти в Україні. *Educational and Philological Sciences*. 2017. С. 219-222. URL: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/6362/>
17. Бевзенко В. Сутність та поняття адміністративно-правового регулювання. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 162–167.
18. Беляєва О.П. Нормативно-правове забезпечення державно-громадського управління фаховою передвищою освітою. *Право та державне управління*. 2020. № 4 С. 178–184. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.25>
19. Бідзюра І. П., Грабовенко Н. В. Навчальні заклади приватної форми власності в українській системі освіти: історія і сучасність. Проблеми модернізації України. Вип. 8. Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору вищої освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-річчю МАУП, 11 квітня 2019 р. Київ: Вид. дім «Персонал», 2019. С. 15–17.
20. Богданова О. Інноваційна діяльність: проблеми та становлення. *Регіональні становлення*. 2002. № 1. С. 126–127
21. Боєва С. Ю. Писемність, освіта, науково-технічні знання в Київській Русі. URL: https://history-pages.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/31_2_Boeva.pdf
22. Бондар Н.А. Історико-правові особливості розвитку юридичної (правничої) освіти в 30–40-ті роки ХХ століття. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. №3. С. 13-21 https://www.researchgate.net/publication/338562955_Historical_and_Legal_Features_for_the_Development_of_Legal_Law_Education_in_30-40s_of_the_XX_Century
23. Бондар С. П. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. №2, С.8-9.

24. Брюханова, Н. О. Компетентний фахівець – цільовий орієнтир сучасної професійної освіти. Професійна освіта: методологія, теорія та технології 2015, 1, 16-25. URL: <http://nbuv.gov.ua>
25. Булгаковъ Макарій. ієромонахъ. Исторія Кіевской Академіи. СПб., 1843. С. 388.
26. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
27. В.І. Теремецький. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/11380/%C2>
28. Варава І. П., Головка С. Г. Тенденції розвитку та модернізації правової освіти в Україні. Юридичний вісник. Випуск 4 (65). 2022. С. 202-208. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/17059/24412>
29. Варава І., Шарко А. Особливості розвитку правової освіти в Україні за сучасних умов. Актуальні питання у сучасній науці. 2022. № 6 (6). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-6\(6\)-81-88](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-6(6)-81-88)
30. Василюк А., Дей М., Базелюк В. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 2019. 176 с. р.3. 37
31. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь, 2005. 1728 с.
32. Вергелес Д. Є. Кодифікація як процес удосконалення законодавства. Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид. 2013. № 2. С. 12-14. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Verheles.pdf
33. Вергеліс В.Ф. Аналіз нормативно-правової бази державного регулювання інтегрованих структур в Україні. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки. 2013.

34. Верлос Н. В., Коломоець Т. О., Шумейко І. П. Інноваційні методи викладання юридичних дисциплін в умовах євроінтеграції та цифрової трансформації. *Juridical scientific and electronic journal*. 2024. № 5. С. 665–669. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/166>
35. Висоцька Л. Актуальні аспекти правової освіти в дисертаційних роботах сучасників. URL: <http://journal.kdpu.edu.ua/pedag/article/view/2335/1947>
36. Висоцька Л. В. Правова освіта: проблематизація питання поняттєво-категоріального апарату URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2642
37. Виховання і педагогічна думка Київської Русі. Сайт Львівського університету. 2017. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/01/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0-6.pdf>.
38. Вишневецький Л.В. Зміни в державному та суспільному ладі. URL: http://lubbook.org/book_661_glava_82_83._Kodeks_zakon%D1%96v_pro_narodn.html
39. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. / Ант. кол.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин [за ред. В.Г. Кременя]. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004.
40. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи | Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/>.
41. Вінник О., Шаповалова О., Попович Т. Юридична наука, юридична освіта й цифровізація: окремі аспекти взаємодії. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 3. С. 83–89. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/15.pdf>
42. Внучко С., Скорик М. Стандарти регулювання трудових відносин: правові норми ЄС та України. Київ, 2021. 63 с. URL: <https://kgsi.org.ua/sites/default/files/projects/standartiregulyuvannya-trudovikhfin.pdf>

43. Галдецька І. Г. Теоретичні основи формування правової компетентності у майбутніх учителів як педагогічна проблема. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 265–269. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_28_57

44. Гальонкіна Ю. С. Юридична освіта в Європейському соціокультурному контексті періоду Середньовіччя. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. №1-2 (9-10). С. 118-128.

45. Гельбак А. Запровадження STEAM-освіти у підготовці майбутніх працівників поліції. Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 21 квітня 2023 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. 405 с.

46. Годованець В. Правова просвіта громадян України: методологічні проблеми розроблення Концепції. Право України. 1999. №1. С. 27–31.

47. Головатий М. Ф. Політико-правова та суспільно-соціальна інституціоналізація недержавного сектору вищої освіти в Україні: стан та проблеми вдосконалення. Проблеми модернізації України. Вип. 8. Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору вищої освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-річчю МАУП, 11 квітня 2019 р. Київ : Вид. дім «Персонал», 2019. С. 18–20.

48. Головний портал Національної академії наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/>.

49. Городецька І.А Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Форум права. 2016. № 1. С. 60–66

50. Грезіна О.М. Захист прав учасників освітнього процесу: загальнотеоретичне та компаративне дослідження: дис. д-ра філософії: 081 «Право». Одеса, 2021. 256 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16063>

51. Гринюк Р. Ф., Гуцуляк О. І. Правосвідомість як предмет теоретико-правового, соціально-філософського і психологічного аналізу. Правничий часопис Донецького національного університету. № 1. Том 2. 2023. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.1.2.1>

52. Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2020. 424 с.

53. Грушецький Б. В., Акімов О. О. Реалізація механізмів державного управління розвитком вищої освіти в Україні. Економіка, управління та адміністрування. 2023. № 3(105). С. 103–109. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-3\(105\)-103-109](https://doi.org/10.26642/ema-2023-3(105)-103-109)

54. Гуралюк А.Г. Цифровізація як умова розвитку системи освіти. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Педагогічні науки. Тенденції розвитку вищої освіти. Чернігів, 2023. № 13(169). С. 3-8. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/349/378>.

55. Гуцул В. Нормативно-правове забезпечення правової освіти населення: міжнародно-правовий аспект. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2 (18). 2019. С. 43-49.

56. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII ст. Вид 2-ге. 1919. С. 92.

57. Демянчук М., Боднарук І. Цифровізація освіти як вектор підготовки фахівців XXI століття. Viae Educationis: Studies of Education and Didactics. Torun, 2022. Vol.1, №. 4. Р. 74-81. Retrieved from: <https://bibliotekanauki.pl/articles/16647663.pdf> [in Ukrainian].

58. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/>.

59. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова Каб. Міністрів України від 21.08.2019 № 800 : станом на 31 груд. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#Text>

60. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
<https://www.dnu.dp.ua/>
61. Добрянський В. А. Приватна освіта як соціокультурний феномен. Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2007. № 5. С. 16–21
62. Долинська М.С. Проблеми юридичної освіти в закладах вищої освіти зі спеціальними умовами навчання. Право і суспільство. 2020. № 2. С. 32-37.
63. Домбровська С.М. Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України. Державне будівництво. 2010. № 2 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_9
64. Драпушко Р. Г. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 4. С. 18–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2021_4_5
65. Древаль Ю.Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування та вдосконалення. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Сер. : Державне управління. 2014. 3 2. С. 107–111.
66. Дубасенюк О.А. Цифровізація вищої освіти: сучасні виклики, ризики, досвід. Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 26січ.2023 р. Житомир, 2023. С. 307-311. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/36576/>.
67. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Т. 6: Перемишль – Пряшівщина / Гол. ред. В. Кубійович; Ред. кол.: М. Глобенко (†), В. Голубничий, І. Кошелівець (літ. ред.), Б. Кравців, В. Маркусь, О. Оглоблин, Н. ПолонськаВасиленко, М. Стахів, А. Фіголь, М. Чубатий, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1970. 403 с.
68. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г.

Скляренко, О. Б. Ткаченко; НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 4: Н–П. 657 с.

69. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 6: У–Я. 568 с.

70. Європейська асоціація університетів - European University Association (EUA) «Інформація про міжнародну діяльність ЗВО « Євро Освіта. *Євро Освіта*. URL: <https://euroosvita.net/?category=36&id=398>.

71. Жильнікова Н. Д. Аксіологічний підхід до розуміння правової культури особистості. Національна самосвідомість та правова культура в умовах європейської інтеграції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 лютого 2017 року. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2017. С. 84-86

72. Забарна Н., Ковда Н. Інноваційна методика викладання юридичних дисциплін *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2021. Vol. 7. No 11. С. 1001-1008.

73. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 №995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015

74. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Admin.-pravo-2023-Kivalov.pdf

75. Заєць А. С. Правова освіта як структурний компонент освіти в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. № 42. 2017. С. 13-16. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33279>

76. Зайченко І.В. Педагогіка. Київ, 2016. 608 с.

77. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права: академічний курс: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1805.htm

78. Закон України «Про освіту» 05.09.2017 року № 2145-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

79. Закон України від 15 березня 2022 року № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>

80. Затверджені стандарти вищої освіти. Міністерсов освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzheni-standarti-vishchoi-osviti>.

81. Захарова Е.В., Пахомович А.В., Джежела В.А. Цифровізація вищої освіти в Україні. Екологічно орієнтована вища освіта. Методологія та практика – 2022: матеріали Всеук. конф.з міжнар. участю, м. Харків, 28 жовт. 2022 р. Харків, 2022. С. 39-41. URL:<https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/6f3b13a2-824e-44fe-9af8-d402cb5b6169/content/>.

82. Звіт. Вступні до магістратури ЄВІ/ЄФВВ. Український центр оцінювання якості освіти. 2023. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zvit_YEVI_YEFVV_2023.pdf

83. Іваницька Н. Аналіз ефективності сучасної системи юридичної освіти в Україні: ідентифікація та вивчення ключових проблем. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2024. № 2(70). С. 32–37. URL: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.7>

84. Іваницька Н. Імплементация європейських стандартів у систему правової освіти України. Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XVII міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 26 грудня 2024 р. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2024. – 114-115

85. Іваницька Н. О. Вплив воєнного стану на зміст вищої юридичної освіти в Україні : сучасні виклики та напрями реформування. *Проблеми*

модернізації України: [зб. наук. пр.] / МАУП. 2024. № 17. С. 359–363. URL: <https://research.maup.com.ua/assets/files/conferency/17-problemi-modernizacii.pdf>

86. Іваницька Н. О. Дослідження взаємозв'язку між правовою освітою та формуванням правосвідомості громадян в умовах сучасного суспільства. *Expert paradigm of law and public administration*. 2024. № 2(30). С. 23–28. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-2\(30\)-23-28](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-2(30)-23-28)

87. Іваницька Н. Характеристика ролі міжнародного співробітництва у вдосконаленні юридичної освіти в Україні через призму взаємодії з міжнародними партнерами. *KELM (knowledge, education, law, management)*. 2024. № 3. С. 202–209. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.32>

88. Іваній О.М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2016. № 22. С. 44

89. Іванцова А. В. Юридична освіта в Україні та передумови доступу до юридичної освіти у країнах світу. *Scientific and pedagogic internship “Higher Education Institutions as a Medium for the Formation of a New Generation of Lawyers”*. Humanities and Natural Sciences University in Sandomierz. Sandomierz. 2018. С. 48-51. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/15232>

90. Інформаційні матеріали до Дня Незалежності України. Український інститут національної пам'яті. 2021. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciynimaterialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayiny1>. (дата звернення: 07.12.2024)

91. Ісаєвич Я. Братства та їхні школи. Шкільництво уніатів. Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult237.htm>.

92. Історія освіти в Україні / підготував Ю. Вільчинський. 2-ге видання. Афіша. Львів, 2001. 664 с.

93. Історія України з давнини до початку ХХІ століття освіта, наука, техніка як фундаментальні основи життя українського етносу. *Освіта в Україні:*

історія та сучасність. History: Контент створено завдяки Міністерству освіти і науки України. URL: <https://uahistory.co/book/history1/39.html>.

94. Історія. *КНУ імені Тараса Шевченка*. URL: <https://knu.ua/ua/geninf/history/>

95. Квітка С., Новіченко Н., Гусаревич Н., Піскоха Н., Бардах О., Демошенко Г. Перспективні напрямки цифрової трансформації публічного управління. Аспекти публічного управління. Дніпро, 2020. № 4(8). С. 129-146. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163192/%d0%ba%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%ba%d0%b0%2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

96. Київський кооперативний інститут бізнесу і права. URL: <http://kkibp.edu.ua/uk/abiturientu/pravila-prijomu/ekonomiko-pravovyi-koledzh>.

97. Київський Міжнародний Університет <https://kymu.edu.ua/instituti-ta-fakulteti/>

98. Київський університет права. URL: <https://kup.edu.ua/>.

99. Кишкань А. І. Особливості правової культури молодшої особи в трансформаційний період URL: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob15_66.pdf

100. Кісіль М.В. Оцінка якості вищої освіти. Вища школа України. 2005. № 4(14). С. 82-87.

101. Клімова Г. П. Правове виховання в часи Київської Русі. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pz2009_103/103_40.pdf

102. Клочко А.А. Адміністративно-правове регулювання державної політики в галузі освіти в Україні. International scientific-practical conference “Topical issues of economics, finance, accounting and management”: conference proceedings (Tampere, Finland, August 21, 2024). Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2024. P. 20-26.

103. КНУ імені Тараса Шевченка. URL: <https://knu.ua/>.

104. Коваль Л., Церклевич В., Попович О., Бухта С., Гурман О., Комарницький І. Гендерний таргетинг відвідувачів ресторанів-представників Покоління Z. Міжнародний журнал менеджменту. 2020. №11 (6), 155–162.

105. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

106. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

107. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Право України. 2017. № 11. С. 142–164.

108. Комзюк А. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / за заг. ред. О. Бандурки. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

109. Комзюк В. Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти України. Форум права. 2017. № 5. С. 181–188.

110. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти: Конвенція ООН від 14.12.1960. URL: https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_174

111. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 04.05.2019).

112. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Конвенція ООН від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_g71

113. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

114. Концепція проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії. Комітет Верховної Ради України з

питань правової політики. URL:
<https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34720.pdf> (дата звернення:
 08.12.2024).

115. Концепція розвитку юридичної освіти: проєкт. URL:
<https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/kontseptsiya-rozvitku-yuridichnoi-osviti>

116. Кот О.О. Вища юридична освіта в Україні: практичні проблеми та шляхи їх подолання. Реформування юридичної освіти: виклики часу : збірник статей до ювілею доктора юридич-них наук, професора Наталії Семенівни Кузнєцової / Відп. ред. О.В. Кохановська, О.О. Кот. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 127–140.

117. Криштанович М. Ф., Вовчистий К., Організаційно-педагогічні умови реалізації підготовки викладача права в закладі вищої освіти. Науково-педагогічний журнал «Освітні обрії», Івано-Франківський інститут післядипломної педагогічної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Том 56 № 1 (2023), м. Івано-Франківськ, – С. 65-68. <https://doi.org/10.15330/obrii.56.1.65-68>

118. Криштанович М.Ф. Вивчення правових дисциплін засобами інтерактивного дистанційного проведення занять. Наукове фахове видання з педагогічних наук "Гірська школа Українських Карпат" ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" № 22 м. Івано-Франківськ, 2020 р., С. 112-115 <https://10.15330/msuc.2020.22.112-115>

119. Крулевський А. Роль публічного управління у процесі цифровізації вищої освіти в Україні. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 7 (35). С. 266-277

120. Крушеніцький В. С. Державна освітня політика як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Наукові записки. Серія: Право 2023. №14 С. 134-138. URL:
<https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/271/273>

121. Кубанов Р.А. Якість освіти: суть поняття та особливості оцінювання. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : Педагогічні науки. 2013. № 13 (272), Ч. II. С. 25–31

122. Кумков Д. Розвиток правової освіти сучасної України: історико-правовий аспект. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2014. № 26. С. 203–209.

123. Купчак М. Я. Підготовка майбутніх експертів з екології у вищих навчальних закладах засобами інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. Я. Купчак. Львів, 2018. 20 с.

124. Легенький М. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти : дисертація 12.00.07 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 475 с.

125. Лист МОН від 02.04.2022 р. № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні». URL: [https:// mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini](https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini)

126. Лист МОН від 16 квітня 2022 року № 1/4202-22 "Щодо зарахування до 1-го класу закладів загальної середньої освіти" https://uon.cg.gov.ua/web_docs/2143/2022/04/docs/1_4202-22.pdf

127. Лист МОН від 6 березня 2022 року № 1/3371-22 "Про організацію освітнього процесу" https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/

128. Лист МОН від 7 березня 2022 року № 1/3378-22 "Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану" https://kyiv-oblosvita.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/List_MON_07032022_3378.pdf

129. Литвиненко Є. Можливі напрями удосконалення вітчизняного законодавства щодо надання послуг в освітній сфері. *АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ*. 2023. № 18. С. 1–8.

130. Логвинський Г.В. Компаративістський аналіз законодавства зарубіжних країн про посягання на захисника чи представника особи.

Znanstvena misel journal. 2021. № 55. С. 18–21. URL: <http://www.znanstvena-journal.com/wp-content/uploads/2021/06/Znanstvenamisel-journal-№55-2021-Vol-2.pdf#page=18>

131. Луппа В. А. Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. Проблеми сучасної освіти. № 4. 2013. С. 188–193. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/download/8816/8337/>.

132. Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: <https://lnu.edu.ua/>.

133. Любар О. Розвиток українського шкільництва і педагогічної думки в кайданах неволі. Рідна школа. 2003. №1. С.68.

134. Мазур П. Отчі світильники. К. : Український культурологічний центр, 1997. 104 с. р.3. 39

135. Майданик Р.А. Концепція реформування університетської юридичної освіти в Україні. Реформування юридичної освіти: виклики часу : збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнецової / Відп. ред. О.В. Кохановська, О.О. Кот. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 111–126.

136. Макаренко Л. О. Осмислення правової свідомості у сучасній юридичній науці. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Том 29(68). N5. 2018. С. 13–18

137. Макаренко Л. О. Феномен культури у філософському дискурсі. Держава і право. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 73. С. 32–46.

138. Макарова І., Пігарєв Ю., Сметаніна Л. Цифровізація публічного управління на регіональному та міському рівнях. Актуальні проблеми державного управління. Механізми державного управління. Одеса, 2021. № 2(83). С. 86–91. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237255/235909>.

139. Макарова О.В., Крилова Ю.І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. Право. Серія 18. Економіка і право. 2015. № 30. С. 105.

140. Макеєва О. М. Правова культура як чинник розвитку правової системи. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 4. С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_4_10

141. Масальський В.І., Скородумов Д.С. Правова і юридична освіта у сучасній Україні: про сутність термінів і правомірність їх використання. Грані: науковотеоретичний і громадсько-політичний альманах. 2011. № 3(77), травень-червень. С. 157 – 162.

142. Методичні основи розроблення SMART-комплексів для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) [Пригодій М.А., Гуржій А.М., освіти / Липська Л.В., Гуменний О.Д., Зуєва А.Б., Кононенко А.Г., Прохорчук О.М., Белан В.Ю.]. Житомир: «Полісся», 2019. 255 с.

143. Мирошніченко В. О., Федчиняк А. О. Правова освіта: понятійно-категоріальний аналіз. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2017. № 1. С. 43–49. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/7-1.pdf>.

144. Михайліченко М. В. Приватні вищі навчальні заклади: функціонування та управління у контексті демократизації. Науковий вісник. Серія «Філософія». Вип. 48 (Ч. II). Харків : ХНПУ, 2017. С. 138–149

145. Міністерство освіти і науки України запускає інтерактивну мапу зруйнованих і пошкоджених закладів освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osvitii-nauki-ukrayini-zapuskaye-interaktivnu-mapu-zrujnovanih-i-poshkodzhenih-zakladivosviti/>

146. Мінреінтеграції оприлюднило для обговорення законопроект про перехідний період в ОРДЛО та Криму. URL: <https://zmina.info/news/minreintegracziyi-rozrobylo-zakonoprojektpro-perehidnyj-period-v-ordlo-ta-krymu/>

147. Місце і роль правової освіти в формуванні правової культури URL: http://pidruchniki.com/78539/pedagogika/mistse_rol_pravovoyi_osviti_formuvanni_pravovoyi_kulturi

148. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України / за заг. ред. д.держ.упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. К. : НАДУ, 2013. 120с.
149. Монаєнко А. Нормативно-правова база розвитку освіти та науки в Україні. Право України. 2007. №10. С. 76-78.
150. Моргулець О.Б. Сучасний стан та тенденції розвитку діяльності ВНЗ України. Вісник ЖДТУ. Сер. : Економічні науки. 2015. № 3 (73). С. 86–92.
151. Морська Н., Ювсечко Я., Вербовський І. Роль правової освіти у формуванні правосвідомості та правової культури громадян України. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. №14 (28). С. 983-993. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:GgpcarFBY4YJ:scholar.google.com/+%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1
152. Муж В. В. Правосвідомість: теоретичні аспекти поняття. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 837. С. 297–303
153. Наказ МОН від 1 квітня 2022 року № 290 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року" <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0290729-22>
154. Наказ МОН від 13 травня 2022 року № 438 "Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні" https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86444/
155. Наказ МОН від 28 березня 2022 року № 274 "Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні" <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22>
156. Наказ МОН від 28 лютого 2022 року № 232 "Про звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершують початкову та базову загальну середню освіту у 2021/2022 навчальному році" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0283-22#Text>

157. Національна програма правової освіти населення від 18 жовтня 2001 року № 992/2001. – URL: <http://www.uapravo.net/akty/ministryresolution/akt9pmir7d.htm>
158. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
159. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/>.
160. Національний університет «Києво-Могилянська академія» URL: <https://www.ukma.edu.ua/>.
161. Національний університет «Львівська політехніка» <https://lpnu.ua/>
162. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/>.
163. Немченко С. С. Становлення правової освіти в часи Київської Русі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 5, Том 1. 2015. С. 31-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5%281%29__9
164. Нітченко А. Г. Інноваційні методи навчання в системі вищої юридичної освіти. Актуальні проблеми юридичної науки та практики. 2023. № 1 (7). С. 49-53
165. Новікова О.С. Цифровізація у системі вищої освіти України. Цифрова трансформація диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 26 січ.2023 р. Житомир,2023. С. 48-50. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/29785/1/Zbi%C3%B3r_prac_3_2_023-48-50.pdf.
166. Новіцька І. В. Освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Економіка. Фінанси. Право. 2024. № 4. С. 59–62. URL: https://www.researchgate.net/publication/380799123_Education_as_an_object_of_administrative_and_legal_regulation.
167. Ногас Н. І. Адміністративно-правові особливості забезпечення якості вищої юридичної освіти в Україні. *Деякі аспекти застосування*

гендерного підходу у викладанні дисциплін для магістрів Львівського державного університету внутрішніх справ. 2021. С. 49-51. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_PYAV_Oktyabr_2021_1639124146.pdf#page=49

168. Ногас Н. Система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: збірник тез доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 14-15 травня 2020 року). Тернопіль, ТНЕУ. С. 151-153.

169. Огнев'юк В., Луговий В. Проблема кількості та якості вищої освіти в контексті мережі університетів України. Освітній дискурс. 2022. № 37 (2), 1–17 . URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.21>

170. Огороднійчук І. А. Розвиток правової свідомості і правової культури майбутніх інженерів. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 39(4). С. 67–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39%284%29__12

171. Олсен М. Неоліберальна конкуренція у вищій освіті сьогодні: дослідження, підзвітність і вплив. A normative Foucauldian. 2021. С. 307–327. URL: https://doi.org/10.1163/9789004464452_011

172. Опачко М. Філософія сучасної освіти : навчально-методичний посібник. Ужгород, 2019. 60 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/39284> (дата звернення: 07.12.2024)

173. Опришко В.Ф. Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах України: сучасний стан і шляхи подальшого розвитку. Правове регулювання економіки. 2013. № 13. С. 6–27.

174. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка / Л. Гриневич, Л. Ільч, Н. Морзе, В. Прошкін, І. Шемелинець, К. Линьов, Г. Рій]. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 76 с

175. Орловська І. Г. Юридична освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Сучасний науковий журнал. 2023. №1(1). С. 30-37.
<https://mosjournal.com/index.php/journal/article/view/5>
176. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2009. С. 12.
177. Офіс Ради Європи в Україні. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/uk-UA/web/kyiv>.
178. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>.
179. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/>.
180. Офіційний сайт НУ "ОЮА". URL: <https://onua.edu.ua/ua/>.
181. Палеха В.О. Вплив цифровізації на розвиток вищої освіти України в умовах воєнного стану// Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи: [Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.] С. 110-113 URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/62753>
182. Паркітна А. Оцінка вищої освіти в Польщі в контексті глобальних змін. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : Міжнародний збірник наукових праць. 2010. № 3 (18). С. 254–264.
183. Парпан У. М. Правова природа ввищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2018. 473 с.
184. Пендюра М.М., Дручек О.В. Юридична деонтологія: навч. посіб. Ч. 1 / М.М. Пендюра, О.В. Дручек. Київ: НАВС, 2014. 169 с.
185. Перевалова Л. В. Проблеми формування правової культури сучасної молоді в умовах становлення громадянського суспільства. Переяславська рада: її історичне значення та перспективи розвитку східнослов'янської цивілізації: зб. наук. тр.: за матер. VI Міжнар. наук.-

практич. конференції, 15-16 грудня 2011 р. Харків: НТУ «ХП», 2012. № 23 С. 497-501.

186. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>

187. Підвищуємо якість освітньої діяльності URL: <https://www.khadi.kharkov.ua/education/viddil-akreditacii-standartizacii-ta-jakosti-navchannja/tk-80/pidvishchujemo-jakist-osvitnojidijalnosti/reformuvannja-standartiv-vishchoji-osviti/>

188. Погребняк С. Загальні принципи права як джерело права. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1(64). С. 14–25.

189. Погрібний С. О. Юридична освіта в Україні: проблеми і перспективи. Реформування юридичної освіти: виклики часу: збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнєцової / відп. ред. О. В. Кохановська, О. О. Кот. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 141–151.

190. Політологічний словник: навч. посібн. для студ вищ. навч. закл. / [за ред. М.Ф.Головатого та О.В. Антонюка]. К.; МАУП,

191. Пономаренко Є.Б. Основні напрями модернізації вищої освіти в Україні. Вісник ЖДТУ. Сер. : Економічні науки. 2012. № 4 (62). С. 333–336.

192. Порядком прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2023 році, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2023 року № 276 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-23#Text>

193. Поступна О.В. Механізми державного управління вищою освітою України. Стратегічні пріоритети. 2010. № 1. С. 107–111.

194. Потапенко Н.А. Етапи становлення правової освіти в Україні. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2011. Вип. 15. С. 104-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2011_15_16

195. Правила прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2023 року № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-23>

196. Правове письмо: навчальний посібник / В.А. Ватрас, Д.А. Монастирський, В.Г. Рогожа та ін. ; за ред. Р.О. Стефанчука. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 148 с.

197. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

198. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МОНУ від 09.07.2009 № 642: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 лист. 2014 р. № 1392. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

199. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

200. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 № 2984-III : станом на 6 верес. 2014 р. (закон втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text>

201. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу : Закон України від 23.04.2024 № 3642-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text>

202. Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Закон України від 14.06.2016 № 1415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-19#Text>

203. Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні. Указ Президента України № 244/2008 від 20 березня 2008 року. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/7618.html>

204. Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року. Наказ Міністерства освіти і науки України № 612 від 13.07.2007 року. URL: http://www.mon.gov.ua/laws/MON_612_07.doc

205. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Наказ МОН України від 15.05.2024 № 686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text>

206. Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2010 № 306. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2003-п#Text>.

207. Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти: Наказ МОН України від 12.05.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#n16>

208. Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 16.04.2018 № 367 : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-18#Text>

209. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 15.09.2021 № 957 : станом на 6 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>

210. Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році : Наказ МОН України від 06.03.2024 № 266 : станом на 31 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-24#Text> (дата звернення: 24.03.2025).

211. Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2025 році : Наказ МОН України від 10.02.2025 № 168 : станом на 28 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-25#Text> (дата звернення: 24.03.2025).

212. Про затвердження Примірного статуту загальноосвітнього навчального закладу : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002 № v0284290-02. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0284290-02#Text>.

213. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 3 серп. 2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

214. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

215. Про заходи по організації юридичного всеобучу в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР від 29 черв. 1990 р. № 143. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP900143.html

216. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

217. Про ліцензування освітніх послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2020 № 1380-2003-п. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 1380

218. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.

219. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>

220. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

221. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року N992/2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

222. Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2005 № 1312. URL: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>

223. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента: Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 лип. 2009 р. № 642. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

224. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145–VIII. Дата оновлення: 04.01.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

225. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII : станом на 28 верес. 2017 р. (закон втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>

226. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>

227. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>.

228. Про розгляд Звіту про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених Міністерству внутрішніх справ України на підготовку кадрів вищими навчальними закладами із специфічними умовами навчання. Рахункова палата. URL: <http://www.rp.gov.ua/upload->

files/Activity/Collegium/2019/14-2_2019/R_RP_14-2_2019.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

229. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>

230. Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію: проект Закону України від 17.10.2017 реєст. №7147-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62728

231. Програма розвитку юридичної освіти на період до 2005 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2001 р. № 344. Офіційний вісник України. 2001. №15.

232. Проект стандарту вищої освіти зі спеціальності 293 «Міжнародне право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, розроблений Міністерством освіти та науки України. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/91888/

233. Проект Закону про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії №7147 від 28.09.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613

234. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: https://minjust.gov.ua/ndd/yurydychna_osvita/proyekt_kontseptsii_rozvytku_yurydych_noyi_osvity

235. Протасова Н.Г. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н.Г. Протасова, В.І. Луговий, Ю.О. Молчанова та ін. ; за заг. ред. Н.Г. Протасової. Л. : НАДУ, 2012. 456 с

236. Прохорчук Н. Правові аспекти регулювання освіти в Україні / Житомирський державний технологічний університет. 2016. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/108-1.pdf>.

237. Пшенична Л. В. Забезпечення якості вищої освіти в контексті імплементації закону України «Про вищу освіту». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. № 2. С. 113-128. р.3. 35

238. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. 9-те вид., зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.
239. Рагуліна А.О. Цифровізація у сфері публічного управління. Моделювання соціально-економічного розвитку в системі забезпечення продовольчої безпеки: матеріали Всеукр.наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 10-11 трав. 2023 р. Миколаїв, 2023. С. 104-106. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13925/1/Model_10-11_05_2023-104-106.pdf.
240. Радченко О.В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. Публічне управління: теорія та практика. 2013. № 3. С. 19–25.
241. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні./ нариси за ред. М. Д. Ярмаченка. К. : Рад. шк., 1991. 381 с.
242. Розвиток освіти і педагогічної думки в епоху українського Відродження (XVI – перша пол. XVIII ст.). Загальна характеристика розвитку шкільництва / Миколаївський національний університет ім. В. А. Сухомлинського. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/5550294/>.
243. Савенко В. Закон як мотиваційний чинник формування правового світогляду та правосвідомості людини в умовах громадянського суспільства. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1(17). 2019. С. 23–27.
244. Савіцька В.В. Цифровізація освітнього процесу у закладах вищої освіти: ризики і перспективи в сучасних умовах. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Харків, 2022. № 59. С. 76-85. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/sciencemeans/article/view/10949/4201>.
245. Савченко О. В. Рефлексивна компетентність особистості: Монографія, Херсон: ПП Вишемирський В. С. 2016. 363 с.
246. Сандугей В. В. Освіта як фактор конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили з позиції глобалізаційної перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. праць. Вип. 25. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 55–63.

247. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин. Право України. 2000. № 10. С. 10–16.
248. Сисоєва С.О. Освіта як відображення сутності та соціально-економічного розвитку суспільства. Освітологія : хрестоматія. К. : ВП «Едельвейс», 2013. С. 36–41.
249. Система забезпечення якості вищої освіти у болонському процесі та механізми її імплементації в Україні. *Євро Освіта*. URL: <https://euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1612>
250. Сиченко В.В., Рибкіна С.О., Соколова Е.Т. Перспективи розвитку механізмів державного управління в системі вищої освіти України в умовах післявоєнної відбудови. Державне управління та митне адміністрування 2023. № 4 (35), С. 74–78 . URL: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-4.11>
251. Скакун О. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2006. 656 с.
252. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. 3-є вид., доп. і перероб. К. : Правова єдність, 2011. 524 с.
253. Скубашевська О.С. Філософія інноваційного розвитку освіти в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні : дис.. ... доктора філософських наук: 09.00.10. К., 2010. 406 с.
254. Сміт Д.Г. Обіцянка різноманітності для вищої освіти: Змусити це працювати, 6 серпня, JHU Press . 2020. URL: <https://www.press.jhu.edu/books/title/53773/diversitys-promise-higher-education>
255. Соколова Е.Т. Державно-управлінський аспект повоєнної відбудови та реформування системи вищої освіти України. Таврійський науковий Бюлетень. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 4, С. 58–65. URL: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.4.7>
256. Соколова С. В. Ретроспективний аналіз витоків правової культури у педагогічній теорії від часів Київської Русі до другої половини XIX сторіччя. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/article/view/3628/3312>

257. Співробітництво із міжнародними освітніми організаціями та фондами. Національний університет «Острозька академія». URL: https://www.oa.edu.ua/ua/foreign/education_organizations

258. Ставицька Е. Сталій розвиток у цифрову епоху підприємництва. Сталій розвиток. 2021. № 13 (8). URL: <https://doi.org/10.3390/su13084429>

259. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений Наказом Міністерства освіти та науки України від 20.07.2022 року №643. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-zizminami-643-20032023.pdf>

260. Стандарт вищої освіти спеціальності 232 Соціальне забезпечення (2019). URL: <https://mon.gov.ua/vishcha-osvita/2019/05/28/232-Sotsial.Zabezpech-bakalavrVO.18.01.pdf>

261. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. 2015. https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/filebase/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20Council.pdf

262. Старовойт І., Миленька Г. Політика і стратегія оновлення вищої освіти в Україні. Вища школа. 2008. № 3. с 19-23.

263. Степанов В.Ю. Механізми забезпечення якості вищої освіти. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Сер. : Державне управління. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2014. № 1. С. 92–97.

264. Степко М.Ф. Відповідність стану сучасного глобалізованого суспільства - головне стратегічне завдання розвитку системи вищої освіти. Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України). – Київ : Педагогічна думка, 2007. Т. 4. 439 с. С. 28–36.

265. Стеценко С. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. Актуальні проблеми держави та права. 2007. № 35. С. 31–34.

266. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Міністерство освіти і науки України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-yukraini-02-10-2020.pdf>

267. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, схвалена розпорядженням КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» № 286-р від 23 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#>

268. Субтельний О. Україна: історія /пер. з англ. Ю. І. Шевчука; вст. ст. С. В. Кульчицького. К. : Либідь, 1991. 512 с.

269. Сурай А. Цифровізація публічного управління в Україні: організаційний аспект. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення. Переяслав, 2024. № 7. С. 116-124. URL: <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/128/131>.

270. Сухицька Н.В. Правова освіта як чинник формування і розвитку правової демократичної держави. І Міжнародна науково-практична конференція «Scientific vector of various sphere' development: reality and future trends». Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» № 26. 2023, с. 125-127. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/download/1117/1138>

271. Татаренко В. Г., Татаренко В. І. Правова просвіта населення як елемент правової культури суспільства. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2019. № 1 (37). С. 87–94. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/340/323>

272. Тацій В. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій. Право України. 2009. № 1. С. 4–8.

273. Тернавська В. М. Державознавчі дисципліни у системі юридичної освіти: проблеми викладання. Удосконалення викладання галузевих юридичних дисциплін: науково-прак-тичний посібник / Н.С. Кузнецова, М.М.

Хоменко, А.Б. Гриняк та інші. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 230–247.

274. Тернавська В. М. Сучасні тенденції реформування вищої юридичної освіти в Україні (конституційно-правовий аспект). *New ukrainian law*. 2022. № 2. С. 142–148. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/245/223>

275. Тимкович І. І. Юридична освіта як елемент правової системи України. *Юридичний вісник*. – 2016. № 4 (41). С. 54-58.

276. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

277. Указ Президента України №64/2022 – Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

278. Уложенко В. М. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С.113-119.

279. Універсальний словник-енциклопедія / голов. ред. М. Попович. 4-те вид., виправл. і допов. Київ: Тека, 2006. 1432 с

280. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.

281. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. URL: <https://karazin.ua/>.

282. Хартія з освіти для демократичного громадянства і освіти в області прав людини: Рекомендація CM/Rec (2010) 7 Комітету Міністрів. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

283. Хартія основних прав Європейського Союзу: Хартія ЄС від 07.12.2000 №994_524. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524?lang=uk
284. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород, 2007. 364
285. Хомишин І. Ю. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2019. 510
286. Хомишин І. Ю. The notion and content of quality assurance of higher education in Ukraine. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2017. № 861. С. 341-346.
287. Хомишин І.Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 28. С. 53–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_28_15
288. Цифровізація освіти – імператив її розвитку. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. С. 117-132. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%201%20%281%29.pdf> Р.2
289. Чернета С. Ю. Формування правової культури студентської молоді: соціально-педагогічний аспект. Педагогічні науки: [зб. наук. праць]. Чернігів : Вісник ЧНПУ . 2012. №104. Т. 2 С. 173-176.
290. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. URL: <https://www.chnu.edu.ua/>.
291. Чернов Ю.Братські школи України XVI-XVIIст. як унікальне явище народної творчості в системній організації педагогічного процесу. Шлях освіти. 2001. №1. С.40 – 44.
292. Чирва Г. Нормативно-правове регулювання діяльності закладів вищої освіти в Україні. Держава та регіони. 2019. № 2. С. 133–139.
293. Чому якісна юридична освіта – вкрай важлива для успішної євроінтеграції України. LB.ua. URL:

https://lb.ua/blog/pravo_justice/630974_chomu_yakisna_yuridichna_osvita-vkray.html

294. Чорний С.В. Поняття та перспективи розвитку цифровізації у сфері публічного управління. Київський часопис права. Київ, 2021. № 4. С. 224-229. URL:

<http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/107/96>

295. Чуєнко В.І. Щодо необхідності покращення якості юридичної освіти в Україні: роль міжнародного співробітництва. *Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності*. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. 23-24 травня 2024 р.

296. Чупринський Б. Правова культура як основний складник професійної культури/ Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2013. № 27. С. 110-114.

297. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні. Форум права. 2011. № 1. С. 1110-1115. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11srvovu.pdf>

298. Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування. Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2015. № 3, ч. 1. С. 9–12 URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/3/part_1/2.pdf.

299. Шевченко С.О. Державно-громадський механізм управління якістю вищої освіти: відповідь на виклики часу. Управління в освіті : зб. матеріалів в Міжнар. наук.-практ. конф., 14–16 квітня. Л. : Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 348–349.

300. Шевчук, Т. М. Запровадження активних методів навчання при викладанні юридичних дисциплін у ВНЗ. Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.[м. Вінниця, 20 квіт. 2017 р.] / орг. ком. А. І. Крисоватий, З.-М. В. Задорожний, Б. В. Погрішук [та ін.]. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2017. Т. 1 : Ч. 2. С. 86-88.

301. Шемшученко Ю. С. Вибране. Київ : Юрид. думка, 2005. 592 с.
302. Шкільняк М., Мельник А., Васіна А., Монастирський Г., Дудкіна О. Державне управління повоєнним відновленням України. 2023. № 4. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>.
303. Шопін І. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України : дис. доктора юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 514 с.
304. Шульга Н.Д. Сутнісні характеристики Поняття «державна освітня політика». Державне управління: теорія і практика. 2011. № 2 URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>. р.3. 9
305. Юридична деонтологія: підручник / под ред.: В. Д. Ткаченко, юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Нац. Харків: Одиссей, 2006. 256 с.
306. Юридична енциклопедія: У 6 т. / Національна академія наук України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. 672 с.
307. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, А. П. Андрушко, Г. П. Базан та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипні. Київ : Либідь, 2004. С. 30
308. Яра О.С. Адміністративно-правове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні: дисертація доктора юридичних наук :12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ. 2021. С. 404.
309. Ярош А. О. Освіта – як об’єкт адміністративно-правового регулювання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, Випуск 6-1, Том 1. 2013. С. 229-231. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-1-1/58.pdf>
310. Alla Yaroshenko, Zoriana Gontar, Igor Grybyk, Vasyl Zinkevych, Kateryna Serheieva (2022). The System for Assessing the Quality of Education in

the Context of the Development of Public Administration. IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security. Vol. 22 No. 9 pp. 497-502. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.64>

311. Andreas R. Ziegler. How global should legal education be? Recommendations based on the compulsory teaching in international aspects taught at Swiss law schools. European Journal of Legal Education. 2020. Volume 1. Issue 1. P. 49–82. URL: <https://ejle.eu/index.php/EJLE/article/view/8>

312. Antoshkina V. K. et al. Problems of legal education development in Ukraine. International Journal of the Legal Profession. 2023. P. 1–11. URL: <https://doi.org/10.1080/09695958.2023.2279758>

313. Bogusia Puchalska. Legal education: Professional, academic or vocational? European Journal of Legal Education. 2004. Volume 1. Issue 2. P. 15–34. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/16841360408522927>

314. Bokshorn A. V., Voloshanivska T. V. International cooperation in the field of educational activity through the prism of war: challenges and opportunities. South Ukrainian law journal. 2022. Vol. 1, no. 4. P. 246–251. http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/38.pdf

315. Bortnyk N., Zarosylo V. Subject of administrative and legal regulation. Global prosperity. 2022. № 2 (1). P. 18–24.

316. Brooks J. Digital learning and legal education: The future of law schools. Journal of Law and Technology. 2021. № 35(2), pp. 101-115.

317. Clifford Maxwell. What Blended Learning Is - and isn't. URL: <https://www.blendedlearning.org/what-blended-learning-is-and-isnt/>

318. Code of Ethics for Educators. National Education Association. URL: <https://www.nea.org/resource-library/code-ethics-educators>.

319. Davydova, N. O., Shatilo, V. A., Babiuk, A. M., & Levchuk, M. V. History of legal regulation of relations in the field of education in Ukraine. Linguistics and Culture Review. 2023. 5(S2), 328-341. <https://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1356/114>

320. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Published in 2017 by the UNESCO, Paris. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444_rus
321. ENQA. URL: <https://www.enqa.eu/>.
322. ESG • ENQA. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>
323. EUPHE. URL: <https://euphe.eu/about-us/>.
324. European Students' Union. URL: <https://esu-online.org/>.
325. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/index_en?prefLang=uk.
326. Gallagher, SE, & Savage, T. Навчання на основі викликів у вищій освіті: дослідницький огляд літератури. Викладання у вищій освіті. 2023. № 28 (6), 1135–1157. URL: <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1863354>
327. Grosu M-R The Role of Innovative Teaching and Learning Methods in Legal Education. The Future of Education – 14th Edition International Conference, 20 – 21 June 2024, in Florence URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://conference.pixel-online.net/conferences/edu_future/common/download/Paper_pdf/ITL34-Grosu.pdf
328. Harasymiv T. The modus of forming the legal culture of youth in the university environment. Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika». Seria: uridicni nauki. 2020. Vol. 7, No. 25. P. 15–22. URL: <https://doi.org/10.23939/law2020.25.015>.
329. *Harvard Law School*. URL: <https://hls.harvard.edu/>.
330. Havryliuk, A. , Pletsan, K. , Ivanytska, N. , Potapova, N. , Kuznetsova, O. Synergy of social and institutional transformations in higher education in the context of post-war recovery: foreign experience for Ukraine | Sinergia de las transformaciones sociales e institucionales en la enseñanza superior en el contexto de la recuperación de posguerra: experiencia extranjera para Ucrania. Salud, Ciencia y Tecnologia - Serie de Conferencias 2024. №3:1129 URL https://www.researchgate.net/publication/383255902_Synergy_of_social_and_insti

tutional_transformations_in_higher_education_in_the_context_of_post-war_recovery_foreign_experience_for_Ukraine

331. History of the Education Sect. UNESCO. URL: <http://en.unesco.org/themes/education21stcentury/about-us/History>

332. Horizon Europe Office in Ukraine. URL: <https://horizon-europe.org.ua/en/home/>

333. John Zerilli. Reflections on Legal Education and Philosophy: the Critical Role of Theory in Practice. European Journal of Legal Education. 2006. Volume 3. Issue 2. P. 121–134. URL: https://www.researchgate.net/publication/233461710_Reflections_on_Legal_Education_and_Philosophy_The_Critical_Role_of_Theory_in_Practice

334. Kirsten M. Winek. Writing Like a Lawyer: How Law Student Involvement Affects Self-Reported Gains in Writing Skills in Law School. Journal of Legal Education. 2020. Volume 69. Issue 2. P. 568–598. URL: <https://jle.aals.org/home/vol69/iss2/17/>

335. Kozma, R. Will media influence learning: Reframing the debate. Educational Technology Research and Development, 1994. № 42(2), P. 7-19. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=edb618b44f11847b20ca683afc3ad64f438d5f35

336. Liakh N. Administrative and Legal Regulation of Gender Policy in Police Activities. Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs. 2022. Vol. 27, № 1. P. 58–65.

337. Lukianykhin V. et al.. Contemporary challenges for higher education applicants in Ukraine: a philosophical and attitudinal aspect. Journal of higher education theory and practice. 2023. № 8. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/92180>

338. Martin J. Virtual trials and simulations in legal education: Enhancing practical skills for future lawyers. Harvard Law Review. 2022. № 135(6), pp. 2123–2147.

339. Mary Catherine Lucey. Creating Legal Writing Opportunities in the Digital Era. *European Journal of Legal Education*. 2020. Volume 1. Issue 1. P. 155–167. URL: <https://www.stuartmaclennan.co.uk/ojs/index.php/EJLE/article/view/9>
340. Nataliia Riabikh; Uliana Kuzenko; Tetiana Humeniuk; **Valentyna Chuienko**; Andrii Bezushko. Challenges of Anthropocentrism in Wartime: A Legal and Normative Perspective. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*. Vol. 4 (2025). URL: <https://conferencias.ageditor.ar/index.php/sctconf/article/view/1503>
341. Nekit K. Modern challenges of reforming legal education in Ukraine. *Science and education*. 2017. Vol. 22, no. 2. P. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-15>.
342. Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/>.
343. Patrick K. Legal education in the 21st century: Innovative methods in the legal curriculum. *Journal of Legal Education*. 2019. № 68(3), pp. 315-334.
344. Razvodovsky V. Features of normative-legal regulation of stateadministrative relations in the transport sphere. *Visnyk National University Internal Report*. 2003. № 23. P. 167–174.
345. Recent reform and perspectives in higher education: report of the Seminar including a range of countries from Asia-Pacific and Europe. 1998. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000116983>.
346. Reforming legal education in Ukraine: key aspects - New Eastern Europe. New Eastern Europe. URL: <https://neweasterneurope.eu/2024/09/12/reforming-legal-education-in-ukraine-key-aspects/>
347. Report to the London conference of ministers on a European Register of Quality Assurance Agencies URL: [http:// www. enqa.eu/pubs.lasso](http://www.enqa.eu/pubs.lasso).

348. Sheridan L. A., Glendon M. A. Legal education | Definition, History, Function, Types, Importance, & Facts | Britannica. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/legal-education>.

349. Smith A. Simulations and games in legal training: Preparing lawyers for real-world challenges. *Legal Education Review*. 2021. № 29(2), pp. 120-135.

350. Tarasenko, I., Tarasenko, O., Chernysh, O., Buhaiko, Y., & Ivanytska, N. Governance strategies for university-level education amidst Ukraine's postwar reconstruction and growth. *Multidisciplinary Reviews*, 8, 2024 URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/7290>

351. Teremetsky V. The concept of administrative and legal regulation in the field of taxation. Power and regions. Series «Right». 2012. № 1 (35). P. 50–54. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11380/%25>.

352. The Bologna Declaration of 19 June 1999. https://euroosvita.net/prog/data/attach/1038/BOLOGNA_DECLARATION.pdf

353. United Nations. 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf

354. United Nations. URL: <https://www.un.org/en>

355. Valentyna Chuienko. The Role of International Scientific and Practical Cooperation in the Sphere of Modern Legal Education: Challenges, Ways to Strengthening, Results. *Journal of International Legal Communication*. University of Warsaw. September. 2024. Vol. 14. No. 3. pp. 7-17. URL: https://jilc.e-science.space/wp-content/uploads/2024/11/02.Chuienko_JILC_3_2024.pdf

356. Williams S. Competency-based education in legal training: Preparing lawyers for the future. *Journal of Legal Education and Practice*. 2022. №16 (3), pp. 80-94.

357. World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development

in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952>

358. Žalėnienė, I., & Pereira, P. (2021). Вища освіта для сталого розвитку: глобальна перспектива. Географія та сталий розвиток, 2 (2), 99–106. <https://doi.org/10.1016/j.geosus.2021.05.001>

359. Zhao, Y., Llorente, AMP, & Gómez, MCS. Цифрова компетентність у дослідженнях вищої освіти: систематичний огляд літератури. Комп'ютери та освіта. 2021. №168, 104-212. URL: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104212>

360. Zia Akhtar. Legal Education in the US, Case Study method of training and public interest litigation. European Journal of Legal Education. 2021. Volume 2. Issue 1. P. 161–189. URL: <https://ejle.eu/index.php/EJLE/article/view/21>
 P.2. 12

361. Fabiano, N. AI Act and Large Language Models (LLMs): When critical issues and privacy impact require human and ethical oversight. arXiv, 2024. URL: <https://arxiv.org/html/2404.00600v1>.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБОЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в українських та міжнародних наукових фахових виданнях:

1. Іваницька, Н. О. (2024). Дослідження взаємозв'язку між правовою освітою та формуванням правосвідомості громадян в умовах сучасного суспільства. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, (2(30)), 23-28. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-2\(30\)-23-28](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-2(30)-23-28).
2. Іваницька Н. (2024). Аналіз ефективності сучасної системи юридичної освіти в Україні: ідентифікація та вивчення ключових проблем. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, (2(70)), 32-37. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.7>
3. **N. Iwanicka**. Charakterystyka roli wspolpracy mi^dzynarodowej w podnoszeniu edukacji prawnej pa Ukrainie poprzez pryzmat interakcji z partnerami m i^dzy narodo wy m i. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024, № 3 (63). Page. 202-209. / Наталія Іваницька. Характеристика ролі міжнародного співробітництва у вдосконаленні юридичної освіти в Україні через призму взаємодії з міжнародними партнерами. *Науковий журнал KELM*, Випуск № 3 (63), 2024. С. 202-209. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.32>.

Статті у наукових виданнях, що індексуються в наукометричній базі Scopus:

4. Tarasenko, I., Tarasenko, O., Chernysh, O., Buhaiko, Y., **Ivanytska, N.** (2024). Governance strategies for university-level education amidst Ukraine's postwar reconstruction and growth. *Multidisciplinary Reviews*, 8, 2024spe056. DOI: <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe056>.
5. Havryliuk, A. , Pletsan, K. , **Ivanytska, N.** , Potapova, N. , Kuznetsova, O. (2024). Synergy of social and institutional transformations in higher education in the context of post-war recovery: foreign experience for Ukraine | Sinergia de las

transformaciones sociales e institucionales en la enseñanza superior en el contexto de la recuperación de posguerra: experiencia extranjera para Ucrania. Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias, 3, 1129. DOI: <https://doi.org/10.56294/sctconf20241129>

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

6. Іваницька Н. Імплементация європейських стандартів у систему правової освіти України. Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 26 грудня 2024р. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2024. 114-115.

7. Іваницька Н.О. Вплив воєнного стану на зміст вищої юридичної освіти в Україні: сучасні виклики та напрямки реформування. *Науковий часопис Міжрегіональної академії управління персоналом. Проблеми модернізації України*. Випуск 17, 2024. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності». С. 359-363.

- 660111

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

“ 22 ” жовтня 2024 № 4326/1

Для надання до Спеціалізованої вченої
ради за місцем захисту дисертації

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Іваницької Наталії Олександрівни
«Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в
Україні: сучасні виклики та перспективи»,
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право

В ході виконання НДР «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (державна реєстрація № 0119U100492 від 12.02.2019), застосовано результати досліджень дисертантки, що отримані при виконанні її дисертаційної роботи «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи»: а саме в розділі НДР «Державне управління інтернаціоналізацією вищої освіти: міжнародний досвід та національні перспективи», автором якого є дисертантка.

Важливі положення дисертаційного дослідження знайшли відображення в результатах НДР, а саме в тій частині, подальших наукових розробок у напрямі адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні у відповідності до сучасних реалій, для подальшого вивчення проблем у сфері правової освіти та шляхів їх подолання з метою повноцінної інтеграції України до європейського інформаційного простору

Науковий керівник НДР
доктор політичних наук, професор

Головатий М.Ф.

МАУП

ДУБЕНСЬКА МІСЬКА РАДА

Управління освіти

вул. Тараса Бульби, будинок 4, м. Дубно, Дубенський р-н., Рівненська обл., 35603

тел./факс (03656)3-22-14 e-mail: dubno_osvita@ukr.net Код ЄДРПОУ 04590725

№338 від 03.03.2025

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Іваницької Наталії Олександрівни

на тему: «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи»

Дослідження, проведене Іваницькою Наталією Олександрівною, є одним із важливих аспектів комплексного вивчення адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні, особливо в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови України, а також реформи усіх ланок освіти нашої держави.

Дисертантка в своїй роботі використала різні методи дослідження, які дозволили визначити сутність та окреслити проблеми якості, механізмів державного управління, впливу цифровізації, взаємодію державних органів та освітніх установ в процесі реформування правової освіти в Україні, а також участі у цьому процесі приватних закладів освіти.

Для управління освіти Дубенської міської ради дисертація має практичне значення, оскільки допомагає у процесі налагодження співпраці з закладами фахової передвищої та вищої освіти міста Дубна та Рівненської області у галузі права, проведенні відповідної профорієнтаційної роботи серед старшокласників, а також підвищення кваліфікації педагогічних працівників з викладання навчального предмету «Правознавство».

Матеріали дисертаційної роботи Іваницької Н.О. є актуальними, містять вагомі обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, оскільки сучасні виклики та нові вимоги у всіх практичних сферах життєдіяльності, в тому числі і в освіті, вимагають участі та формування юридично проінформованого молодого покоління та компетентних юридичних працівників.

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

Т.в.о. начальника управління освіти

Сергій КЕДИСЬ

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
РАДА АДВОКАТІВ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
RIVNE REGIONAL
BAR COUNCIL

вул. Казимира Любомирського, 4А, 2 поверх,
м. Рівне, 33028
тел. +38 (067) 364-85-50
e-mail: s.udovychenko@unba.org.ua, raro.in.ua

flor 2, 4A Kazimira Lubomyrskogo Street,
Rivne, 33028
+38 (067) 364-85-50
e-mail: s.udovychenko@unba.org.ua, raro.in.ua

вих. № 15-1 від 04.03.2025

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Іваницької Наталії Олександрівни

на тему: «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні:
сучасні виклики та перспективи»

Наукове дослідження, проведене Іваницькою Наталією Олександрівною, є одним із перших в Україні комплексним вивченням адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні, особливо в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови України.

Дисертантка в своїй роботі проаналізувала, узагальнила та висвітлила нове вирішення наукового завдання щодо визначення адміністративно-правових засад реформування правової освіти, а також шляхів їх удосконалення.

Дисертація має практичне значення, оскільки за результатами проведеного дослідження сформовано низку положень та висновків, спрямованих на створення умов для ефективного функціонування верховенства права, розвитку громадянського суспільства, а також активну інтеграцію у європейський правовий простір.

Матеріали дисертаційної роботи Іваницької Н.О. є актуальними, містять вагомий обґрунтований теоретичні положення і практичні рекомендації, спрямовані на визначення особливостей правової освіти в Україні, її реформування, проблеми якості, впливу на неї цифровізації та механізмів державного управління, значення імплементації європейських стандартів у таку систему, що допомагає Раді адвокатів Рівненської області в практичній діяльності у формуванні компетентного правника нового покоління.

Голова Ради адвокатів Рівненської області **Сергій УДОВИЧЕНКО**

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО**

ФАКУЛЬТЕТ ГРОМАДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ЗДОРОВ'Я
Україна, 79010, м.Львів, вул.Пекарська, 50 тел.(032) 275-38-86, 239-26-28

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Іваницької Наталії Олександрівни

на тему: «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні:
сучасні виклики та перспективи»

на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності
12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право

Іваницька Наталія Олександрівна представила основні положення дисертаційного дослідження «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи» на засіданні вченої ради факультету громадського розвитку та здоров'я Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.

Дисертантка ознайомила з результатами дослідження, в яких були наведені теоретичні узагальнення і нове вирішення наукового завдання щодо визначення адміністративно-правових засад реформування правової освіти, а також шляхів їх удосконалення. За результатами проведеного дослідження сформовано низку положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої в дисертації мети, а саме розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні на основі аналізу сучасних викликів та перспектив.

Авторка охопила кілька фундаментальних аспектів, зокрема створення умов для ефективного функціонування верховенства права, розвиток громадянського суспільства, а також активну інтеграцію у європейський правовий простір.

Результати апробації засвідчують, що дисертаційне дослідження Іваницької Н.О. містить науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, спрямовані на визначення особливостей правової освіти в Україні, її реформування, проблеми якості, впливу на неї цифровізації та механізмів державного управління, вдосконалення нормативно-правової освітньої бази, особливостей формування професійної компетентності та правої культури студентів, а також значення імплементації європейських стандартів у систему правової освіти України, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі факультету суспільного благополуччя та здоров'я людини Львівського національного університету ветеринарної медицини та

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Д

біотехнологій імені С.З. Гжицького, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Адміністративне процесуальне право» під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Актуальність дослідження та його практичне значення відповідають вимогам часу і запитам здобувачів вищої освіти та заслуговують на подальше застосування у процесі .

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

В.о. декана факультету громадського
розвитку та здоров'я людини,
ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького
кандидат педагогічних наук,
Заслужений тренер України

Богдан СЕМЕНІВ

ДОДАТОК Е

Гене́за право́ї осві́ти в Украї́ні

Як додаток до дослідження пропонуємо авторську періодизацію розвитку правової освіти (Рис. Етапи розвитку освіти в Україні).

Рис. Етапи розвитку освіти в Україні

Автором виокремлено п'ять періодів, таким чином, доведено, що українська система правової освіти поступово інтегрується у європейський освітній контекст, що свідчить про її орієнтацію на загальновизнані демократичні цінності. Суспільний запит на якісну правову освіту підтверджує її важливу роль у модернізації держави, стимулюючи вдосконалення навчальних програм, розробку нових дисциплін та оновлення педагогічних підходів.

ВНОСИТЬСЯ _____

Закон України**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
удосконалення правового регулювання правової освіти****Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:****I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:**

1. У Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2017, № 38-39, ст.380 із наступними змінами):

1) частину п'яту статті 5 доповнити словами:

«..., зокрема через правову просвіту населення»

2) статтю 5 доповнити новою частиною такого змісті:

«6. Юридичні клініки, створені на базі вищих навчальних закладів, спрямовані на збільшення можливості отримання державної фінансової підтримки, розвитку та засвоєнню практичних навичок студентами правниками та збільшенню кількості правоосвічених громадян, підвищення рівня загальної правосвідомості».

3) частину першу статті 21 викласти в такій редакції:

«Спеціалізована освіта - це освіта мистецького, спортивного, військового, правоохоронного чи наукового спрямування, яка може здобуватись в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку

індивідуальних здібностей. Держава створює умови для здобуття освіти мистецького, спортивного, військового, правоохоронного та наукового спрямування, у тому числі в закладах спеціалізованої освіти всіх рівнів».

4) частину п'яту статті 21 доповнити новою частиною такого змісту:

«9. Освіта правоохоронного спрямування - це спеціалізована система професійної підготовки фахівців для забезпечення правопорядку, боротьби із злочинністю та захисту прав і свобод громадян. Вона поєднує теоретичні правові знання з практичними навичками оперативної, слідчої та профілактичної діяльності.

Освіта правоохоронного спрямування здобувається на двох рівнях:

а) базова освіта правоохоронного спрямування здобувається у спеціалізованих закладах одночасно з базовою середньою освітою та полягає в набутті здобувачем початкових компетентностей для ефективної роботи у правоохоронній системі;

б) профільна освіта правоохоронного спрямування здобувається у спеціалізованих закладах одночасно з повною загальною середньою освітою та орієнтована на продовження навчання на наступних рівнях освіти.

Підготовка фахівців юридичного спрямування для правоохоронних органів може здійснюватися на базі повної загальної середньої освіти за цільовим замовленням.

Положення про заклади спеціалізованої освіти правоохоронного спрямування затверджуються Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України та Міністерством внутрішніх справ.»

2. Частину першу статтю 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) доповнити новим абзацом такого змісту:

«Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного

демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту» та спрямовуватися на формування розуміння необхідності навчання впродовж життя та здобуття правової просвіти».

3. Абзац третій частини другої статті 6 Закону України «Про вищу освіту» ((Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004) доповнити словами:

«Поряд з ЄДКІ заклади вищої освіти можуть застосовувати інші форми атестації, які також зобов'язані відбуватись в онлайн форматі під належним контролем з веденням відеоспостереження та під запис».

II. Прикінцеві підрозділи

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проєкту Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання правової освіти»

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін
Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2017, № 38-39, ст.380 із наступними змінами)	
Стаття 5. Державна політика у сфері освіти ... 5. Держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.	Стаття 5. Державна політика у сфері освіти ... 5. Держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина, зокрема через правову просвіту населення.
Стаття 5. Державна політика у сфері освіти ... <i>норма відсутня</i>	Стаття 5. Державна політика у сфері освіти ... 6. Юридичні клініки, створені на базі вищих навчальних закладів, спрямовані на збільшення

	можливості отримання державної фінансової підтримки, розвитку та засвоєнню практичних навичок студентами правниками та збільшенню кількості правоосвічених громадян, підвищення рівня загальної правосвідомості
Стаття 21. Спеціалізована освіта 1. Спеціалізована освіта - це освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей. Держава створює умови для здобуття освіти мистецького, спортивного, військового та наукового спрямування, у тому числі	Стаття 21. Спеціалізована освіта 1. Спеціалізована освіта - це освіта мистецького, спортивного, військового, правоохоронного чи наукового спрямування, яка може здобуватись в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей. Держава створює умови для здобуття освіти мистецького, спортивного, військового, правоохоронного та наукового спрямування, у тому числі

в закладах спеціалізованої освіти всіх рівнів.	в закладах спеціалізованої освіти всіх рівнів.
Стаття 21. Спеціалізована освіта <i>норма відсутня</i>	Стаття 21. Спеціалізована освіта 9. Освіта правоохоронного спрямування - це спеціалізована система професійної підготовки фахівців для забезпечення правопорядку, боротьби із злочинністю та захисту прав і свобод громадян. Вона поєднує теоретичні правові знання з практичними навичками оперативної, слідчої та профілактичної діяльності. Освіта правоохоронного спрямування здобувається на двох рівнях: а) базова освіта правоохоронного спрямування здобувається у спеціалізованих закладах одночасно з базовою середньою освітою та полягає в набутті здобувачем початкових компетентностей для ефективної роботи у правоохоронній системі; б) профільна освіта правоохоронного спрямування здобувається у спеціалізованих

	зкладах одночасно з повною загальною середньою освітою та орієнтована на продовження навчання на наступних рівнях освіти. Підготовка фахівців юридичного спрямування для правоохоронних органів може здійснюватися на базі повної загальної середньої освіти за цільовим замовленням. Положення про заклади спеціалізованої освіти правоохоронного спрямування затверджуються Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України та Міністерством внутрішніх справ.
Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226 із наступними змінами)	
Стаття 15. Виховний процес <i>норма відсутня</i>	Стаття 15. Виховний процес Виховний процес є невід’ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права,

	дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту» та спрямовуватися на формування розуміння необхідності навчання впродовж життя та здобуття правової просвіти.
Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004 із наступними змінами)	
Стаття 6. Атестація здобувачів вищої освіти ... Атестація осіб на першому (бакалаврському) та/або другому (магістерському) рівнях вищої освіти може включати єдиний державний кваліфікаційний іспит, що проводиться за спеціальностями та в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України.	Стаття 6. Атестація здобувачів вищої освіти Атестація осіб на першому (бакалаврському) та/або другому (магістерському) рівнях вищої освіти може включати єдиний державний кваліфікаційний іспит, що проводиться за спеціальностями та в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України. Поряд з ЄДКІ заклади вищої освіти можуть застосовувати інші форми атестації, які також зобов'язані відбуватись в онлайн форматі під належним контролем з веденням відеоспостереження та під запис».